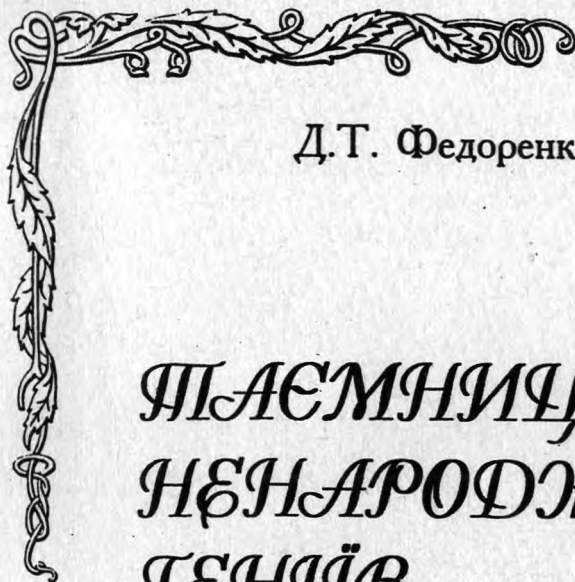

37.013 : 39 (477)

ФР 33

Д.Т. Федоренко

ПАЄМНИЦІ
НЕНАРОДЖЕНИХ
ГЕНІЇВ

Народно-педагогічні уявлення про
спадковість і виховання

Для старшокласників, студентів,
молодят, батьків, учителів і вихователів

Купувати в бібліотеці "Саксагані", 1997

Спонсор видання український вчений, шанувальник і
меценат вітчизняної культури
Петро Васильович ШВИДЬКО

Кривий Ріп,
Бібліотечка "Саксагані"
1997

593967

а випуск
"Саксагані"
ДЮКА

375:902.7(477)

57.015:59(477)
Ф 53

Д. Т. ФЕДОРЕНКО

ТАЄМНИЦІ НЕНАРОДЖЕНИХ ГЕНІЇВ

Народно-педагогічні уявлення про
спадковість і виховання

Для старшокласників, студентів, молодят,
батьків, учителів і вихователів

Кривий Ріг, Бібліотечка «Саксагані»,

1997

593967

ФЕДОРЕНКО Д. Т. Таємниці ненароджених геніїв:
Народно-педагогічні уявлення про спадковість і виховання. Кривий
Ріг: Бібліотека «Саксагані», 1997. — 94 с.

Робота виконана в НДЛ з проблем педагогіки національної школи
КрДПІ, науковий керівник професор О. О. Любар.

Куди зникли генії? Як народити талановиту дитину? Коли з'явля-
ються діти з фізичними, психічними вадами чи просто із загальномо-
ваним світосприйняттям? Як уникнути такого горя?

Книга етнопедагогічних есе «Таємниці ненароджених геніїв» уза-
гальнює багатовіковий досвід українського народу по підготовці мо-
лоді до шлюбу, з питань допологового виховання, надзвичайно важ-
ливих проблем хромосомно-генетичної спадковості і формування під-
ростаючого покоління в сім'ї та школі.

Для старшокласників, студентів, молодят, батьків, учителів і вихо-
вателів, для всіх, кого цікавлять проблеми української етнопедагогіки.

Рукопис рецензували:

О. Г. Суворова — заступник директора Довгинцівської педа-
гогічної гімназії з наукової роботи.

М. П. Трофанова — зав. кафедрою педагогіки і методики по-
чаткового навчання КрДПІ, доцент, канд. пед. наук.

Федоренко Д. Т., текст;
Андріанов Т. В., художнє оформлення.

Світлій пам'яті козацького роду Ганни Семенівни і Тимофія Тимофійовича Федоренків, які народили, виховали і дали Україні 21 дитину, присвячується.

Автор.

НЕЗАМУЛЕНІ ДЖЕРЕЛА

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Генії не падають з неба, спершу їх треба «замісити» у чистоті і любові, народити, лише потім виховати і подарувати людям.

**З рукописної збірки афоризмів XIX ст.
«Вышние думы».**

Від часів античної України до сьогодення національна етнопедагогіка накопичила стільки народної мудрості про місейне виховання, що якби її зібрати воедино, вийшов би такий багатотомник, якого жоден геній світу не міг би написати упродовж усього свого життя.

Воно й зрозуміло: мудрий український народ був першим серед відомих світу цивілізацій не лише у створенні буквенно-звукової писемності, а й у виробленні прогресивної теорії і практики підготовки молоді до шлюбу, допологового виховання дітей, традицій допомоги родженицям по храмах і жіночих будинках, — дохристиянських прообразів жіночих консультацій, пологових будинків тощо.

А добре досліджені і вже неодноразово описані в популярній літературі традиції виховання малюків у перші три роки його земного життя.. Яка цивілізація за тисячі років до Різдва Христового мала такі традиції? Жодна, бо то антична Украї-

на широсердно і безкорисливо повними пригоршнями поділилася з жіноцтвом інших державотворень своєю мудрістю і з допологового виховання, і зрощення та згодовування малюків після народження, і виховання дітей у наступні періоди людського життя.

Досить нагадати, що саме жінка античної України вперше революційно заявила про своє право на парне кохання, а не стадний спосіб життя, на природне право дитини знати свого батька не по вигуку в бою (сварці, суперечці, коли батькові загрожувала загибель, і він вигукував вголос про свою шлюбну близькість з матір'ю можливого сина) а, насправді, в сім'ї, побуті, в житті... Власне, це жінка античної України стала засновницею сім'ї...

Виявляється, що сьогодні, як не дивно, а народна мудрість (вона і в Африці є мудрістю) сама собою, а життя, ну не доведи Господи!

Журнали і газети («Частная жизнь», «Пан і пані» та інші) друкують непристойні оголошення, хвалять сумнівні професії, демонструють голі чи оголені тіла у спокусливих позах... Книжечки і брошури, кінофільми і відеофільми порнографічного плану. Одні назви чого варті: «Стерилізація», «Чоловіки і коханці», «Гарячі дівчатка», «Погані дівчатка», «Тіло як доказ», «Крутий полюбовник»...

Це все якраз те, проти чого виступає здоровий глузд нормальної, психічно неушкодженої людини, національна етнопедогогіка, яка віками створювала такі взаємини між чоловіком і жінкою, юнаком і дівчиною, батьком і матір'ю, внаслідок яких людина ставала кращою, красивішою, більш моральною і духовно багатшою. Певно, тому молодий співак обраниці свого серця:

Ніч яка місячна, зоряна, ясна,
Видно, хоч голки збирай.
Вийди, кохана, працю зморена,
Хоч на хвилиноньку в гай...

У такій первозданній, цнотливій чистоті не було місця горластим дівицям, що «ногами, стегнами, животами і руками співали» «Ти всю ніч мене любив, а я думала про іншого», або «Ми щасливі в коханні до ранку, ну а потім забудеш мене...»

Якось в одній сім'ї під час святкової вечери всі завмерли: популярний співак з меланхолічним виглядом виконував шлягер 90-х років «Ах, какая женщина».

По закінченню такої мелодійної пісні, що полонила усі телеканали і радіопрограми України, 12-річний онук Дмитрик раптом сказав:

— Справді мелодійна пісня. Але про що? Лишень вдумається: п'яний поет (чоловік) в п'яній димці ресторану побачив нетверезу жінку (бабу) і вибухнув до неї хмільним коханням (спалахом чутливості)...

І це духовність? Я зовсім не хотів би у майбутньому мати таку хмільну дружину...

А що, можливо й справді, устами малюка говорить істина?

Українська етнопедагогіка рекомендує великий репертуар чарівних пісень для застольного виконання. Це і «Ой, чий то кінь стоїть», «По садочку ходжу», «Пішов козак за Дунай», «Ой у лузі та ще й при березі», «Сяк-так до вечора будем жить...» — величезна добірка високо художніх, духовно багатих народних пісень на будь-який смак.

Убозтво і каліцтво душ виправити одною етнопедагогікою не вдасться, і все ж, коли поталанить врятувати бодай одну молоду людину, за неї варто боротися, бо життя будь-якого Землянина — то дар Божий, а, значить, і життя повинно бути за Божими законами.

Повідомляє директор допоміжної школи-інтернату № 3 м. Кривого Рогу І. Сенік: Дев'ятикласник Сергій Яковлев лежить зараз у 3-й міськклікарні. У хлопця дуже тяжка форма діабету. Медики стверджують, що причиною хвороби могло стати велике червове потрясіння — на очах Сергія батько зарубав матір... (Січень, 1997 р.).

А от спогад старенької Раїси Степанівни:

— Моя донька в молодості зробила аборт, а коли одружилась, у неї, за визначенням лікарів, уже ніколи не буде дітей. І тоді вони із своїм Михайлом «замовили сина» вісімнадцятилітній Надійці, яка справді народила і продала моїй доньці сина. Яким зростав Мирославчик, знаю лише я: говорити почав у чотири роки, в школі ледь навчався, а коли став парубком, то перетворився у косаря на чужих квітниках... Горем від його походжень буквально давилися і поперхалися, а в 23 він раптово помирає. Лишилася догадка, що його просто отруїли ображені ним дівки...

(м. Кривий Ріг, 1995, грудень; тут і далі народно-педагогічні твори різних жанрів подаються у авторському записі від населення Середньої Наддніпрянщини протягом 1955—1997 рр.; друкується вперше).

Зачатий в гріховних стосунках, зрощений у нещирості, Мирослав одержав гнилу спадковість, що спонукала його поведінку, уже закодовану Природою на рівні хромосом і генів. Проте, все могло бути інакше, якби батьки були обізнані з таїнами спадковості і виховання, щоб могли протистояти ганебно-

му впливу негативних звичок на формування апарату передачі майбутнім поколінням генетичної пам'яті народу взагалі і певних рис окремих людей. Як свідчить досвід української етнопедагогіки, ця найскладніша, найбільш затаєна і прихована від людського ока сфера передачі у спадок всього безумовного, усіх кращих рис характеру, волі, вдачі, а також і негативних якостей, звичок, рис, що згодом можуть проявитися в поведінці і всьому житті людини, давно перебуває під пильним поглядом і має значну наробку рекомендацій.

Генетична пам'ять українського народу залишила вагомий слід в національній етнопедагогіці. Виявляється, може бути ідеальна (геніальна) сім'я. Що ж це за утворення? На перевірку все дуже просто:

1. Ні свекруха, ні теща не повинні ніколи:

- виявляти зайву зацікавленість до справ молодих;
- допитуватися про те, чим з нею не хочуть ділитися;
- виявляти свої комплекси;
- радити молодим більше часу проводити вдома;
- вдаватися до доказів типу: «А в наш час...»;
- критикувати зятя перед дочкою чи невістку перед сином;
- захоплюватися спогадами.

2. Ні невістка, ні зять, у свою чергу, у взаєминах з батьками ніколи і нізащо не повинні:

- пропонувати тещі чи свекрусі прилягти, коли в домі гості;
- обривати розмову, коли вона заходить до кімнати;
- давати дітям зрозуміти, що бабуся — дивачка;
- відгукуватись про когось: «Ох, вже ці старі...»;
- забувати про її день народження;
- вдаватися до аргументу: «Мамо, та у вашому віці...»;
- підкреслено заявляти, що домашні клопоти непосильні для неї;

— дарувати те, що так чи інакше може нагадати про старість (доречні одеклон, рукавички, художній альбом, брошки, капці, шарф і, безперечно, квіти);

— скаржитися на тісняву в квартирі.

(За публікаціями районних газет Дніпропетровщини, листопад 1989 р.).

Здається, простенькі поради, але ті, хто їх дотримувався, підтверджують: в сім'ї настає справжнє щастя, взаєморозуміння, сім'я стає ідеальною (геніальною), бо, як виявляється, з «дрібничок» складається величне, бо навіть всеоб'ємлючим щастям може бути всього-навсього стан, коли тебе розуміють...

Досить нагадати, що українці здавна були фізично досконалими, духовно і морально чистими, хлібосольними, працелюбними.

ми, пісненими, гумористичними та наділеними усіма іншими якостями, які відрізняють автохтонне населення від усіх інших народів.

Як же повернути виховання підростаючого покоління на рейки етнопедагогіки, щоб відновити історичну генетичну пам'ять народу, пом'якшити негативне і посилити позитивне у хромосомно-генетичній спадковості кожного новонародженого Землянина?

На ці та інші питання читач і знайде відповіді на сторінках книги «Таємниці ненароджених геніїв». Після кожного розділу пропонується по три народно-педагогічних твори різних жанрів і завдання до них, що дозволить кожному старшокласнику, студентові, молодятam, батькам, учителям і вихователям збагатити свої знання з проблем спадковості і виховання, а фахівцям — підвищити рівень своєї професійної майстерності. Хай щастить вам у цьому!

Що записано до Книги Життя

ДАВНІ ОБРЯДИ УКРАЇНИ

НАРОДЖЕННЯ ЗЕМЛЯНИНА

(Дива дивні)

Українські обряди, цикли передродові, пов'язані з народженням дитини, дослідники поділяють на чотири: власне родильні, післяродові та соціалізуючі — прилучення новонародженого до роду, сім'ї, колективу.

Цикл родильної обрядовості складався з ряду обрядів: народин, ім'янаречення, очищення, обрання кумів, хрестин, пострижин тощо.

Починалися родильні обряди із запросин баби-повитухи (на Правобережжі її називали «бабою-бранкою», на Наддністрянщині — «бабою-пуповою», у північних районах України — просто «бабою»).

Запрошував бабу-повитуху чоловік породіллі, який ішов до неї з хлібом. У свою чергу, баба приходила приймати роди з хлібом, свяченою водою та зіллям. Прийшовши, вона відчиняла всі замки, відкривала вікна та розв'язувала всі вузли («щоб легшими були роди»), а потім обкурювала породіллю

зіллям. Усі дії, що виконувала повитуха, вважалися магичними, корисними для породіллі та новонародженого.

Приймаючи роди, баба намагалася через певні обряди та примовляння визначити характер майбутніх занять дитини та її риси характеру. Так, хлопцеві відсікали пупа на сокирі: «щоб господарем був», а дівчині — на гребені: «щоб доброю пряхою була». Коли батьки хотіли, щоб і у них у майбутньому народжувались дівчата, пуповину відсікали на кужелі; коли хотіли хлопців — на сокирі; коли не хотіли більше мати дітей — перев'язували пуповину конопляною ниткою.

Великого значення надавалось першій купелі — і не тільки з гігієнічних міркувань, а й з оберегових. Адже вода, за народними уявленнями, символізувала силу і чистоту. Щоб дитина росла здоровою, використовували освячені трави та квіти («свячене зілля»): у купіль дівчини додавали меду та квітів, іноді й молока («щоб гарною була»); хлопчикам клали корінь дев'ясила («щоб сильними були»), або сокиру («щоб вміли майструвати»). Кожен, хто приходив до хати під час купівні, мав кинути у купіль монету «на щастя».

Скупану дитину обсушували біля палаючої печі, що знов-таки диктувалося не тільки вимогами гігієни, а й з давніх звичаїв: прилученням до домашнього вогнища та роду. Значне поширення серед українців мав давній звичай ім'янаречення, який пов'язувався з переконанням, що гарно обране ім'я має сприяти щастю та добробуту немовляти. Цей звичай відтворював і норми моралі та звичаєвого права, нерідко проявляючись через відповідні символи: наприклад, дитині, що народжувалася поза шлюбом, давали негарне ім'я.

[«Криниченька». Додаток до газети «Будівничий». — С. 4—5].

ЗАВДАННЯ

для самоосвіти

Дайте відповіді на такі питання:

1. Які обряди народження дитини, по-вашому, найдавніші? Чому саме, за якими ознаками ви це визначили? Мотивуйте свої судження.

2. Що в наведених обрядах є оберегом, а що звичайною містикою від незнання справи? Доведіть свої судження.

3. Коли ви ще неодружені, то всерівно подумки зверталися до своїх майбутніх дітей. Чи будете їх хрестити (за обрядами певної конфесії), чи ні? Що ви вкладаєте у зміст (значення) обряду хрещення? Чи може він набувати ознаків оберегу? Коли так, то чому саме?

Розділ I. ГЕНІЇ З МАТРІАРХАТУ

ПЕРШІ ГЕНІЇ АНТИЧНОЇ УКРАЇНИ

Генії — люди полум'яної енергії, глибинної інтуїції і цілеспрямованого ума, вони — втілення пристрас-ті. Геній, який береже свою геніальність для себе, нагадує орла, який сам нищить свої крила. Справжній геній нагадує сонце — він випромінює мудрість, яка гріє всіх.

Лев СИЛЕНКО.

Мага Віра. — С. 1189.

- Занурюючись до глибин історії.
- Проти стадності.
- Принади матриархату.
- Періці генії — жінки античної України.
- Геніальні Роджениці.

Будучи ще хлопчиком, мені дуже хотілося зробити для своєї матері, надзвичайно благородної душі людини, щось таке, щось таке... Так і не встиг: Ганна Семенівна — уродженка Бойко — рано скінчила земне життя ще тяжкотрудного 1946 року. Відтоді відчуваю щемну провину перед матусею, перед усіма жінками України за те, що не віддячив, не встиг, не зумів...

А як же вклонитися матерям минулого, отим, які були найпершими? Як проспівати славу материнському серцю, жіночій вірності?

...Вона дивовижна, ця фігурка. Безперечно, жіноча постать, але, напевне, це часовий (багатотисячолітній!) прес так спотворив ніжність форм і чарівність ліній...

В її зовнішності і постаті не пізнати безсмертну Венеру чи Афродіту, не можна розгледіти манеру чи «почерк» славетних скульпторів. Щось дуже спрощене. І все ж...

Чи можна погодитись із твердженням багатьох вчених-попередників, які об'єднували всіх викопних і сучасних людей воедино, з поділом на три роди, що у свою чергу складаються з трьох видів:

1. Мавполюдина (пітекантроп, сінатроп, гальдельбергівська мавполюдина);

2. Давні люди (неандертальці, неандерталоїд);

3. Нова людина (викопна, сучасна). (Див.: *Никольський В. К. Детство человечества. — М., 1950. — С. 26*).

Але ж ця жіноча статуетка, гостя з кам'яного віку. Жінка

(Мати, Сестра, Подруга, Дружина, Дочка, Дівчинка, Бабуся, Родичка...) невже зроблена рукою мавполюдини? Даруйте, це—нон-сенс: тварини твори мистецтва (а жіноча статуетка навіть з такими, досить спрощеними формами, безсумнівно, є витвором людського першомистецтва), ніколи, ні за яких умов, навіть у наш час, наслідуючи рухи людини, не сприймали їх розумом і серцем, а тому не могли бути авторами осмислених, навіть примітивних, картин, статуєток, що призначалися бодай за іграшку, можливо, амулет, чи як предмет поклоніння, обожнювання...

Проте давайте спробуємо підійти до аналізу з позицій логіки і неупередженості, адже, формуючись у людність, що якісно виділялася серед тваринного світу, першолюди стадного способу існування вже звернули увагу на животворящі, життєдайні, і, навіть, так би мовити, життєзародкові начала жінки. Тому кам'яний вік (давньокам'яний, або палеоліт та новокам'яний, або неоліт), що тривав багато тисяч років, разом з тим досяг революційної ваги розвитку: безладні статеві стосунки типу стадних замінені парною сім'єю!

У ті далекі часи сім'я виступила водночас і суспільною організацією, бо парні (дружина і чоловік) сім'ї вже становили роди — ніщо інше, як великі сімейні колективи...

От саме за умов нормалізації статевих стосунків і шлюбних взаємин, Жінка (Мати, Сестра, Подруга, Дружина, Дочка, Дівчина, Бабуся, Родичка...) виступає ініціатором скасування стадних зв'язків, а натомість — створення парної сім'ї. Це вона, Жінка, вперше помітила, чому природою забороняються близькі інтимні стосунки між одноутробними (ріднокровними) братами і сестрами та всіма іншими членами роду.

І це було чи не першою геніальністю нашої Праматері, яка, до того ж, помітила, скоріше інтуїтивно відчула, що безладні статеві стосунки народжують особистості, далекі до бажаних, навіть у тих умовах, натур.

Певно, Праматір ще й гадки не мала про хромосоми і гени, про безумовну спадковість, скоріш всього емпірично визначила закони Буття. А, можливо, то сталося від надихання якихось Космічних сил? Не варто ні кепкувати, ні будувати догадки, важливо одне: Геніальна Праматір повстала на захист людського права кохати і бути коханою, народжувати дітей від любимого і передавати у спадок ці прекрасні якості, властиві самій Людині Розумній (Гомо Сапієнс)...

Абсолютно доведеним є факт, що на чолі роду стояла Жінка — Родоначалниця; родство визначалося по материнській лінії, адже за умов фактичної полігамії (чоловік міг мати кілька навіть непостійних дружин, або жінка — кілька чоловіків)

лише по матері можна було визначити належність дітей до певного родового дерева; найчастіше дітей не хвилювала проблема власного тата.

Ой, Леле! З яких-то часів дійшли до нас паремії:

- Який рід, такий і плід;
- Дурна мати — дурні діти;
- Яка неня, така й доня;
- Яка мама, така й сама;
- Від свині не буде ведмежат.

Немає сумніву, що ця мудрість формувалася разом із розвитком і змінами мови та мовлення.

Таким був Світ Людства у ті прадавні часи його дитинства. Хвалити Бога, Жінка-мати у первісних родових групах природно посіла перші організаційні, керівні місця і вийшла на позиції провідної ролі в житті.

Один з відомих дослідників праукраїнської історії і засновників відновлення Рідної Української Народної Віри (РУНВІРИ) доктор Лев Силенко наводить нам цікаві факти:

«...У так званій «Печері Чаклуна» (20—25 тис. років до Різдва Христового) знайдено зображення людей, зокрема Великої Матері матріархальної доби. Між силуетами мамонтів та оленів постать Великої Матері. Її струнке, дивовижно красиве тіло нібито пливе над Землею. Виконує вона ритуальний танок, зачакловує звірів, щоб мисливці повернулися додому з багатою здобиччю...

Це значить, що на території України 20—25 тисяч років тому вже був культ Великої Матері Родоначалниці. Ми, українці, її потомки» (Силенко Л. Мага Віра. — Нью Йорк, 1973. — С. 113).

Далі Лев Силенко стверджує:

«Ми її пізнаємо, дивлячись самі на себе, на свій національний стрій. Її льоля (первісний жіночий одяг), оздоблений меандрами (геометричними узорами), якими сьогодні пишаються гуцули, і які ознаменовують стародавню українську (Мізинську) культуру» (Там само. — С. 113).

Коли уважно прочитати твори відомих етнологів минушини, виявиться, що «найдавніша професія» з'явилася не в найдавнішу епоху: за часів матріархату повій не було. Її святість Жінка (Любима, Наречена, Дружина, Мати) сміливо перетяла шлях безладності статевого взаємин, вперше в історії людності заявила про почуття як мірило шлюбу, який освятила культурою. (Будемо пам'ятати про рівень тої культури, але ж то був надзвичайно важливий крок до якісно нової цивілізації). І як би не твердили нам вчені мужі, що /лише з виходом чоловіка

на перші позиції у суспільному виробництві, зародилася сім'я і патріархат вийшов на історичну арену, але ж це зовсім не так! Ой, як важко, а то й зовсім неможливо, погодитись з тим, що ініціаторами створення сім'ї стали чоловіки. Чому ж тоді майже генетична більшість «лицарів» прагне зривати квіти на чужому полі?

Як стане зрозумілим далі, у цьому не остання роль належить спадковості, що незалежно від конкретного бажання чи небажання окремої особи може бути безумовною (обов'язково передатися у спадок) і такою, що піддається коригуванню.

Геніальність Праматері античної України полягає ще й у тому, що ідеї парної сім'ї не стали ізольованими в одній цивілізації, а швидко облетіли увесь тогочасний світ, сколихнувши першосуспільства Давньої Греції, Давнього Риму, Давньоіндійської цивілізації та майже всіх інших.

Її високоблагородність Жінка виступила архітектором сім'ї, довготривало боролася за право мати кохання з обранцем, а не стадом. І хто знає, скільки ще доведеться докладати зусиль до збереження чистоти подружніх взаємин. Можливо, для того треба повернутися знову до матріархату (звичайно, на значно вищому ступені взаємин?).

Сьогодні в суспільстві спостерігається парадоксальне явище: надзвичайно високий рівень досягнень науки, у тому числі генетики, педагогіки (теорії виховання), психології, багатьох споріднених, а сім'ї звалилися до надзвичайно низького рівня народно-педагогічної культури. Невже від незнання істини?

Так, матріархат мав своїх первісних Дів (Леля або Дана — жіноче начало Всесвіту, богиня Води, вічно прекрасна, чиста свіжа, яка була водночас і Дівочою і дружиною Сонця), Березинь (теж Діви, але повітряні обереги земного житла людей); по наших землях ще з матріархату жили Марусі Чурайни і їх Гриці, мати Славуні і її чоловік Богумир) це вже з першоукраїнського літопису, що виник десь за 1500 років до Різдва Христового, — «Влесової книги»).

Рідко кому доводилося бачити навіть сучасне зображення Роджениці — Жінки, що з прадавніх часів вирізалася з кістки, каменю чи дерева. Фігурка не мала одягу, руки у неї складені на животі. Жінка Роджениця — чи не найдавніша богиня, а може, й не небожителька, а первісний символ, амулет частини прадавнього ритуалу, який не зберігся...

Хто знає, все може бути, адже збереглися значно пізніші вже бронзові фігурки Роджениці, місце якої, як свідчать, археологи, було поруч Перуна і Волоса...

В цьому, власне, теж геніальність матріархату: Праматір да-

да жінкам і першу кваліфіковану повитуху, і гінеколога та педіатра, і мудру хранительку роду людського...

Роджениця чимось нагадує славнозвісні кам'яні баби степові, які колись прикрашали Землі Запорозького Козацтва. «Серед знахідок на стоянках пізнього палеоліту трапляються скульптурні зображення жінок.. Вони вказують на культ матері-прародительки...» (Див.: Історія України РСР. — Т. I. /Гол. ред. О. К. Касименко. — К.: АН України, 1953. — С. 14).

Роджениця — символ жіноцтва, плодючості. За давніми легендами-переказами, Роджениць запрошували на пологи, і вони допомагали породіллям, вирішували долю немовляти (не забуваймо, що в ті часи дитяча смертність при пологах була досить високою). Як амулет Роджениця або давалася до рук майбутньої матері, або підвищувалася на її шиї на тонюсній шкіряній мотузці чи прив'язувалася шовковою ковелем-травою до правиці. Згодом таких талісманів-амулетів Роджениць ставало по одному на кожну руку. Ритуал задобрення Роджениці виник так давно, що, навіть, в голові паморочиться, коли пробуєш подумки сягнути першовитоків цього дійства.

Матріархат дав людству і помічниць породіллям, які потім здобудуть ім'я бабок-повитух і з честю понесуть свій благочестивий хрест посвячених у таїнства появи на Світ Божий Людщини. Так оті бабки-повитухи дуже швидко «вдосконалили» обряд задобрення Роджениці (чи не мали корисливий сенс?), канонізували ритуал залучення (запрошення) Роджениці на допомогу вагітній. Потім, напевно, для більшої таємничості з'являється ще кілька Роджениць, загальним числом — сім, але кожна статуетка суттєво відрізнялася від інших, набула глибокої індивідуалізації. Чому сім, а не три чи десять? Певно, тому, що вже тоді склалися легенди про чарівність цифри сім, формувався первинний календар, у якому тиждень мав теж сім днів. То чи не на кожен день тижня була своя, лише йому властива, Роджениця, якій у той день корилися і слугували всі інші? Але це припущення. Як же воно було тоді насправді?

Найбільш суттєвим було те, що Роджениця дійсно допомагала, бо сестри по долі вірили їй, як вірять самій Правді чи Істині, мобілізували внутрішні резерви організму. Завдяки такій пірі Роджениці судилося довге, дуже довге життя: зародившись ще наприкінці палеоліту (бл. 40 тис. років тому), Роджениця з'явилася на світ в неоліті, благополучно пережила його, спокійно підкорила еру бронзи і заліза, постукала в двері Трипільських поселень, зазирнула до Черняхівської культури, нескорено, з гордо піднятою головою, зустріла примусове хрещення Ки-

ївської України Русі 988 р. і ще близько чотирьох століть відвойовувала своє право допомагати досить досвідченим матусям і зовсім молодим дарувати людству найчарівніший витвір Природи — Людське Дитя.

Чи не є сучасниками Роджениць такі прислів'я та приказки:

— Де багато баб, там дитя безпупе.

— Де сім няньок, там дитя без носа і очей.

— Се ще бабин дурник.

— Ще й дитя не прийняла, а вже пупика зав'язала.

— Повитухою і чоловік буває, коли бабки поруч немає.

— Родженицю запрошують, щоб допомагала, сили породіллі подавала.

— Коли Роджениця з Повитухою до породіллі з'являлися жодна вагітна з пупом не залишалася.

Отака Роджениця, яка родом з матріархату, уславила жіночу силу, хоча спочатку була лише Дівою — витвором найдавнішої міфології і першоукраїнського мистецтва. Її значеність і значимість полягає ще й у тому, що Роджениці судилося з'явитися і закріпитися в соціально-генетичній свідомості (пам'яті) людськості, яка завжди жила на цих землях і є автохтонною. Саме із глибин цієї людності через кілька тисячоліть з'явиться дитиночка, яку назвуть Марією, а людство дізнається про неї як про Діву Марію, доля якої здивує світ, сколихне віруючі народи.

«Колись бездітність вважалася великим нещастям. У прислів'ї мовиться: «Хата з дітьми — базар, а без них — кладовище». Пологи української селянки відбувалися у хаті (під копою) переважно без сторонніх: чим менше людей знає про початок народин, тим легше вони будуть. Приймала пологи баба-повитуха Пуповину хлопчика відтинала ножем на поліні, сокирі чи книжці — щоб хазяїном; майстром, грамотним був, а дівчинки — на гребені, щоб пряла й ткала. Зав'язування її супроводжувалося добрими побажаннями: «Зав'язую тобі щастя і здоров'я, вік довгий, і розум добрий». Пупок з ниткою ховали до скрини чи за ікону, через 7—10 років давали дитині і підглядали, якщо розв'яже. «то ум розв'яже» як ні — «буде мучитися».

[Цит. за: Ведмідь Т. Виховання дітей// Западний Донбасс. 1993. — 24.1V].

Ні для кого не секрет, що Роджениця з плином часу трансформувалася у бабу-повитуху:

«У традиційному українському побуті повитуха (баба-бранка, баба-пупова) — одна з найшановніших осіб. Вона втілювала у собі народну мудрість, практичний лікувально-знахарський досвід.

У народних переказах досвідчена повитуха виступає вішункою долі новонародженого. За її «наукою», коли дитя з'явилося на світ лицем догори — добра прикмета, а донизу — умре до року, як народилося в суботу — буде скупе, у неділю — нещасливе. Вважалося, щаслива доля буде у дитини, народженої «у чепчику», «у мішечку», та й тої, що знайшлася у передвечір'я. Поява її вранці або вдень обіцяла складне життя. Знаюча баба, обмивши немовлятко, виносила воду «на зорі», виливала й могла сказати, буде жити чи ні, визначити характер, час і місце смерті.

[Там само].

Що ж, первісно-общинний лад підвів автохтонне населення, яке жило на землях сучасної незалежної держави, до матриархату, який, у свою чергу, заклав першу в цих краях цивілізацію — античну Україну.

Геніальність Праматері, (більшості жінок, які порвали із стадним способом життя і перейшли до парної сім'ї, і виявилися Берегинями Українського Роду, того, що ще з античних часів пройшов всі випробування, щоб зустріти ХХІ століття після Різдва Христового життєвою суспільно-генетичною пам'яттю народу, сильним його генофондом, що, зрозуміло, складається з кожного з нас.

Що записано до Книги Життя
ПАРАДОКСАЛЬНІ ВИБРИКИ ДОЛІ
ПОЧУТТЯ, РОЗРАХУНОК ЧИ ЩЕ ЩО?

(Майже анекдот)

У воркутинському загсі Росії незабаром відбудеться реєстрація вельми незвичайного шлюбу. Йй — 62, йому — 28 років. Вона — пенсіонерка, він — молодий робітник будівельного управління. Вона кілька років тому поховала свого чоловіка, він одружується вперше. Кажуть, першу жінку чоловікові дає Бог. Він, мабуть, довідався, що тут, на землі, старих жінок чоловіки дуже недооцінюють.

[За повідомленнями газет, 1995. — 21.IV]

НЕЗВІДАНІ ТАЄМНИЦІ КОХАННЯ

(Майже анекдот)

Нещодавно сповнений привабливості 102-річний англієць Джордж Джеймсон узяв законний шлюб з 53-річною вчителькою Юлією Робінсон. Вона вперше побачила Джорджа в документальній кінострічці про першу світову війну, дізналася адресу, написала листа і... між ними спалахнуло кохання. Юлія розлучена. Джеймсон — удівець. А як же у них з інтимом? «Джордж — справжній мужчина», — запевняє Юлія. Йй видніше.

(За повідомленням газет, 1995. — 21.IV).

О Т О Б А Б У С Я

(Майже анекдот)

Молодий литовець вертався додому лісовою стежкою. Тут його перестріла бабуся з двостволкою. Ще сказала, згвалтувати мене хочеш? Чоловік здивувався. Я, каже, й не думав. Тоді доведеться, відповіла старенька, і почала знімати двостволку... Ледве отямившись від того, що сталося, молодий чоловік поспішив у село, підняв на ноги сусідів. Вони прочесали ліс і затримали гвалтівницю на місті нового злочину: цього разу її жертвою стало не став голова одного з місцевих сільгосптовариств, 73-річну сексуальну маньячку здали в міліцію.

(За повідомленнями газет, 1994. — 24.V)

ЗАВДАННЯ

для самоосвіти

Прочитайте ще раз майже анекдоти і дайте відповіді на такі питання:

1. Чи може спалахнути почуття кохання між людьми з таким розривом у віці? Чи відомі вам у чомусь аналогічні випадки? Як би ви поставились до сім'ї, в якій дружина чоловіка молодша, ніж його донька?

2. Як по-вашому, чи може людина без успадкування певних рис розвинути їх в собі самостійно? Мотивуйте свої судження на інших прикладах будь-якої проблематики.

3. Анекдотичність останнього випадку очевидна. І, все ж, як по-вашому, якби таке сталося насправді, чи можна вважати таку людину психічно нормальною?

Розділ 2. РОЗГАДАНА ТАЄМНИЦЯ УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПЕДАГОГІКА ПРО ПІДГОТОВКУ МОЛОДІ ДО ШЛЮБУ

Треба якнайрішуче повернутися до етнопедагогіки, до від-
родження традиційного статусу української родини з її непоруш-
ним авторитетом, шлюбною вірністю, любов'ю до дітей і від-
даністю священному обов'язку їх виховання та піклування до-
рослих дітей про своїх стареньких батьків, з неухильним до-
держанням народних чеснот і норм християнської моралі.

Гостра необхідність зміцнення сім'ї потребує радикального
поліпшення духовно-моральної підготовки молоді до сімейного
життя як майбутніх чоловіків і дружин, батьків і матерів, ви-
хвателів своїх дітей,

М. Г. СТЕЛЬМАХОВИЧ,
академік АПН України, доктор педаг. наук,
професор. «Українська родина», 1993.

- Коли таємне стає відомим.
- Здобутки етнопедагогіки.
- Народна мудрість про підготовку молоді до шлюбу.
- Як готувати молодь в умовах сім'ї.
- Що робити в навчально-виховних закладах.

Єпископ Помісної Церкви Герман Калінін справедливо стверд-
жує, констатує, що сім'ї розпадаються, а найпершими жерт-
вами стають діти. Вони залишаються без тат і мам і добре, ко-
ли на зміну тата чи мами прийде добра душевна людина, яка
буде любити дитя, але... Про це можна лише мріяти, або по-
бачити у фільмі, або прочитати в художній літературі. Так, є
випятки, але вони тільки стверджують правила.

Що ж робити, щоб запобігти розпаду сім'ї? Сім'я є ніжна
і тендітна конструкція, яку створив Великий Конструктор, що
й досі стежить за Своїм витвором і дбає про нього. Але, якщо
дитвір починає порушувати Закони Конструктора, то підпадає
під загрозу зруйнування, під владу руйнівника. Я не закликаю
Вас, мої любі співвітчизники, сьогодні прийти до Бога, бо це,
разу скажу, нелегке рішення, а потім і життя. Просто у сім'ї
мають панувати спокій, любов та мир. Діти, дружина, чоловік
мають панувати окремо, а навпаки — тільки любити.

Ще заповідував Ісус Христос усім людям на планеті.

Державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди
Калінін Г. Сім'я і Бог // Освіта, 1994. — 15.VI. — С. 13/.

БІБЛІОТЕКА

Як видно, сім'я, шлюб є такою субстанцією, без якої життя втрачає свій сенс, але спонтанність у такій тонкій справі обов'язково приведе до явної життєвої катастрофи чи до прихованої в сімейних кулуарах катастрофи.

То ж до шлюбу, до виконання сімейних обов'язків, підготовки до святих функцій батьків, сучасну молодь слід системно і систематично готувати усіма відомими етнопедагогічними засобами. Це слід негайно робити через те, що за різних обставин сучасна молодь далеко відійшла від народно-педагогічних уявлень про сім'ю, шлюб, любов, ніжність і секс, втратила зв'язки з традиціями, обрядами і ритуалами українців, розміняла духовні і моральні цінності на дріб'язкові блиски дешевих скельць, порожні передзвони розпусти і спалахи чутливості замість стійкого почуття кохання та вірності.

А тому молодь просто слід навчати, настирно, послідовно, на науковій основі, і з урахуванням досягнень національних етнопедагогіки і етнопсихології.

Академік АПН України професор М. Г. Стельмахович пропонує навчати старшокласників українському родинознавству /фамілістики/ на заняттях спецкурсу. /Див.: Стельмахович М. Г. Програма з українського родинознавства /фамілістики/ для IX класу /34 год./, //Рідна школа, 1993. — № 8/. Заняття цього спецкурсу передбачає широке знайомство учнівської молоді із історією української сім'ї. Безсумнівно, спецкурс дасть дев'ятикласникам ґрунтовні уявлення про українську родину і рід, сім'ю, як ключ до щастя, а п'ята тема ще й передбачає підготовку молоді до родинного життя. Ця тема об'ємна і фундаментальна, розрахована на кілька занять, пропонує засвоїти такі поняття, уявлення і знання певних інформаційних блоків, а саме:

Стати сім'янином — право й обов'язок кожної нормальної дорослої людини. Що робити, аби стати щасливим подружжям. Завдання пізнати самого себе. Суть готовності юнаків і дівчат до шлюбного життя як подружніх пар і батьків, вихователів своїх дітей, громадян України. Види підготовки: духовно-моральна, соціальна, психолого-фізіологічна, правова, педагогічна. Їх зміст. Духовно-моральна підготовка: готовність одружених віддавати себе сім'ї від дня вінчання й до кінця свого життя; соціальна — можливість матеріально утримувати сім'ю, вести домашнє господарство; психолого-фізіологічна — готовність і вміння успішно нести свою сімейну ношу, переборювати численні життєві труднощі; правова — неухильне дотримання кодексу про шлюб і сім'ю на Україні; педагогічна — вмілий підхід до дітей та забезпечення їх належного виховання. Особливе значення обізнаності з прогресивними традиціями й тенденція-

ми розвитку української родини й основами дотримання родинних родинних відносин. Значення наявності у юнака бажання і вміння бути вірним чоловіком, добрим господарем, годувальником сім'ї, авторитетним батьком, вимогливим і вмілим вихователем своїх дітей, здатність забезпечити сім'ю житлом (побудувати хату); у дівчини — прагнення реалізувати природне призначення як жінки, дружини, матері, господині, хранительки домашнього затишку. Повне усвідомлення серйозних обов'язків сім'янина.

[Стельмахович М. Г. Назв. праця. — С. 22].

Взагалі, академік Мирослав Гнатович Стельмахович здійснив педагогічний подвиг, узагальнивши досвід українців по родинному вихованню, по побудові взаємин в отчому домі («Народна педагогіка». — К., 1985. — С. 91—154; 155—222), в окремих працях «Народне дитинознавство» (—К., 1991), «Українське рудинознавство» (— Івано-Франківськ, 1994), багатьох статтях в провідних педагогічних журналах і газетах України.

Значно результативніше і більш ефективно готувати молодь до шлюбу за авторською програмою «Українська етнопедагогіка про підготовку молоді до шлюбу», що розрахована на 25 годин і адресована учням випускних класів педагогічних гімназій і експериментальних шкіл (Див.: Федоренко Д. Т. Українська етнопедагогіка про підготовку молоді до шлюбу /У кн.: Авторські програми. — Кривий Ріг, 1996. — С. 64—75).

Авторська програма дає відповіді на значну кількість питань, чому похитнулися в останні десятиліття підвалини українського роду, чому багато сімей стало нетривкими і зросла кількість покинутих дітей-безбатченків при живих батьках...

І от за таких нерадісних умов слід розпочати і якісно провести, підготовку молоді до шлюбу, до виконання батьківських обов'язків на засадах української етнопедагогіки.

Навчальний план авторської програми передбачає знайомство старшокласників (втім, і студентів та молодят, молодих батьків, хто раніш не вивчав аналогічного спецкурсу) з такими темами:

— Національна етнопедагогіка про проблеми сучасної сім'ї.

— Вітчизняна етнопедагогіка про українську сім'ю, родину і рід.

— Українська етнопедагогіка про відповідальність підготовки молоді до шлюбу і виконання батьківських обов'язків.

— Чоловік і дружина — творці сім'ї.

— Українська етнопедагогіка про щире і зрадливе кохання, про «сексуальну свободу» молоді і чистоту шлюбних взаємин.

— Шлюби щасливі і несправедливі.

— Мудрість українського народу про перші роки подружнього життя, та ін.

Український народ виробив силу силенну пісень про кохання молодих, про вінчання (обрядові), про шлюб, весілля, вірність і зраду (ліричні, трагічні, сатирично-гумористичні, побутові та інші). Здається, немає в світі народу, щоб мав стільки пісень про кохання і шлюб, як це віками вироблялося в українських сім'ях, серед закоханих і уже поважних літніх людей.

Це славнозвісні збірки «Червона калинонька» (1988), «Чи я в лузі не калина була» (1991), «Сміються, плачуть солов'ї...» (1988) та значний ряд інших.

Золотий фольклорний фонд становлять народні музично-пісенні твори «Вутка селезня полюбила», «Ой, горе тій чайці, горе тій небозі», «Ой, доле ж моя, доле, де ти блудила» і українська класика «Ой, маю я чорні брови», «Там, де Ятрань круто в'ється», «Вечір надворі, ніч наступає», та багато, багато інших.

Всі ці пісні славлять щирість кохання, ніжність почуттів, а коли й трагедію розлучення двох сердець — то художньо високо досконало, образно, сильно і в традиціях кращих зразків українського пісенного фольклору.

В підготовці молоді до шлюбу важливо використовувати твори інших жанрів фольклору.

Певні хибі і недоліки підготовки молоді до шлюбу знайшли своє відображення і у творах малих розповідних жанрів фольклору, мікрогуморесках, або, як ще їх називають прозаїчно — в анекдотах.

ОСТАННЯ ВОЛЯ

Наречений в присутності майбутньої дружини і тещі категорично заявив:

— Я бажаю, щоб ми пішли до загсу рівно об 11 годині. Бажаю, щоб ви приготували добрий обід і гарно прийняли моїх приятелів...

Коли наречений вийшов з кімнати, теща незадоволено сказала дочці:

— Ти диви, який командир! Чи не забагато бажає твій майбутній чоловік?..

— Нічого, — сказала наречена, — це вже його остання воля.

(Записано від фельдшера І. І. Заплюйовічка, м. Павлоград, червень 1957 р.).

З ДОПОМОГОЮ НОВІТНЬОЇ ТЕХНІКИ

Забажавши одружитись, молодий чоловік звернувся за допомогою комп'ютера, аби підшукати собі майбутню дружину, яка б відповідала його уподобанням та вимогам... А вони були такі: «Його обраниця повинна мати спокійний характер, скромно одягатися, дивитись на життя просто, без запитів, бути невеличкою на зріст і, нарешті... вміти плавати».

Комп'ютер порадив молодика взяти шлюб з... пінгвіном.

[Записано від програміста П. С. Вилийлітренка, м. Дніпропетровськ, березень 1962 р.]

ПЕРЕДАВ КУТІ МЕДУ

Дівчина запросила свого кавалера додому познайомитись з батьками.

— Вам подобається моя донька? — запитала в молодого чоловіка її мама.

— Звичайно. Вона для мене — все. Я готовий її носити на руках. Треба буде — крізь вогонь і воду пройду, щоб ошачливити її.

— Це дуже добре, — сказала мати, — але за вас я б не хотіла віддати доньку.

— А це чому?

— Я дійшла висновку, що ви брехун, а для нашої маленької сім'ї досить й одного брехуна.

[Записано від продавця О. П. Макітренка, м. Кривий Ріг, листопад 1990 р.]

Народна творчість тому зветься мудрістю, що несе собою багато корисних порад, інколи засобами викриття спотвореного, негативного, що теж надзвичайно важливо.

Це стосується і афористичних (пареміографічних) творів.

— Першу дружину дає Бог, а наступних шукаємо самі.

— Перед тим, як на рушничок стати, треба добре підготуватись.

— Батьки у отвіті, якими під вінець підуть їх діти.

— У шлюбіві найсвятіше хотіти, щоб народилися здоровими діти.

— І до шлюбу не готувалась, а у дівках не зосталась.

— Що хоче жінка, того хоче Бог.

— Одружувався на янгилиці, а звідки ж взялася зміюка?

Українська етнопедагогіка, як і християнська мораль, досить суворо засуджують дошлюбні інтимні взаємини і не тому, що якісь тим екстрामоралісти на рівні святенництва, а тому, що багатові-

кові спостереження, між іншим, підтверджені сучасною психіатрією, дали такі сумні результати:

— Бодай разова випадкова інтимна зустріч, при якій один з партнерів є психічно закомплексованою (хворою) особою, другий (нормальний) після того обов'язково матиме нервово-психічний злам, і у майбутньому його діти будуть у чомусь ущербленими (не обов'язково хворими з якимось страшними діагнозами, але із заповільненим сприйняттям чи ще якими відхиленнями від норми).

— Навіть при заміні у майбутньому партнера любовців на цілком нормальну людину не дасть ушкодженому зрушень на краще, і є майже стовідсоткова загроза на зміну психічного стану замісного (досі здорового) партнера.

— Навіть поодинокі випадкові зустрічі, коли один з партнерів сексуальних любовців виявиться психічно недосконалим, у долі нормальної людини може з'явитися хворобливий потяг до задоволення статевих потреб, що при наявності певних факторів часто приводить до цикломанії, алкоголізму, хвороби Брея, параноїчного синдрому... А це вже, слід погодитись, трагедія...

Аксіома: у таких випадках завжди страждають діти.

Враховуючи увесь комплекс негативного, що маємо внаслідок відсутності підготовки молоді до шлюбу, варто негайно поновити в кожній сім'ї, де уже є діти, народно-педагогічну побудову взаємин між подружжям і дітьми на принципах взаємоповаги, широчердя, любові, доброти і ніжності, вимогливості і наполегливості.

Батьки і інше доросле оточення малюків мусять заохочувати і спонукати сюжетно-рольові ігри та теми сімейного життя дітей. Це можуть бути спонтанні ігри «Мамині помічники», «Ми бабусі допоможемо», «Разом з татом», «Ми йдемо на риболовлю», «Тато, мама і я — спортивна сім'я» та інші, підготовка і проведення яких формуватиме у дітей стійке почуття любові і поваги до своїх батьків і поки що підсвідомне бажання стати у майбутньому такими ж людьми батьками.

Із зростанням дітей змінюватимуться і види роботи по підготовці молоді до шлюбу. Коментоване розучування народних пісень відповідної тематики, розв'язування педагогічних задач, побудованих на прикладах оточуючих сусідів і родичів, обговорення телесеріалів і телепередач на теми родинного життя, виховання проблем побуту тощо. Найбільш емоційно ефективними у впливі на психіку отроків, підлітків і молоді є кіно і театр, яким у підготовці старшокласників, студентів, молодят, учителів і вихователів до шлюбу слід віддавати перевагу і не упускати випадку проглянути разом з дітьми, прокоментувати весь спектакль чи кінофільм, або окремі їх фрагменти чи сцени. Нехтування такими можливостями принесе якусь економію часу в межах години—дві, але згубу — нічим не вимірювану.

Українська етнопедагогіка в процесі підготовки молоді до шлюбу передбачає і ряд досить специфічних заходів.

Про геніальне молоде подружжя можна вести мову лише за умови дотримання давніх вимог народної мудрості. Так здавна перед самим шлюбом молодій влаштовували любисткову ванну, молодому — барвінкову. За рік-два до одруження майбутнє подружжя мусило позбутися звичок палити цигарки і вживати спиртні напої (про наркотику і мови не йшло), бо, як довели досліди, тютюн (нікотин) і спиртне (алкоголь) навіть у найменших дозах призводять до зміни в генах і хромосомах майбутньої дитини, яка може народитися розумово загальмованою, з розладом психіки і обов'язково схильною до куріння чи пияцтва.

А оте рекламно-кіношне розпиття молоддю та ще й в еротичних позах вишуканих напоїв, закусування цигаркою, сповідання сексуальної свободи є ніщо інше, як розбещення нації, диверсія на її генофонд, здоровий спадок, то — олігофренізація населення! Коли й далі так піде, коли не зупинити процес деградації ставово-сексуального життя молоді незабаром до управління суспільством прийдуть випещені в тютюново-наркотичному та алкогольному дурмані, даруйте, придурки, яких стане фактична більшість.

Виявляється, до народно-педагогічних комплексів підготовки молоді до шлюбу є й такі; на перший погляд, дуже віддалені від проблеми, і все ж...

— Починаючи від першої дитячої купелі разом з відваром ромашки до ванночки додавати невеличку стеблинку барвінку для хлопчиків; і продовжувати таке дійство стільки, скільки тримати купелі.

З прадавніх часів українські матері буквально від першої купелі після заживання пуповинки додають відвар ромашки, а потім хлопчика купають з додаванням барвінку, щоб зростав парубком, наділеним добрими чоловічими якостями.

Між іншим, коли молодий чоловік раптом відчує певні проблеми в інтимних стосунках з дружиною, українська етнопедагогіка і фітотерапія радять попиту відвар барвінку (шахтарям, водіям і тим, хто переніс певні хвороби — профілактично із поновлюючою метою (по 4—8 крапель, не більше, бо відвар сильнодіючий, а за певних умов — навіть отрутий!) з невеличкою кількістю кип'яченої води за 30 хвилин до прийняття їжі; місяць пити — місяць перерва; півтора місяці пити — півтора перерва; два місяці пити — два перерва, — такий цикл.

Підмивати хлопчика кімнатною водичкою з тим, щоб привчити уже підлітка і юнака робити ці гігієнічні процедури самостійно після кожного відвідування туалету.

Підмивання холодною (кімнатною) водою хлопчиків, підлітків і юнаків, рівно і додавання барвінку до ванн впливає на форму-

вання сили чоловічої потенції, що для повнокровного життя зовсім не зайве, тим паче, що тут лише вплив Природи-матінки.

— Для дівчаток від першої купелі і упродовж усієї підготовки до шлюбу додавати любисток. Ні, не лише, щоб були любимими, виявляється, любисток при регулярному додаванні до дівочої купелі, впливає на зміцнення всіх жіночих органів, і така молодичка не знатиме дороги до гінеколога, а її дітки завжди будуть здоровими і повноцінними! А гігієнічні процедури проводити лише теплою кип'яченою водичкою. Такі народнопедагогічні вимоги до дівчаток.

Відомий на Придніпров'ї етнолог Т. Ведмідь свідчить:

Перше купання дитини мало в народній практиці не лише суто гігієнічне, профілактичне значення. Використовуючи певні предмети, передусім такі, що освячувалися у церкві (вода, зілля, мед), немовляти намагалися передати їх лікувальні властивості. Магічна сила ніби зростала завдяки формулам-побажанням, які супроводжували обряд. Так, у купіль хлопчику клали любисток, примовляючи, щоб любили, гілочку дуба, щоб був дужий, барвінок — щоб довго жив, чорнобривець — щоб був чорнобривий. У купіль дівчинці додавали ромашку, щоб рум'яна була, любистку, щоб люб'язна була, калини, яблука, щоб красна була. Підливали також святу йорданську воду.

Воду з купелі виливали там, «де люди не ходять», або під плодуче дерево. Відомі й більш спеціалізовані засоби. Наприклад, про слабе неспокійне немовля казали, що родилося «в младенчику». Щоб відігнати хворобу, купіль виливали опівночі на перехресну дорогу. І ще. Після купання на сон туго сповивали малюка аж до восьми місяців.

(Западный Донбасс, 1993. — 24.1V).

Ці народно-педагогічні уявлення українців і нині у чомусь мають сенс, і про них теж треба знати кожному, хто збирається стати на рушничок щастя.

— Підготовка до шлюбу повинна відповідати Заповідям Господнім: «Не чини перелюбу, не вбивай, не кради, не всідчуй неправдиво, шануй свого батька та матір» (Лк. 18;20), і тоді гарантується чистота подружніх взаємин, хромосомно-генного спадку і здорових діточок.

На жаль, народно-педагогічні досягнення українців розгубилися на хвилях часу, і сьгоднішня молодь практично не має ні знань, ні уявлень, ні будь-яких навичок у підготовці важливого кроку життя — до заміни холостяцького життя на шлюбне. Саме через те стільки у нас недоліків і скособочень, бо що не сім'я — то свої порядки, свої устої і власні традиції, і звичайно, недоліки.

Як не пригадати мудрість українського фольклору у викритті скособочень підготовки молоді до шлюбу! В популярних анекдо-

тих різних років висміюються і горе-батьки, які не підготували своїх дітей до складного сімейного життя, і горе-залицяльники, і невдахи чарівної статі.

ЩО Ж СПРАВДІ НАЙГІРШЕ?

— Мамо! — плаче в трубку дочка. — Вже північ, а Івана все немає. Він, мабуть, у якоїсь жінки...

— Донечко, для чого зразу підозрювати найгірше? Можливо, він просто потрапив під автомобіль?

[Записано від студента В. П. Мельника м. Дніпродзержинськ, серпень 1959 р.]

СПРАВЖНЯ НАРЕЧЕНА

— Приходьте на весілля, син одружується.

— А наречена гарна?

— Гарна. Не п'є, не палить!

[Записано від енергетика В. М. Наливайка, м. Кривий Ріг, грудень 1977 р.]

НАОЧНИЙ ПРИКЛАД

— Свідку, — говорить суддя, — адже ви бачили, як ця жінка ударила праскою по голові свого чоловіка. Що ви зробили?

— Подзвонив своїй нареченій і сказав, що передумав одружитись.

[Записано від адвоката Ф. Г. Кашоїда, м. Марганець, липень 1960 р.]

Слід сподіватися, що всім зрозуміло: підготовку молоді до шлюбу якісно провести можна лише у тісному союзі зі школою.

Навчальний заклад будь-якого типу і орієнтації зобов'язаний проводити такі широкомасштабні заходи:

— Організація діяльності постійно діючого консультпункту для батьків з проблем сімейного виховання і підготовки молоді до шлюбу (постійно).

— Налагодження роботи семінара-практикуму для батьків за ніковими групами учнів (постійно).

— Розробка і організація занять спецкурсу для старшокласників «Українська етнопедagogіка про підготовку молоді до шлюбу» (постійно).

— Загальношкільне свято «Єдина сім'я» Святковий (вихідний) день разом з батьками в школі (раз на рік).

— Проведення конкурсу творчих робіт з основ наук (біології, народознавства, історії та ін.) на теми підготовки до шлюбу.

— Фольклорно-етнологічні експедиції по запису усних і писемних пам'яток та зібрання матеріальних експонатів для шкільних краєзнавчих музеїв; записи переказів, спогадів, легенд та інших творів про старожилів і їх подружнє життя, про давні обряди залицяння, заручин, сватання і весілля, які побутували в ріднокраї...

— Організація діяльності фольклорно-етнографічних ансамблів і театрів народної творчості з демонстрацією театралізованих народних традицій і обрядів.

— Проведення учнівських (студентських) науково-практичних конференцій по історії розвитку і видозмін змісту українських традицій і обрядів залицяння, заручин, сватання, весілля...

— Обладнання і організація діяльності виставки обрядових предметів, рушників, одягу, оздоблень, розпису, сувенірів та всього іншого, що супроводжує традиції, обряди і ритуали залицяння, сватання, заручин і весілля.

Лекції, бесіди, інші види масової групової і індивідуальної роботи по переконанню сучасної молоді у поверненні до етнопедагогічних витоків якоюсь мірою призупинить деградацію населення, врятує цінні етнічні риси українців і якоюсь мірою збільшить кількість геніїв на душу населення сьогодні і у недалекому майбутньому.

Що записано до Книги Життя СКІЛЬКИ НАРОДІВ, СТІЛЬКИ І ЗВИЧАЇВ ВЕСІЛЬНИЙ МІСЯЦЬ

Недарма кажуть, що лютий двуликий: і теплом приласкає, і морозом віддубасить...

Сучасна назва «лютий» відповідає спільнослов'янському сприйняттю морозів у цей місяць: сердитих, тріскучих, жорстоких, лютих.

У Стародавньому Римі лютий (до Юлія Цезаря) завершував календарний рік. Цього місяця римляни «очищались від гріхів», приносячи жертву, тому латинською мовою лютий зветься фебріаріус, тобто очисний.

Місяць морозів — лютий у давньоруській та українській мові аж до XVI ст. називався февралем або ж іменувався рідномовними словами, що становили єдине поняття — січень другий чи й одним словом — січник.

У кожного народу місяць цей називався по-своєму: у сербів — сілчковий, у болгар — малко січ, церковнослов'янська назва — бокогрій, сечень, снежень. У літописах «февраль» називали весільним місяцем, якщо рік не був високосним. За переказами, він вважається найтруднішим місяцем, особливо у високосний рік. В Україні побутувала думка, що в лютому особливо невезучі п'ятниці. Ніколи не призначалися весілля на п'ятницю, в ці дні не можна було працювати чоловікам у полі, а жінкам — прясти.

[За матеріалами української преси 1995 р.]

ЖІНКИ ЧОЛОВІКІВ КУПУЮТЬ

(Дива дивні)

Індійське село Тарнетар знамените своїми ярмарками, де дівчата вибирають собі наречених. Проходить він біля священного храму, присвяченого триокому богові Шіве. Хлопці вбрані в національні костюми стоять під парасольками, а дівчата ходять навколо, прискіпливо вибираючи супутника життя. Якщо дівчина зупинилася і заговорила з ким, то це означає, що вона не проти йти за нього заміж. Повідомляючи про цей ярмарок, журнал «Індія» не повідомляє як бути, коли красеню під парасолькою дівчина не сподобається. І все ж у таких ярмарках щось є. Краще шукати собі пару на базарі, ніж на сумнівних дискотеках та ще деє.

[За повідомленням індійської преси, 1995 р.]

ЛЮБОВ ДО ДОМОВИНИ

(Дива дивні)

У Китаї існує повір'я: той, хто помре неодруженим чи незаміжньою, лишиться самотнім і в потойбічному світі.

19-літня дочка крамаря була вбита, і забобонний батько вирішив перед похованням... видати її заміж. Оскільки батько «нареченої» дуже багатий, то й від женихів не було відбою. Весілля справили за всіма правилами. І молодий, не вагаючись, відповів «так» на традиційне запитання: чи згоден він до смерті бути вірним своєї обранці?

[За повідомленнями китайської преси, 1996 р.]

ЗАВДАННЯ

для самоосвіти

Дайте відповіді на такі питання:

1. Що особливого вам відомо про українське весілля? Чим воно відрізняється від весілля у росіян? А що є спорідненого у них?

2. Чи відомі вам весільні обряди інших етнічних угруповань, які мешкають в Україні? Яких саме? Що привабливого в них?

3. Ви познайомились з досить оригінальними звичаями індійців і китайців. Звичаї яких ще народів вас здивували? Чим саме? Чи добре ви знаєте українські обряди залицяння, сватання, одруження?

Розділ 3. З КРИШТАЛЕВОЇ КРИНИЦІ НАРОДНА МУДРІСТЬ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ДОПОЛОГОВОГО ВИХОВАННЯ.

Якщо хто послухає мудрі слова і речі, той ніби у спраглий день студеної води нап'ється.

З рукописної «ПОВІСТІ ПРО АКІРА ПРЕМУДРОГО»
[VII-V ст. до Різдва Христового].

- Зруйнований підмурівок щастя.
- Ще ненароджений дає інтерв'ю.
- Мудрість матерів античної України.
- З народної медицини і фітотерапії.
- Повернути втрачене.

Йй право, мудрі люди, посвячені, благословенні чи характерники завжди були. Проте чи завжди всі їх слухали або бодай прислухалися? Однаковою мірою це стосується і найбільш делікатної, дивовижної й разом з тим найбільш відповідальної сфери людського буття— народження, зрощення і виховання дитини як найціннішого дару Природи.

— О Премудра Мати Хранителька Роду, — звертається молода жінка до жриці легендарного храму Роджениць, які існували ще в часи античної України, — скажи мені, коли розпочати виховання мого синочка Сонцевида?

- А якого віку твое чадо? — перепитала жриця.
- Слава Дажбогу, уже два роки і три місяці...
- То ти запізнилася, дочко, аж на три роки...

Ні, не помилилася жриця в підрахунках, хоча дитині було лише два роки і три місяці. За традицією давніх праукраїнців виховання починалося ще в допологовий період. відтоді, коли людський зародок вперше повідомляв про себе, своє існування.

Певно, не дарма давні китайці, наприклад, а також багато інших народів і племен, навіть нині, традиційно до дня народження дитини додають дев'ять місяців того часу, коли майбутній Землянин чи майбутня Берегиня Сім'ї ще перебували у персональній

(інколи на два, рідше — на більше місць) материнській хатинці таємничого чекання появи на світ Божий.

Чи є у тому сенс, питання досить проблематичне, вирішення якого залежить від багатьох факторів, властивих тому чи іншому народові (вірування предків і сучасне світосприйняття, традиції національної етнопедagogіки, етнології, міфології, демонології, звичаїв, ритуалів тощо).

А от допологове виховання, що зародилося в середовищі родових структур населення античної України, виявляється корисним і сьогодні. Спершу воно носило форму порад Роджениць (жінок, школи жриць, які допомагали при пологах), поступово перейшло до сімейних порад молодим жінкам кожної родини, складаючи своєрідний кодекс майбутньої породіллі. Це від тих прадавніх часів прийшли до нас римовані поради-побажання:

— Під серцем неньки ворухнулося нове життя, — борись за його майбуття. |

— Чим більше закладеш маляткові до появи його на світ Божий, тим кращим воно буде й пригожим.

— Хочеш щастя малюкові дати, зумій до пологів виховання розпочати.

— Чим раніш почнеш виховання, тим щасливішим буде любов і кохання.

— І тварина вагітна по-своєму хвилюється, бо за потомство своє турбується.

Традиції допологового виховання давні українці підтримували досить довгий час, але потім, ближче до нашого сьогодення, якое поступово стали втрачатися, десь розгубилися в часі і просторі, лишившись лише острівцями в окремих поселеннях чи гіллячкових підгалуженнях прадавніх родів, які бережливо ставились до легенд і переказів минущини, до народних способів життя.

Виявляється, давньоукраїнська школа допологового виховання мала вельми цікавий вплив на формування таких традицій, знань, умінь і навичок в багатьох регіонах Землі, куди свого часу заносила доля квіти українського етносу, а саме: до гірла річок Гангу, Тигру і Єфрату, до давньоіндійських і шумерських поселень, до більшості етнічних утворень Центральної і Західної Європи тощо. Там традиції допологового виховання праукраїнців поступово стали втрачати особливості рис населення античної України, все більше набуваючи ознак загально людських цінностей. І за станом на кінець ХХ століття після Різдва Христового в Україні зафіксовано лише розпорошені згадки про допологове виховання майбутніх громадян, навіть про саму античну Україну — ні слова.

Ну як тут не вигукнути саркаментальну фразу: «От колись було!».

Зародившись в праукраїнській цивілізації, допологове вихо-

вання сьогодні для широких верств населення, української учнівської і студентської молоді, учителів і вихователів, молодят батьків, залишається диковинкою, хоча в інших розвинених країнах стали проводити дослідження на предмет підтвердження чи спростування корисливості виховання людського зародку, потреб повернення кращих здобутків української етнопедагогіки, чи то ствердження нейтрального ставлення до того дива див, яким є життя дитини до появи її на світ Божий...

На превеликий жаль сьогоднішнього життя ніби навмисне рясніє сенсаційними повідомленнями, що звичайно, йдуть всупереч етнопедагогічним вимогам.

Так в місті Х'юстон (штат Техас, США), десятирічна вагітна Сінді втекла з установи Служби захисту дітей, де назвалась 14-літньою... Батько майбутньої дитини 22-річний Педро став перед судом за «сексуальний примус з обтяжливими обставинами»...

В м. Гравецькрауз (Чехія) 12-річна дівчина народила дитину, яку усиновили батьки породіллі...

В Дніпропетровську п'яна жінка «продала» за кухоль пива сина немовля, а жителька с. Олександрівки 25-річна Вікторія вмокнула соску в препарат «Деціс», яким труять колорадських жуків і тицьнула довірливому сину Ромчику.

Незабаром серце Ромчика зупинило земний біг від руки власної матері. То ж неже такі горе-матусі можуть займатися допологовим вихованням, про яке ні сном, ні духом вони не чули, не знають, бо обізнані зовсім не у традиціях дітонародження, їм рано стало відомим одне, та й то у спотвореному вигляді...

Це все свідчить про нехтування старшокласниками, студентською молоддю, майбутніми подружжями, молодими батьками і педагогами віковичними традиціями національної етнопедагогіки.

— Якщо мати вбиває своє дитя, їй не допоможе каяття!

— Легко маля замордувати, та чи зможеш той гріх спокутувати?

— Убивцю матусю ні до раю, ні до пекла не пустять.

— Хто піднімає руку на життя дитини, сам вартий домовини

— Не скривдь малятко, сирітку пригрій, і матимеш щастя на грішній землі.

Святе Письмо каже, що шлюб є Божим благословінням від створіння світу і людини. Господь Бог прислав Адама і «Він узяв одне з ребер його і тілом закрив його місце. І перетворив Господь Бог те ребро, що взяв із Адама, на жінку, і привів її до Адама. І промовив Адам: «Оце тепер вона — кість від костей моїх, і тіло від тіла мого. Вона чоловіковою жінкою буде зватися, бо взята вона з чоловіка».

Чи не тому світ знає дива дивні, що пов'язані з дітьми. Так

Ровенська Мадонна Олександра Деревська усиновила 48 дітей, а найбільше офіційно зареєстроване число дітей у однієї матері — 69. Це була перша із двох дружин селянина Федора Васильєва (народився у 1707 р.) із Шуї. Вона народжувала 27 разів: 16 двійчат, 7 трійчат і чотири рази по четверо дітей...

І ніхто нікого не топив, не труїв, не забивав до смерті.

І взагалі в світі більше тепла і ніжності, вірності і самовідданості, ніж розпусти і злочинності.

А от ще одне газетне повідомлення про дивні явища подружнього життя: †

Рекорд довгого й щасливого подружнього життя належить Яношу Ровену та його дружині Сарі — жителям угорського села Страдова. Вікували вони разом 147 літ і померли обоє 1825 р.: Яношу було 172 роки, його дружині — 164. На той час їх первістку минуло 116 літ. В останні роки життя сімейна пара, ясна річ, привертала загальну увагу. Голландський посланник у Відні відвідав їх сім'ю і замовив портрет чоловіка й дружини, який нині разом із свідоцтвом про одруження Ровенів зберігається як реліквія в Англії.

[Нові рубежі, 1994. — 22.04.]

Вірність і взаємоповага, любов і взаєморозуміння стали джерелом подружнього щастя і довголіття. Кажуть люди, що в атмосфері вірності і довіри, щиросердності і взаємоповаги народжуються добрі традиції.

Досягнення педіатрії і гінекології, техніки, особливо в галузі ультразвукового сканування людського зародку, малює до його народження дозволили «привідчинити віконце» до тої хатинки, де перебуває малюк, і навіть «взяти у нього інтерв'ю»...

Найсучасніша техніка зробила безболісним введення до місця існування людського зародку мініатюрних датчиків, а тому прослідкувати на великоформатному екрані диспелю всі його рухи, прослухати шумовий супровід його життя. У такий спосіб американськими вченими був знятий документальний кінофільм «Німий крик» (про аборти). Цей кіноролик краще назвати своєрідним фільмом жахів, що відтворює операцію по перериванню вагітності, де 12-тижневий ембріон рухається швидко і тривожно, ніби втікаючи від інструменту, він широко розкриває рот, рученятами затуплює обличчя, ніби знає, що його зараз вб'ють...

То ж «американському режисеру Бернанду Натансону за допомогою ультразвукової кінозйомки вдалося показати панічний явх тримісячного зародка перед медичним інструментом, яким здійснюють аборт. Дитина, відчувши небезпеку, намагалася захватитися, почастішали удари її серця, широко відкрився рот. Так живе людина, коли їй боляче. Німий крик дитини в утробі матері викликав неймовірне за силою враження. Після перегляду

картини феміністичний рух в Америці заявив, що аборт — це злочин. І почав кампанію за його заборону! (Див.: Німий крик на увесь світ // Українська культура, 1992. — № 8—9, — С. 25).

«Якби люди знали, що я переживаю ось уже кілька років. Так трапилось, що я тоді погарячкувала і перервала вагітність. Тої ж ночі мені приснився ненароджений синочок, який дивився на мене повними жаху очима і мовчки запитував: «Мамо, навіщо ти мене вбила? А я так хотів жити, я збирався бути геніальним сином...» Відтоді майже щоночі я бачу один і той же сон... Лише потрібна доза снотворного примушує забутись у небутті, а так... Чи я поволі божеволію?»

(Розповідь Оксани Анатоліївни, матері трьох дітей, м. Кривий Ріг, жовтень 1994 р.)

Скільки ж аналогічних снів бачать і нині жінки, хто став фактичним убивцею власних діточок, які, здавалось, надійно чекали в матусиній хатинці свого дебютного виходу в світ!

Виявляється, своєрідне інтерв'ювання людського плоду крім наукової інформації допомагає заздалегідь встановити вплив лікарських препаратів, які приймає вагітна жінка. Можливі наслідки пологів, навіть діагностувати немало тяжких хвороб, у тому числі ридинг фобію (хворобливий страх читання), легастенію (психічний стан розладу дітей до унеможливлення навчити письму і читанню), фенилкетонурию (спадкова хвороба підвищеного змісту в крові амінокислоти, яка при запізненому виявленні стає невиліковною і призводить до відмирання клітин головного мозку) тощо.

...Звідки знає про вбивство 12-тижневий ембріон? Генетична спадковість? Інтуїтивна боротьба за життя?

Начмед Новомосковської (Дніпропетровська обл.) центральної районної лікарні Віра Горолей доводить: «Людський ембріон на 7-й день життя довжиною лише 1,5 мм, а вже здатний турбуватися про себе і свою долю. З 18 днів відчуваються удари серця зародка, і починає діяти його власна система кровообігу. У 7 тижнів у ембріона фіксуються мозкові імпульси, а це для науки є основним у визначенні, жива людина чи мертва. Маленька людина має повністю сформовані зовнішні і внутрішні органи, очі, ніс, губи. У 10 тижнів у ще ненародженої людини є всі характеристики, притаманні дітям після їх народження. В 12 тижнів зародок має повністю сформовані всі органи, у нього є навіть відбитки пальців. Залишається лише розвиток! 3-місячний зародок знаходиться вже на такому рівні розвитку, що повертає голівку, стискає кулачки, корчить гримаси, знаходить рот і сосе палець» (Горолей В. Німий крик // Зоря, 1995. — 12.09).

Між іншим, нещодавно була доведена одна цікавинка: вуха людини індивідуальні за обрисами та відбитком, як пальці рук

і водночасе абсолютною копією форм того ембріона, яким був їх позій...

Відомі в світі дослідження життя дитини до народження, що проведені американськими вченими Дефні, Чарльзом Мауером, Джейсоном Берхолом та іншими. Власне, вони досліджували те, що було відомо ще праукраїнським родженицям, жрицям-лікувальницям, знахарям, що зафіксовано в українській етнопедагогіці. У всякому разі, більшість положень сучасних відкрить уже було відомо, існувало як набуття нації...

Наприклад, Генсі Роер так описує результати досліджень американських вчених. «Вже 8 місяців він перебуває у своєму власному океані. Цього ранку він прокидається, розплющує очі, позіхає й декілька разів енергійно брикається. До його пальців, які ніби щось шукають, підпливає пуповина, він деякий час грається нею, потім підіймає руки до рота і починає смоктати великого пальця. Крізь стук серця і бурчання стравоходу матері до нього долинає її розмова з батьком. Маля перестає ссати й прислухається. Мати починає ходити, і її рухи ніжно заколисують його. Малюк знову засинає: (Див.: Гоер Г. Загадковий світ ще ненародженого // Наука і суспільство, 1992. — № 10—12. — С. 42).

Виявляється, дитина, перебуваючи у матусиній хатинці, добре чує, пізнає зовнішнє для неї оточення (середовище), засобами сприйняття звуків, запаху, смаків тютюну чи наркотичних трав, алкоголю, реагує на якість і різноманітність, об'єм і смакові якості харчування матусі, прислухається до мовлення неньки, тата (якщо він покладе руку на живіт вагітної), розмови гостей тощо. Та попернімось до статті Генсі Гоера.

«Несподівано його будить радіо. Він кліпає очима і кривиться від цього нового для нього відчуття, але потім починає цікавитись долинаючою музикою. Він повертає голову так, щоб добре чути звуки зовнішнього світу. Але от дитина відчула вагу книги, яку її мати поклала на живіт. Вона штовхає книгу ногою. Сміх матері вона чує як глухий розкотистий звук. Вона погладжує місце, яке дитина штовхнула і, сприйнявши правила ігри, він знову борсається. Ця гра продовжується до тих пір, поки він не втрачає до неї інтересу. Після цього дитина знову заглиблюється у сон» (Там само. — С. 42).

Далі Г. Гоер стверджує, що протягом кількох останніх тижнів свого життя в матусиній хатинці дитина може використовувати всі органи чуття. Зір, мабуть, найменш важливе для життя у тих умовах відчуття. Проте, коли яскраве світло падає на оголений материнський живіт, маля з відкритими очима повертається обличчям до джерела світла. Воно бачить слабе світлення, подібне до того, коли б ліхтариком посвітили крізь пальці.

В науковій літературі описано випадки реагування малюка на

загрозливі для життя подразники, наприклад, удару по животу матері чи її несподіване падіння.

Коли й далі використовувати статтю Г. Гоера, вийде свідчення яке справді можна назвати інтерв'юванням ще ненародженого.

«Він прокидається від сильного поштовху. Його мати впала на бік. Він не вдарився, тому що дуже добре захищений, але її біль і страх від того, що вона могла завдати йому біль, наповнюють її тіла адреналіном й іншими стресовими гормонами. Він кричить енергійно пручається, але крику не чути: немає повітря, що породжує звук. Коли мати приходиться до тям, стресові гормони ідуть на спад, і дитина знову заспокоюється». (Там само. — С. 43).

Американські вчені простежили, вивчили та описали поведінку немовляти на різних етапах розвитку в утробі матері і дали наукове тому пояснення. Виявляється, що протягом кількох останніх місяців ненароджений відчував, що малесенька матусина осел стискається навколо його тіла. Нарешті обійми почастишали, по сильнішали, утворюючи ритмічний масаж; збільшується тиск навколо голови.

«Раптом цей тиск зникає, його голівка з'являється на світ, за нею й усе тіло. Під дією світла, холоду й через зникнення тиску він починає кричати, міцно зажмуривши очі і безладно смикуючи руками и ногами». (Див.: Там само. — С. 43). А при чому тут етнопедagogіка? Виявляється, увесь час перебування малюка в матусиній оселі ненька і тато за вимогами національної етнопедagogіки повинні виховувати і майбутнього Землянина чи Берегиню Сім'ї, і саму породіллю до Богоугодного святодійства — народження людського дитяти — Дива Природи.

Чи ж не дивно, що населення античної України, наші давні пращури повчали молодих жінок:

— До шлюбу підготуватися встигнеш, не втрачть підготовки до здорової вагітності.

— Будеш розумною дружиною — станеш мудрою матусею.

— Якщо небажаних любощів не існує, звідки ж беруться небажані діти?

— Коли подружжя нормального походження, воно заздалегідь підготує себе до дітонародження.

Саме так: заздалегідь підготуватися до дітонародження з вимогами української етнопедagogіки — верхівка айсбергу в нашому житті, а вся підводна частина криється в попередніх століттях, то ж вивчення мудрості допологового виховання неминуче для тих хто прагне відновити чи розбудувати національну школу і педagogіку, освіту і... сім'ю в душі кращих етнічних традицій підготовки старшокласників і студентів, молодят і щойно побраних подружніх пар до найсвятішої таїни — допологового виховання, без якої не можна серйозно говорити про відродження міцної сім'ї.

...Десь в останні місяці 1996 р. із сміттевого контейнера собака витяг трупик дитинки, загорнутий у наволочку. Здивований собака стрімголов помчав до дівочого гуртожитку, обережно тримаючи неживе дитя в своїх зубах. Собака забіг на ганок, поклав згорток і почав гавкати, кликати людей, щоб повернути їм плід людського кохання. Собака не міг зрозуміти, що трапилось, чому людське дитя виявилось неживим на смітнику, він кликав, благав, хапав мешканок гуртожитку за поли. Потім сів сторожем біля трупика, став гарчати, а з очей котилися собачі сльози...

Українська етнопедагогіка зберегла немало свідчень про реальні рекомендації вагітним жінкам, а також забобони, яких однак, більшість довірливих дотримується і нині.

«За народною традицією, щоб наділити майбутню дитину добрим здоров'ям, гарними рисами характеру, вагітна жінка мала дотримуватися певних норм поведінки, знати неписаний звід прикмет, обмежень, забобон. Не повинна була говорити неправди, брати чуже, сваритися, дуже гніватися, бо все це передається дитині. Із крадіжкою пов'язували появу у неї родимих плям. Особливо застерігали від переляку: як жахнеться майбутня мати вогню, чи миші, жаби і схопить себе рукою, у малюка на тому місці з'явиться відповідний за кольором і формою «знак».

[Цит. за: Ведмідь Т. Виховання дітей // Западний Донбасс, 1993.

— 24.IV].

«Не рекомендувалося під час ходи щось жувати, гризти, бо дитя завжди кричатиме, буде ненажерою. Не годилося бити ногою свиню, kota чи собаку, бо шерсть тварини мучитиме маля, воно буде волосатим, як у моху. Казали також: у свята, особливо під Різдво, до Нового року, не можна мотати нитки, щоб дитя не обкрутилося пуповиною. Не шити, щоб не зашити йому очі, рот, не мазати у хаті, щоб породілля не зійшла кров'ю, не вмерло маля. Забороняли дивитися на похорон, на покійника — дитина матиме мертвий колір обличчя».

[Там само].

Допологове виховання не могло і не може не враховувати таких суджень і переконань, що складалися досить тривалий час.

Природно, що допологове виховання передусім передбачає роботу з майбутньою матусею, стан якої вимагав посиленої уваги з боку оточення.

Здавня примічали, якщо вагітна хоче солоного чи солодкого, то й малюк це любитиме. Якщо її обличчя з плямами — народиться хлопчик, як чисте — дівчинка; як ворухиться з правого боку — прикмета на хлопця, в лівому — на дівчинку.

[Там само].

Молодих породіль часто переслідують гінекологічні хвороби

різних гатунків і відтінків, кісти і фіброми молочних залоз, а подекуди і страхітливі новоутворення. На допомогу прийде українська фітотерапія. Враз після хірургічної допомоги пити відвар квіток календули (ногідки) по півсклянки тричі на день за 30 хвилин до прийняття їжі. Три цикли, кожен з яких складається з таких термінів: пити місяць — перерва місяць; пити півтора місяці — перерва півтора, пити три місяці — перерва три місяці.

Відвар готується на день, прохолодженням тримати в холодильнику. Колір відвару — стигла солома.

Прийняття відвару квітки календули гарантує локалізацію ускладнених місць, але не виключає допомоги офіційної медицини.

В багатьох випадках неправильні взаємини молодих батьків і новонароджених, післяпологове недомагання матері може приводити і до розлучень, якими нині пересичена Україна.

Зупинити потік розлучень «За згодою і без ускладнень», які здійснюють ЗАГС, і в судах (лише по Кривому Рогу кожен з шести районних судів за рік розглядає близько тисячі справ, по місту — 6000!), кримінальну злочинність в сім'ях, що призводить до вбивств найближчих родичів, батьків, дітей, бо інакше це стане новою чумою століття!

Українська етнопедагогіка радить молодим — майбутнім батькам — розмовляти із своїм дітям, яке ще лише зародок, поклавши руку на живіт вагітної. Це можуть бути звичайні пестливі фрази:

— Наше ти Сонечко! Ми тебе дуже любимо і нетерпляче чекаємо: зростає швидше міцним і розумним!

— Ми знаємо; ти у нас красивий і розумний, бо є в кого вдатися, ми допоможемо тобі стати щасливим, бо ти — наше найкоштовніше творіння...

— Радість наша! Ми тебе замісили лише на любові і коханні, без додавання наркотиків, нікотину, алкоголю, тому ти будеш абсолютно здоровим, розумним, щасливим, сильним...

Ні, не треба малюкові, який ще в матусиній хатинці, читати великі казки типу «Летючий корабель» А. Шияна чи роман у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай», йому треба коротесенькі віршички, колісанки, коротесенькі казочки, оптимістичні і радісні дитячі пісеньки про Кицю, яка вийшла по водицю, про сон, який бродить коло вікон, про сімсот солов'ят... І хай батьків обходить істини про те, що малятко ще не знає мови, не вміє говорити, не володіє запасом слів, замість того малюкові відомі характеристики інтонації, тону, ритміки мовлення, забарвлення голосу, його наповнення тощо.

Важливо також, щоб народження дитини відбувалося у найбільш прийнятливий і оптимальний для даної родини строк, щоб кожен малюк був для батьків жаданим...

Багатючий досвід української етнопедагогіки свідчить, що спілкування з малюком повинно бути рідною мовою, материною мовою. Експериментально доведено, що коли у спілкуванні з матусею з'являється іншомовна особа, малюк спершу прислухається, а коли з'ясовує, що мова не матусина, починає купситись, кривити обличчя, нервувати...¹

Точно так малюк реагує і на підвищену тональність спілкування, на стійкий стресовий стан матусі, який негативно впливає на нервово-психічний розвиток малюка.

Чи треба жителю матусиної хатинки музика? Обов'язково, проте мелодійна, народна, особливо, колискові і інші дитячі пісні, але неодмінно у виконанні матусі і тата, який повинен окрім того розповідати своїй кровиночці, як вони будуть плавати, їздити на велосипедах, ходити до лісу по гриби, на риболовлю, будуть збирати квіти на полях і лазитимуть по горах...

Отоді малюк народиться значно розумнішим тих, хто не одержує допологового виховання, до того ж враз розпізнаватиме і матусю, і тата.

Чи не тисячолітні спостереження сконцентровані в мудрості етнопедагогіки, які і цінні, бо знайомлять сучасних молодих батьків з такими простими, однак край необхідними для здорового майбуття висновками.

Коли до хатинки малюка (чи десь поруч) «постукає» рідний татусь, дитина це зустрине нормально, але якщо раптом мати дозволить «пробарабанити у двері чи віконце малюка» чужому дядькові, — чекай лиха: у дитини від пережитого жаху (а для малюка це саме так!) може з'явитися ікс хромосома, в генах відбудуться неоправдані зміни. Отоді чекай, що дівчинка за таких випадків може з'явитися на світ схильною до легкої поведінки, а хлопчик — до легковажності у ставленні до чарівної частини людства.

Хто ж понесе відповідальність за таким чином ущерблених діточок, зрослих у повій і потаскунів? Вулиця? Школа? Оточуюче середовище, чи рідна мати, ота, хто знехтувала мораллю, вимогами етнопедагогіки і допустила чужого дядька до сховища малюка, батьком якого є інший чоловік?

Такі судження поширюються і на випадки, коли уже вагітна молодичка виходить заміж за іншого і «підсовує», «підкидує» йому, мов та зозуля, дитя чужих любощів.

Півстолітні спостереження за такими випадками підтверджують етнопедагогічні категоричні висновки: таке дитя щастя не знатиме.

У одному випадку воно рано залишить світ Божий, в іншому, уже досягши певних життєвих висот, дізнається гіркої правди, зазнає глибокої психічної травми і може втратити усіх трьох батьків,

або раптом сам почне стрибати по чужих квітниках і зривати чужі бутони та «засівати чужі ниви власним сім'ям...»

Нещасні дівчатка у таких випадках зростають нерозбірливими у сексі, часто стають клієнтками шкірвендиспансерів, носіями усіх майже 30 видів «захворювань від насолоди» і що найбільш страшно — носіями інфекції СНІДу.

А в першопричині може лежати таке собі меркантильне міркування: «Подумаєш, разочок відчинила для кума врата раю»...

Українська етнопедагогіка спирається на унікальний досвід допологового виховання дітей, здобутий протягом тисячоліть, тому її мудрості можна вірити, можна і треба слідувати її порадам:

— Очисти себе від усякої скверни до шлюбу, то й народиш діточок і здорових, і любих.

— Не чекай, коли з сином підеш на риболовлю, ще в зачатку моральність виховуй.

— Забавлянки і колискові формують душу малюкові.

— Скажи мені, які пісні ти співаєш вагітній дружині, і я скажу, якого матимеш ти сина.

— Для ще ненародженого геть усе важить: він серцем «чує», а спадковістю «бачить».

Це, так би мовити, афористично-римована сторона народної мудрості з проблем допологового виховання, а є ще практично-приземлені поради, що тяжіють і до народної медицини, і етнопсихології, і народної фітотерапії тощо.

Наприклад, етнопедагогіка радить як на завершення допологового виховання не забирати новонародженого від матері, а покласти малюка на груди неньки, нехай відчує материнське тепло, специфічний її запах, нехай почує (вловить) знайомий пульс серця породіллі, хай заспокоїться; природно адаптується в умовах нового світу, у який він з'явиться вивчати, підкорювати і завойовувати. А причепити бірочку з номером і зважити акушери ще встигнуть...

— Дай груди маленькому не пізніше, як через три години (звичайно, при нормальних пологах).

— Не допускай штучного згодовування, бо материнське молочко нікому, ніколи, ніде замінити не вдалось.

— Годуй малюка материнським молочком якомога довше, у всякому разі не менше року, і у нього ствердиться імунітет до більшості хвороб і т. д., та т. п.

Недарма більшість зарубіжних дослідників материнське молочко називають національним багатством, а штучне вигодовування розглядають як основу майбутніх кишково-шлункових захворювань і зрощення неповноцінних громадян...

«Все ще не розплющуючи очей, він відчуває добре знайомий стук материнського серця і її рідний голос, який звучить ближче й

чткіше, ніж раніше. Його тільце розслабляється. Через деякий час він починає кліпати і, нарешті, розплющує блискучі оченята, оглядається навколо. Над собою, в межах його обмеженого зору, він бачить людське обличчя. Зацікавившись, насупившись, намагається сфокусувати свій цікавий погляд на цьому обличчі і відчуває, що від нього йде цей добре знайомий йому голос, на його обличчі з'являється вираз подиву.

«Ласкаво просимо у цей світ, маленька людино», — каже йому мити, — так Г. Гоер закінчує свою розвідку «Загадковий світ ще ненародженого» (Там само. — С. 43).

Здобутки української етнопедagogіки з проблем допологового виховання швидко стали міжнародними, особливо в слов'янському світі, в країнах якого збагатили зміст і піднесли рівень педагогічної культури тих народів. Лише на своїй Батьківщині вони перебувають у закутках людської пам'яті та й то в стані летаргічного сну: і не вмерли, і не працюють активно на благо зміцнення мононароджуваних поколінь.

І додати можна лише одне: це теж відповідає вимогам етнопедagogіки, бо колись було започатковане серед населення ще античної України і крізь нашарування сторіч перебралося до сьогодення. Дай Боже, етнопедagogічній мудрості про допологове виховання допомогти офіційну педагогіку, освіту, сімейне виховання і побут українців швидше перевести на рейки відновлення національного, а учителів, вихователів, батьків, учнівську і студентську молодь збагатити знаннями цих унікальних і безцінних коштовностей.

Що записано до Книги Життя

РОЗПЛАТА ЗА ВЛАСНІ ПОМИЛКИ

П Р И В И Д

(Розповідь нещасної матері)

Враз зазначу: я перевірялася у психіатра, кілька разів відвідувала невропатолога, психоаналітика. Вони одностайні: я нормальна! І разом з тим... Мене став переслідувати привид, привид мого тримісячного сина, який не був мною народжений. Це сталося 21 рік тому. Я побоялася мати того первенця. Потім з'явилися діти. Старший Фелікс виявився нещасним, він уже двічі був за-

суджений за наркоманію. Має лише середню освіту, яку здобув у місцях позбавлення волі.

Та найстрашніше для мене те, що коли б я не заговорила про Фелікса чи просто згадала його подумки, перед очима враз спливає янгельське обличчя малюка, який дивиться на мене засудливо і ніби говорить: «А я був би геніальним, та ти мене проміняла на наркомана...» Я кричу, що нікого не міняла, що то мені кара Бога. Тоді на обличчі малюка з'являється щось на зразок посмішки, і Привид зникає. І так уже понад 15 останніх років...

**[Розповідь Барбари Олександрівни, згорьованої матері двох дітей,
м. Марганець, липень 1983 р.]**

ПІЗНО ВЧИТИСЯ НА ВЛАСНИХ ПОМИЛКАХ

**(Розповідь батька, який прозрів
і став каятися)**

Всі, хто знає мене, стверджують, що у мене педагогічний хист, хоча й маю інженерну професію. І все ж біда у мене із синулею. Нормальним мужичком зростає Олекса, і все ж відчуваю: він міг би краще, йому природою дано значно більше... У чому ж моя провина?

Багато консультувався із вченими, відвідав лекції фахівців, заняття студентів педінституту і нарешті прозрів: у мене ніякої підготовки з допологового виховання не було і немає, мов якісь інкубаторські батьки... Допологове виховання, переконуючись, то — основа геніальності наших дітей. Батьки, які здійснювали допологове виховання, мають діточок, які:

- швидше і якісніше починають говорити;
- мають кращу пам'ять, мислення, світосприйняття;
- широку гаму інтересів від розважальних до творчих;
- зростають чистішими душею, помислами, мріями;
- мають більш гарантоване майбуття, до якого виявляються більш підготовленими...

Шкода, що таке розуміння прийшло із значним запізненням, бо навчатися на власних помилках — злочин проти своїх дітей.

**[Розповідь батька Валерія Андрійовича, м. Кривий Ріг, вересень
1993 р.]**

КОЛИ ЖІНКА — САМИЦЯ

(Розповідь сердобольної бабусі)

Про яке допологове виховання може йти мова у моєму прикладі? Рідна дочка Наталка має вже чотирьох дітей. І хоча батько

дні, а діти — погодки, вони народжувалися у п'яному диму, сварках, бійках...

Ніякої обстановки сердечності взаємин, ні спокою, ні харчування дітям...

І стали підростати, до школи поступати. То ж пішло-поїхало. Сашко не може встигати, а Катруся і не думає, Тетянка поки що як-так вчиться, а татів мазунчик Ярик заявляє, що до школи не піде. То ж як можемо з дідом врятуємо діточок, які не потрібні ні матері, ні татові, бо вони жили завжди лише за для власної утіхи, мов самиця і самець. Яке там допологове виховання?

(Розповідь бабусі Катерини Юрїївни, яка не перестає лити сльози за онуками, Кривий Ріг, серпень 1995 р.)

ЗАВДАННЯ

для самоосвіти

Дайте відповіді на такі питання:

1. У чому першопричина трагедії Варвари Олександрівни? Як слід було їй поступити, щоб уникнути трагедії?

2. Чому Олекса (друга розповідь) не став генієм? Чи можна щось виправити, як надолужити втрачене?

Мотивуйте свої судження.

3. Вина Наталки очевидна. Що, по-вашому, слід робити, щоб більше не з'являлося таких горе-матусь? А як бути з тими Наталками, що плодять нещасних діточок і тут же забувають про них? Наведіть докази своєї правоти.

Розділ 4. ЧОМУ ЗНИКЛИ ГЕНІЇ

ХРОМОСОМНО-ГЕНЕТИЧНА СПАДКОВІСТЬ

І ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ

Геній покорує сам себе, щоб покорити інших. Всі правдиві генії вірять, що їх геніальність обмежена. Геній утрачає силу тоді, коли починає приятелювати з дурістю тому, що вона безмежна, або грошовита.

Лев СИЛЕНКО.
Мага Віра. — С. 1189.

— Куди поділися генії?

— Спадковість і виховання: вигадки і реальність.

— Етнопедагогічні уявлення українців про роль спадковості у вихованні громадянина.

— Ікс-хромосоми вбивць і гвалтівників.

— Відновити кращі традиції етнопедагогіки.

Сьогоднішній старшокласник помічає, що скільки не працює над виконанням домашніх завдань, а генія з нього ніяк не виходить. І не тільки в класі, в школі чи в цілому місті медалісти є, а геніїв немає. Куди ж вони поділися? Кажуть, що раніш було і легше різні відкриття робити, і «наукові» яблука біля Ісаків Ньютонів рясніше падали, і кожне століття пишається сотнями своїх геніїв, а тут...

Всно й справді у нашому столітті щось не все гаразд із «рянотою геніїв на душу населення». Звичайно, вони є в будь-якій галузі науки і техніки, культури і літератури, педагогіки і охорони здоров'я...

Взагалі, під генієм і геніальністю слід розуміти вищу творчу здібність особистості, що виявляється у будь-якій сфері людської діяльності. У найпростішому тлумаченні геніальність можна розглядати як певну обдарованість, помножену на працелюбство і зведену у ступінь працьовитості. Особливо чітко це видно на творчості скрипалів-віртуозів і неперевершених піаністів, які без настирної, виснажливої праці ніколи не стали б геніями скрипки чи роялю.

Є всесвітньо відомі академіки, чії відкриття здивували світ, чий талант сколихнув і примусив частіше битися тисячі сердець.

Досить назвати Олесья Гончара і Василя Сухомлинського, Бориса Патона і Миколу Амосова, Олександра Богомольця і Володимира Вернадського, Сергія Корольова і Михайла Грушевського, Юрія Кондратюка і Дмитра Яворницького, щоб пригадати тисячі інших славетних українців, котрі в короні української науки і культури закріпили власні коштовні самоцвіти відкриттів, або посприяли розвитку сусідських слов'янських держав, а то й самовпевненої грошовитої Америки.

І все ж геніїв могло бути значно більше. Як правило, кожне століття радує людство геніями, як і зорі, різної величини, але так потрібних Землянам.

Існує нині досить поширена гіпотеза про те, що Космічні Сили обирають на Землі тих, кому можна відкрити нові закони і закономірності, ще невідомі людям, кому слід стати «посвяченими у таїни буття». Хто його знає, може воно й так, але що про появу геніїв говорить наука? Як до цього ставиться етнопедagogіка?

— Геніями не народжуються, геніїв зрощує батько з матір'ю.

— Кожне дитя народжується талановитим, біда в тім, що природжений талант можна й не розпізнати.

— Добре Іванові, що хоч в старості пізнав, що не ті квіти саджав і не ті букети в'язав...

І все-таки, чому ж так мало геніїв? На самісінькій поверхні кі-

лика причин. Зупинитися варто на найбільш типових, а саме:

— Суспільство розгубило справжні моральні цінності, розміняло духовність на сексуальні втіхи, на ущерблено-поверхову освіту, на прибутково-бізнесові бурі, а тому втратило моральне право сяяти власними геніями;

— Різке зниження рівня психолого-педагогічної культури батьків у багатьох сім'ях до межі катастрофи людської особистості, а у деяких навіть до байдужої відчуженості від власних дітей (хіба у таких сім'ях мова може йти про геніїв?).

— Передозування дітей підліткового і ранньоюнацького віку розважальними справами, поширенням серед них пияцтва, куріння, паркоманії, дитячої проституції та сексуальних скособочень, утвердження антиморалі узвичаєними нормами (мову вже можна нести про «геніальних» юних донжуанів і «нічних метеликів»), що, на свідченням вчених із світовими іменами, інтенсивно гальмує розвиток розумових здібностей;

— Збільшення фізичного і психічного навантаження, матеріальної стурбованості та позбавлення майбутніх геніїв елементарних умов розвитку пошукових й творчих інтересів та здібностей, розквітачання і розвиток природних задатків, обдарувань, талановитості...

— Відсутність жагучого бажання мати геніїв, відсутність зацікавленості держави і майже кожної родини у появі геніїв ставить останню крапку у відповіді на питання, чому у нас зникають генії?

Але, даруйте, будь ласка, вимушену повтору: це причини, що на самісінькій поверхні соціально-психологічної і фізіолого-педагогічної проблеми появи, розквіту і зникнення геніальних особистостей як наслідків діяльності системи національного шкільництва, педагогічної науки, освіти, успіхів етнопедagogіки і традицій сімейного виховання українців.

Дуже не хочеться, а таки доведеться бодай оглядово нагадати старшокласникам, студентам, молодцям, діячам освітянської ниви та батькам учнів «поему генетики» — відкриття дезоксирибонуклеїнової (ДНК) і рибонуклеїнової (РНК) кислот, що беруть найактивнішу участь у передачі спадкових ознак організмів.

Генетика як наука є складовою частиною біології, що вивчає розвиток організмів, проблеми спадковості та управління її (генетичної спадковості) мінливостями.

«Віруси, — зазначав доктор медичних наук, професор Д. Голубев, — це абсолютні внутрішньокліткові паразити. Вони не просто розмножуються, а репродукуються враженою клітиною у відповідності до тої генетичної програми, яку самі ж в цю клітину вносять з допомогою своєї власної хранительки генетичного

коду-вірусної нуклеїнової кислоти» (Голубев Д. Вируси и хромосоми // Наука и жизнь, 1970. — 10. — С. 39).

Далі вчений констатує різку зміну структури хромосом при проникненні до клітини вірусної репродукції. «Чи не значить все це, що вражені вірусами клітини піддалися спадковим змінам?»

(Там само. — С. 39).

Понад тридцять років правомірно існує переконання вчених: безсумнівну небезпеку для людства становлять спадкові захворювання. Із ста дітей 4-5 з'являються на світ з якими-небудь спадковими дефектами, що загрожують їх здоров'ю.

... Генам підконтрольні всі процеси, що відбуваються в організмі. У тих випадках, коли відбувається найменший їх злам, біохімічна рівновага порушується, виникають нові ознаки, які можуть викликати тяжкі порушення в процесі життєдіяльності (Див.: Тяжкий груз наследственности // Наука и жизнь, 1973. — № 6. — С. 21).

Дуже близько це загальне положення стосується і проблеми спадковості у вихованні (при широкому глумаченні цього поняття).

Уявімо собі такий трішечки гумористичний малюнок сім'ї: тато в смугастому натільнику, певно, десантника чи моряка; матуся одягнена у смугасту сукню, при чому чорні смуги йдуть впродовж одягу. Ви вже здогадалися, що їх отрок носитиме клітчастий светерок... Так оцей малюнок буде найкращою ілюстрацією генетичної спадковості в дії. Комбінації окремих спадкових рис тата і матусі утворюють за геометричною прогресією величезну кількість спадкових ознак дитини.

Наприклад, геній Григорія Сковороди блискавкою спалахнув серед темряви ночі XVIII ст., здивував світ премудрістю і освіченістю, філософським талантом і поетичним словом, чудовим голосом співака і майстерністю талановитого педагога-просвітителя... А його батьки, звичайний відставний козак Сава Сковорода, звичайна наймичка Палажка самі зросли на українській моралі, побралися по любові і сина Григорія зростили на тих же дріжжях ментальності. І ніхто в роду Григорія Сковороди не був ні пняком (алкоголіком), ні розпусником, ні пройдисвітом, не мав і інших людських пороків (Див.: Попов П. М. Григорій Сковорода: Життя і творчість. — К., 1960; Ляшенко Л. Блискавиця темної ночі. — К., 1965; Шинкарук В., Іванько І. Григорій Сковорода: Вступна стаття до повного зібрання творів. Т. I. — К., 1973. — С. 11-57 та ін.).

Немало людських якостей Г. С. Сковорода набув уже в роки самостійного життя (спрага до мандрівок, свободолюбивість тощо). Але ж, й це найбільш вірогідно, і схильність до мандрів, і свободолюбивість, і жага до пізнання навколишнього Григорій Савич

почерпнув, одержав у спадок від батька з матір'ю як можливу схильність (генетично зумовлену) до певних проявів, що з плином часу і під дією певних обставин розвинулися і закріпилися в натурі, свідомості, безумовності, внутрішньої потреби того дійства...

Слід розуміти, що генетична спадковість (особливо у негативних наборах хромосом) не є фатальною, вона лише визначає схильність до того чи іншого дійства (прояву, стану, які можуть змінюватися, перекоструюватися в ході цілеспрямованого виховання і загальмувати негативне чи взагалі позбутися спотворених психічних якостей особистості, навіть шляхом тренування і заміни одного типу темпераменту на інший.

Особливо правомірним є таке судження при ранньому діагностуванні успадкованих негативностей для дитини, яких часто можна уникнути навіть правильною організацією діти і харчування маляка.

Століттям формувалася народна мудрість про геніїв і їх появу на світі Божому.

— Талановита пташка в крашанці вже співає.

— Народити геніальність може кожен, спробуй зростити генія.

— Породистого коня видно й у жеребчику, а геніальну людину замішують у любові і чистоті.

Як відомо, хромосоми — то елементи ядра клітини, що інтенсивно фарбуються основними фарбниками. Хромосоми виникають в процесі поділу клітини. В кожній клітинці утворюється по кілька хромосом різноманітної форми: крапковидні, палицеподібні та под. і різного призначення.

Свідомо залишаємо осторонь величезну критику радянськими вченими Вейсманистської генетики про хромосомну теорію спадковості. Бог з ними, час був таки дуже складним і досить небезпечним для чесних учених. І хай в їх критиці все ж було від істини (адже справді хромосоми вважати спеціальним і єдиним органом спадковості, погодимось, не коректно по відношенню до інших людських органів...), але ж хромосома під впливом певних генів і безпосередньо при їх участі справді є носієм основних спадкових рис, що закодовані у вигляді гігантської інформації про майбутню людину...

Дивувалися батьки Івана Огієнка, Володимира Винниченка, Олександра Олеса та інших велетів національної гордості України,дебільшого звичайні трударі, не заморські гувернанти і не професори з педагогіки, як же їх діти зросли геніями. Відповідь знову проста, як день ясний: самі позбавлені тяжких пороків, продовжили в дітях своїх кращі риси людяності, які в процесі становлення особистості «вилюднилися» в геніїв.

Коли хтось з батьків рано закінчував земний путь, залишаючи дитя напівсиротою чи повною сиріткою, такі випадки частіше лише посилюють життєві випробування юної особистості, але успадковані і генетично підкріплені риси (якості) обов'язково розвиваються, знайдуть шляхи і засоби практичної реалізації!

Правда, за подібних випадків повинні з'явитися і якісь вирішальні фактори. Це можуть бути успадковані чи виховані наполегливість і впертість, працьовитість і величезне бажання не потонути у буденній баюрі людців суспільного дна, злочинного світу чи всепожираючої одноманітної сірятини лише задоволення фізіологічних потреб життєвої мряки.

Прикладом тому є життя Буремного Кобзаря, національної Солов'янки українського народу Тараса Григоровича Шевченка, який не міг вирости кимось іншим, ніж поетом, і художником, бо поетична натура і художні здібності успадковані ним від батьків своїх селян-кріпаків Григорія і Катерини. Від багатостраждальних, але чутливих батьків своїх малий Тарасик успадкував також чутливу до горя душу, прагнення до свободи від кріпацтва, яке й осиротило восьмилітнього майбутнього генія (Див.: Т. Г. Шевченко в документах і матеріалах. — К., 1950. — С. 31, 35, 40... 475 та ін.).

То ж приклад Т. Г. Шевченка абсолютно точно ілюструє основні закономірності спадковості і виховання, адже набуті ним якості в процесі самовиховання і самовдосконалення особистості є прямим продовженням (розвитком і удосконаленням), закладеними батьками основ позитивних рис характеру, волі, темпераменту тощо.

Яка таємниця природи! Хромосомно-генний апарат клітини, за значимою величиною далеко не постійна, може змінюватися в людині в процесі її підготовки до шлюбу, тому на цей період на молодця звалюється найбільша відповідальність.

«Взагалі — кількість хромосом в клітині — це стала величина: так, шимпанзе має 48 хромосом, кінг 66, людина 46. Збільшення або зменшення цієї постійної кількості лише на одну хромосому призводить до тяжких спадкових зрушень; так, люди, які мають 47 хромосом, (тобто одну зайву), страждають так званою хворобою Дауна, що відзначається різкими змінами у фізичному та психічному розвитку» (Милущенко М. И. Балада ДНК! Укр. Наука і Культура, Україна, 1966. — С. 119). Зазначимо, що хвороба Дауна практично ще невилікувана.

Цікаві дані наводить М. И. Милущенко в уже цитованій праці про те, що з трьох з чвертю мільярдів людей, що населяють земну кулю, в кожній мільйонній частині кожного покоління страждають на спадкові хвороби: епілепсію, шизофренію, кретинізм, гемофілію, серпоподібну анемію

атрофію м'язів та інші хвороби — ось та сумна данина, що її сплачує людство за святе право продовжувати свій рід...».

[Там само. — С. 115].

Додамо, що не лише ці лиха передаються хромосомно-генним спадковим апаратом клітин, адже на підставі «клінічних спостережень і досліджень на тваринах В. Я. Данилевський прийшов до висновку, що гормональний вплив на характер і поведінку проявляються достатньо чітко як у тварин, так і у людини» (Комиссаренко В. П. Гормоны коры надпочечников и их роль в физиологических процессах организма. — К., 1956. — С. 65).

Такої ж думки дотримується більшість вчених генетиків, хто досліджує гормони і їх вплив на спадковість, на виховання, темперамент і характер особистості.

Гормонами прийнято називати речовину, що виділяється в кров залозами внутрішньої секреції і що збуджує діяльність тих чи інших органів.

Між іншими, американська дослідниця Сью Картер нещодавно довела, що відсутність в організмі (у мозку) чоловіка гормону вазопрессина призводить до... шлюбної невірності. Зараз доктор Картер працює над синтезом цього гормону штучним шляхом, адже у глобальному масштабі навіть одне це лихо подібне до всесвітнього потопу...

Але ж чи можна за умови відсутності гормону вазопрессина хлопчика-підлітка-юнака-молодого чоловіка виховати вірним у шлюбі? На всі сто відсотків гарантувати важко, але при цілеспрямованості вихованих дітей значне покращення поведінки гарантовано, інакше кажучи, відбувається гальмування негативного і утвердження позитивного.

Майже за півстолітній досвід виховної роботи нагромаджено чималий фактаж, накопичено значну кількість позитивних прикладів типу: у розпусного батька виростає син-однолюб, у матусі-п'янички — донька-тверезниця, син — переконаний антипияка, у батьків-курців діти не знають і не терплять смаку тютюну і т. д.

Правда, ще не відомо, яким буде друге покоління в тих сім'ях, чи гормональна, хромосомно-генна спадковість спрацює через одне, через два і більше поколінь.

Але за будь-яких обставин виймати весла і не гребти човен надії до заповітного берега жоден старшокласник, студент, жоден вчитель, педагог, жоден з батьків не має права. Недарма українська етнопедагогіка славетна своїми афористичними висловами про спадковість у вихованні:

- Хочеш, щоб діти зросли людьми, не будь сама гадюкою.
- Свиня, навіть якщо дуже захоче, не народить орленя.

— На вербі не ростуть груші, на поганому корені не розквітне троянда.

— Якщо батько — баба, а мати, звичайно, не мужик, то їх дитина буде ганчіркою.

— І курка любить своє дитя, але може його лише клюнути.

І все ж природа в проблемах спадковості проклала свої шляхи, виділила власні закони і закономірності.

Найголовніші з них можуть бути сконцентрованими у таких народнопедагогічних премудростях, про які мусить знати кожен юнак, кожна дівчина задовго до початку їх сексуальних любощів.

— Щоб твої діти були здоровими і повноцінними, очисти свою душу і тіло від скверни, поганих думок і звичок.

(Зазначимо в дужках, що таке слід здійснити за кілька років до того, як збираєшся стати татом чи матусею, щоб очищення відбулося на рівні клітин).

— Одна затяжка тютюну, ковток спиртного (навіть такого, як шампанське чи пиво) перед інтимним побаченням закоханих можуть стати фатальним для здоров'я, розуму і психіки майбутньої дитини, яка може заявити про своє існування і після єдиної близькості закоханих.

— Перед тим, як стати на рушничок щастя, молода мусить приймати ванни з любистком, а молодий — з барвінком протягом тижня.

(Ще раз зазначимо в дужках, що любисток зміцнює всі дівочі внутрішні органи, забезпечуючи їй здорове материнство, а барвінок парубка робить міцним і впевненим у собі. Між іншим, після народження дівчинки до ваночки крім ромашки теж слід додавати любисток і не лише для того, щоб любили дівчат, а хлопчику — барвінок і теж не лише для того, щоб барвінком вився навколо дівчат...).

— Здавна українська етнопедагогіка знає, що коли курить батько чи мати, коли хтось з них (чи обидва разом) дозволять собі хоча б по ковтку спиртного чи по щіпотці наркотиків, діти народяться схильними і до тютюну, і до спиртного, і до наркотику, і по півроку кричатимуть, вимагаючи «задоволення успадкованих нахилів до гріховного»...

А далі, так уже, між іншим, як само собою зрозуміле: дівча легкої поведінки, ставши матір'ю, передасть своїм дітям схильність до розпусти. Правда, тут спрацює вельми давня відрижка ще стадного способу життя, коли більшість жінок заявило про своє право на кохання, на парну сім'ю, решта лишилась на старій позиції стабільності. Їх хромосомно-генна та гормональна спадковість донесла і до сьогодення прагнення і звичку жити з багатьма партнерами, до

того ж — нерозбірливими, а значить, низького рівня інтелекту і інтелігентності.

«Ознаки, що характеризують живу істоту, розпадаються на два класи; анатомічні — будова, форма, окраска тіла — і поведінчаті, з яких складаються взаємини організму з оточуючим середовищем. І ті й інші ознаки наслідуються з покоління в покоління» (Парфенов Г., Ойгенблик Э. Генетика поведіння // Наука и жизнь, 1975. — № 3. — С. 99).

Вельми цікавим здається механізм закладки спадкових якостей, що найперше передається чи простежується у поведінці особистості.

«Гени в хромосомі розташовані в лінійному порядку як числа на числовій осі. Цю лінійну послідовність генів в хромосомі можна розглядати як одномірну структуру... Коли організм розвивається із заплідненого яйця, одномірна інформація закодована в хромосомах, приводить до утворення зародкового пласту, який у функціональному значенні уже двовимірний. В результаті ембріонального розвитку із нього виникає дорослий організм — точна трьохвимірна структура із органів почуття, нервової системи, м'язів і т. д. При взаємодії організму із зовнішнім середовищем з'являється феномен, що називаємо терміном «поведінка», для опису якого потрібно уже не менше чотирьох вимірювань, адже потрібно вводити часову координату».

(Там само. — С. 99).

Це значить, що риси поведінки спадкуються так, як і анатомічні, зростає значимість наших знань про розшифрування тоніюсінкового створіння — гена і генетичних аспектів поведінки особистості.

Надзвичайно важко в поведінці людини охопити (навіть побачити) весь комплекс систем взаємодії, взаємовідношень живого організму з оточуючим світом, суспільством, батьками, однолітками, але за будь-яких обставин мусимо пам'ятати, що форми поведінки залежать від комплексної дії дуже багатьох генів.

Звідси — успадкована поведінка може бути спонукальною, але не визначальною: хромосомно-генний скарб людини не є раз і назавжди сталим. Коли кількість хромосом в клітині є (у всякому разі повинна бути!) постійною одиницею, то гени, що наповнюють собою хромосоми, можуть змінюватися якісно, кількісно, зберігаючи лише непорушність цифрового ряду. А це значить, що над вдосконаленням власної природи (батьки і дорослі, свідомі діти), над вдосконаленням природи близьких та рідних, учнів і оточуючих слід працювати постійно. Звичайно, найкраще це робити ще до народження дитини, або змалечку, але боротьба за людину мусить тривати завжди, у будь-якому розумному віці.

Українська етнопедагогіка помітила, що вагітні жінки, які регулярно дивляться по телевізору фільми жахів, різні бойовики-трилери, народжують низькорослих і непривабливих дітей. Що ж трапляється в цьому випадку, адже чоловіки (батьки малят) люди цілком нормальні?

А відбувається генетичний розпад успадкованого, переродження, регресія прекрасного у спотворене, інакше кажучи, «розвиток навпаки».

Про таке явище стверджували провідні українські вчені, та ніхто не йняв їм віри. А ось прийшло повідомлення з Японії. Доктор Сейкі Томойо вивчив і здивовано виявив: 57 відсотків із досліджуваних вагітних народили саме таких дітлахів, яким вік спокутувати материне захоплення телевізійним непотрібом.

Той же доктор Сейкі Томойо довів: 61 відсоток жінок, які, будучи при надії, люблять дивитися романтичні фільми й мюзикли, народжують гарне і добродушне немовля.

Доктор Томойо на конференції лікарів-гінекологів навів деякі цифри. Ретельне обстеження 346 вагітних жінок від 18 до 40 років виявило цікаві речі. У жінок, котрі дивилися випуски новин, імовірність народити нервову, дратівливу дитину втричі вища, ніж у решти жінок контрольної групи. У 48 відсотків жінок, котрі дивилися ток-шоу, діти, ймовірніше за все, будуть плаксіями, зате свої перші слова вимовлять до 8 місяців.

Частина жінок полюбляє спортивні передачі. Так от: вони мають шанс народити дітей удвоє агресивніших, ніж ті, що телевізор не дивилися.

Пасивні й мовчазні немовлята — у тих, хто дивився освітні передачі, 59 відсотків з них схильні до спостережень за рухомими предметами, вивчення своїх пальців. (Краса формує дитину // Червовий гірник, 1996. — 10.X).

Для української етнопедагогіки нічого дивного у результатах досліджуваної доктором Сейкі Томойо немає, вона здавна рекомендує жінку у найвідповідальніший момент її життя оточувати добрим, здоровим, красивим, лагідним і милим, усім тим, що, не доведи Господи, якщо й уже було успадковано щось негативне, було б переборене прекрасним, життєдайним, чарівним.

Тому така таємнича і разом з тим — мудра природа! Вона ніколи сама не коїть лиха, але й не прощає безглуздох вчинків, невігластва і нехтування її законами — розплата наступить негайно, і спокутувати свої гріхи доведеться протягом всього життя власної дитини чи дітей. Прикладом тому сотні випадків убивств дітьми своїх батьків (у таких виродків з'являється зайвою ікс-хромосома). Звідки, яким чином на небосхилі малюка з'являється хромосома — провісниця катастрофи?

По-перше, не у малюка вона з'являється від народження, бо тоді дитина скоїла б лихо дуже рано, можливо, над собою... По-друге, та зловісниця «визріває» тривалий час під прямим чи опосередкованим впливом батьків, родинного близького оточення, або при нейтральному спогляданні, коли ніхто не звертає уваги на формування негативних якостей у малюка...

По-третє, ніхто в світі ще не може сказати, що робити з людиною, у якої визріла і володує (саме так!) ікс-хромосома.

Наступний приклад наводиться без прив'язки до місцевості із зрозумілих причин. В місті, назвемо його Ігрек, функціонують тюрма і відомий в світі медичний навчальний заклад. В місцевій тюрмі за станом за 1994 та 1995 роки відбували покарання дев'ять зловмисних вбивць і гвалтівників з летальними наслідками. Вчені відомого медичного закладу домоглися дозволу і згоди засуджених й провели генетичний аналіз (на ДНК і РНК), хромосомний аналіз кожної особистості. Результати виявилися вбивчими: у всіх дев'яти засуджених виявлено зайву ікс-хромосому... Висновок напрошується зовсім непростий: батьки засуджених свого часу втратили контроль за вихованням своїх синів, у яких тривалий час формувалися негативні якості, спосіб життя був аморальний, коло життєвих інтересів дивовижно обмеженим: пияцтво, секс, гульня, жодного духовного пориву, закріплення негативної, злочинної поведінки до узвичаєних норм життя, звідки до вбивства — один єдиний крок.

Не берусь стверджувати, що коли б цим дев'яти, по суті своїй нещасним, в ранньому дитинстві закласти позитивні основи виховання високої духовності, а потім дати ґрунтовну освіту і виховання, з них би вирости генії, але що не всі дев'ять дійшли б такого жахливого фінішу—абсолютно точно!

— І в зграї вовки гризуться, та не вбивають собі подібного.

— Коли павуки в банці, вони б'ються насмерть, і перемагає сильніший.

— Від удава тікаючи, не шукай схованки у гадюки.

— І сина генія, і сина вбивцю мати носила під серцем.

— Хто сказав, що за сином-вбивцею мати вночі не плаче?

Що ж, інколи природу слід трішечки «підправити».

Цілком здоровий тато і абсолютно здорова матуся народжують один за одним дітей з ушкодженим зором. Медико-генетичний центр стверджує: спадкові гени цієї подружньої пари будуть і надалі своїми комбінаціями визначати хлопчиків і дівчат, але обов'язково з вадами зору, такий несподіваний збіг невимушеної спадковості.

Батьки цих дітей «підправили» природу: донька-красуня одягла лінзи, синок Сашуня, замішаний на чистому коханні без дода-

вання будь-якого непотрібу, одягнув окуляри.. Цей випадок і подібні до нього — приклад спадковості у фізіології і антропології, яких немало в сучасному житті.

— Геній просто сяє, бо сили своєї не знає.

— Здібність генія у складному бачити найпростіше.

— Жоден геній не був ледарем.

— Природний розум, праця і натхнення роблять генія.

— Про генія може кожен судачити, а геній судить сам.

Одні вчені стверджують, що в організмі здорової людини є понад триста тисяч генів, в яких закодовано (зашифровано) про людину все, весь життєвий шлях аж до останнього подиху. Інших вчених задовольняє значно менша цифра — всього вісімдесят тисяч генів, але й цього таки немало, — щоб «розмістити» гігантську інформацію про особистість і її майбуття.

Опромінювання людей, як відомо, впливає на організм досить таки негативно, а у великих дозах і трагічно. Науковий Комітет ООН прийняв рекомендації вважати, що доза в 10 рентгенів у людині подвоює частоту мутацій: в принципі не дуже велика доза опромінення вдвічі збільшує появу вродків у кожному поколінні. Виховання дітей, які самі зазнали випромінювання, чи їхні батьки «спіймали» наднорми рентгенів, викликає чимало ускладнень і з боку психічного потрясіння юної особистості, формування великого комплексу даваної неповноцінності і навіть приреченості, різкої зміни темпераменту, настрою, ставлення до рідних, близьких, однокласників, оточуючого світу тощо.

Все це край необхідно враховувати, адже нікому не дано права більше пригнічувати, ніж уже сталося, не вселяти надію, коли є найменша така можливість, навіть єдиний шанс із тисячі вірогідних... Так, методика виховної роботи з дітьми, хто на своєму короткому шляху не розминувся з радіацією, своєрідна, одначе найбільш людяна від загально відомих, найбільш щиросердна, найбільш гуманістична, ласкава, всетерпляча, але не всепрощаюча...

«Досі вважалося, що передача генетичної інформації йде лише в одному напрямку: з ДНК на РНК, а з РНК — на молекулу білка. Вікриття С. М. Гершензона і його колег доводить, що може існувати зворотній зв'язок: з РНК генетична інформація може переказуватися на ДНК, а звідси — на білок» (Див.: Милушченко М. Й. Назв. праця. — С. 121-122).

Причому варто пригадати, що РНК відіграє важливу роль у збереженні інформації в мозкових клітинах, тобто є матеріальним субстратом пам'яті і разом з тим в мозку зберігається досить недовго. Але ж людина деяку інформацію тримає в своїй пам'яті протягом цілого життя! Відомо також, що ДНК фактично в моз-

кові існує протягом всього життя людини, а тому інформація спадковості передається з РНК на ДНК...

З відкриттям нуклеїнових кислот з'явилася можливість абсолютно точного визначення у спірних питаннях батьківства, у управлінні процесом формування особистості засобами виховання, навчання і вдосконалення її, але на цих відкриттях наука не поставить останньої крапки, адже процес пізнання нескінченний, як зоряне небо над землями України.

Сьогодні відновити кращі етнопедagogічні традиції по використанню природної спадковості у вихованні геніїв, їх зрощенні за умов національної розбудови — завдання шкільництва, освіти і педагогічної думки України.

— Земля, українська геніями багата, та розкидатися ними не варто.

— Колись було: що не клас — росли генії у нас; тепер стало по генію на державу.

— Які б зобов'язання не брав, а геніїв зросте лише стільки що ніхто й не гадав.

— Де рід чесний і працьовитий, там і діти талановиті.

— Як батьки свої пороки не ховають, а діти — придурки їх викривають.

Що ж робити далі? Коли все лишити так, як є, і пустити процес насамосплив, що зрушив з нормальних природних рейок розвитку, через одно-три покоління нація повністю деградує, в ній більшість матиме зайві хромосоми, наповнені тлозна якими генами. І тоді та ненормальна більшість може управляти нормальною меншістю... Нічого собі перспектива, чи не так?

Настав час бити на сполох, будити націю від летаргічного сну, під час якого уже практично проспали (прогавили) народну освіту, а величезна, ще донедавна родюча нива сімейного виховання поросла чортополохом спотворених бізнесових взаємин, що пожирають залишки всього людського і людського...

Першими на сполох забили, як не дивно, не учителі, а різні релігійні конфесії. Далі педагогам чекати зарплату за попередні місяці і самоусуватися від сподвижницького засівання добрим і вічним родинні грибниці не можна. То великий гріх перед прийдешніми поколіннями, перед людьми і Богом.

Пожежними заходами бачаться такі:

— Термінова розробка тем генетичної спадковості для української молоді (старшокласників 15-16-літнього віку, студентів-першокурсників), і уже в наступному році на досить серйозному рівні просвітити підростаюче покоління загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв, і коледжів, профтехучилищ тощо.

— При надзвичайній матеріальній скруті в педагогічних навчальних закладах навіть за умови, коли стоїть питання про їх

закриття, виділити по кілька годин з існуючих будь-яких предметів для спецкурсу «Батьківська педагогіка про спадковість і виховання» (Назва може бути іншою: «Українська етнопедагогіка про спадковість і виховання», «Молодим про спадковість і виховання» чи ще як) і зробити такий спецкурс обов'язковим до тих пір, поки, в суспільстві не вирівнюється генофонд, коли не зникне загроза переродження суспільства.

— Створити авторський колектив для написання методичних рекомендацій молодим, хто вирішив стати на рушничок сімейного щастя, щоб кожна пара, яка подає заяву до шлюбу, могла одержати такі поради і бути обізнаною у надзвичайно таємничій і цнотливій сфері людського буття та утаємненої кухні природного спадку, щоб кожен новий Землянин з'являвся на Світ Божий здоровим, сильним, геніальним. Поки ще не зовсім запізно...

Що записано до Книги Життя

ЧИ У ВСЬОМУ ВИННА СПАДКОВІСТЬ

ЧЕРЕЗ ПОКОЛІННЯ

(Розповідь матері)

«Коли народився наш Ігорьок, ми всі думали, що народився справді геній, який потрібен всім. Нині йому двадцять сім років, і він справді потрібен всім... всім дівчатам. Додому приводить почувати, сам зустрічає вранішню зорю на чужих подушках. Господи, що ж буде далі? І що дивно: у кого вдався наш Ігорьок? Ні я, ні його батько не знали невірності, не те, що розпусти... Правда, його діда Василя звали бабником, бо поки одружився, пів-села малечі бігало на нього схожою...»

(Із оповіді згорьованої матері Лідії Гнатівни, м. Новомосковськ, червень 1995 р.)

ЧАРКА ЗАПОВІЛЬНЕНОЇ ДІЇ

(Родповідь педагога)

«Боже, як я любив свого учня Владика! Його тато майже щотижня бував у школі, зустрічався зі мною... Десь в дев'ятому класі наполягаю на зустрічі з матусею. Владик проти, я наполягаю, Владик відступає...»

І от приходить до школи вельми красива, статна, чарівна Владикова матуся, але... п'яна, з усіма ознаками застарілої пристрас-ті до спиртного.

«Я ніколи не візьму чарку до рук!» — клявся Владик.

...Після закінчення Харківського політехнічного інституту, одружився Владик і сім років жив у щасті, спіймав у квітнику, дві чарівності, і раптом, коли йому вже виповнилось двадцять сім, запив. Зруйнувалася сім'я... Владислав Олександрович став... бом-жем...»

[Із спогадів ветерана педагогічної праці Миколи Олексійовича, м. Павлоград, липень 1993 р.]

Д Е В З Я Т И С И Л И

(Розповідь бабусі)

Мій син Сергійко одружився, як йому тоді здавалося, щасливо: свою Мусічку на руках носив — так кохав без тям. А вона виявилася наркоманкою. Двійко діточок нажили, і всі у мене росли. А Мусічка наркоту не покинула. Сергійко все робив, щоб задовольнити її. То й потрапив до тюрми. П'ять років відбував. Мусічка все витягла з хати, не працює, а я діточок на свою пенсію утримувала. Та от мій син помер десь там, у зоні. Привезли мені його худюшого, виявляється, він все зароблене там перерахував дружині, а та — на наркоту.

Поховали сина, а Мусічка стала забирати мою пенсію. Тепер діточкам зовсім скрутно. Тут і сваха, молодиця нівроку, перебралась до мене, на ці дві кімнатки, де я, двійко онуків, непутяща невістка, а тепер і її мати... Та найгірше у тому, що напівголодні діти (сусіди с'як-так підгодовують) стали навчатися погано, певна: то наркотична спадковість проявляє свою злочинність... От і виходить: наркотик взяв у мене сина, невістку, забирає онуків, та й мене, хоча я й не нюхала того зілля. Де ж взяти сили щоб врятувати дітей?

[Крик душі 75-річної бабусі Зінаїди Миколаївни, м. Кривий Ріг, липень 1996 р.]

З А В Д А Н Н Я

для самоосвіти

Дайте відповіді на питання:

1. Назвіть основні причини скособочення поведінки і світоглядності Ігорька. Чи будуть його діти однолюбамі? А онуки? Що б ви порадили Ігорьку, якби він звернувся до вас за допомогою?

2. Чи відомі вам випадки впливу спиртного на спадковість

і психічний стан людини? Як ви ставитесь до алкоголю? Чи міг Владик не пити зовсім? Мотивуйте свої судження.

3. Як, по-вашому, чи можна таких як Мусічка притягати до кримінальної відповідальності? Хто повинен це робити? Чи потрібні зміни до кодексу про шлюб і опіку? Коли так, то які саме? Доведіть свої міркування.

Розділ 5. БЛУДНІ БАТЬКИ—БЛУДНІ СИНІ

ЗУПИНИТИ ВЕРВЕЧКУ ЗЛОЧИННОСТІ

Сім'я — то святий вузол, яким сполучаються люди в суспільстві: життєдайний осередок, що приводить на світ божий, плакає найвищу цінність людства — дітей, майбутнє народу, завдяки яким кожні батько й мати мають, реальну можливість повторити і продовжити себе у своїх нащадках. Людина є смертною. Але рід, родина, народ — безсмертні!

М. Г. Стельмахович, академік АПН України, доктор педаг. наук, професор. «Сім'я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до XIX ст.», 1992.

- Розпуста і розплата за неї.
- Брати і сестри, що не знайомі між собою.
- Смерть необізнаного бомжа-батька.
- Винні гени і хромосоми.
- Зупиніть естафету горя.

Сьогодні важко знайти людину, котра не чула б притчі про блудного сина, в якій йдеться про те, як менший син розтринькав ту частину майна, що йому належала у батьковому спадку, бо жив розпутно; потім вкритий струпами, зморений голодом, він згадав про батька і його достатки, повернувся до рідної домівки, щиро каючися; і простив його тато, кинувся на шию сина і почав цілувати його (Лк. 15; 11—21).

А як же в наш час, чи є блудні сини? Виявляється, є, ще й немало, бо вони — суть блудних батьків, а ті у свою чергу були блудними дітьми своїх блудних батьків...

Чи ж можна таке терпіти далі, чи не пора урвати вервечку гіркоти і горя?

...Знайомий керівник обласного центру дитячої патології розводить руками:

— Почастішали випадки вродженої патології, у тому числі малюків з невиліковною хворобою Дауна, із ушкодженими кінцівками.

А як відомо, такі патології можливі з багатьох причин: вжи-

вання майбутніми батьками наркотиків, алкоголю, тютюну, і особливо — генетична (хромосомна) спадковість (як правило, через покоління), кровозмішування у будь-якому ближньому поколінні родичання тощо.

Звідки ж кровозмішування у великих масштабах? Хіба можливо:

Не кажіть, не кажіть. Ось оголошення із вказівкою номера телефону: «Мале підприємство «Секс-от» за помірну плату здійснює якісне запліднення всім молодим жінкам, у тому числі і тим заміжнім, хто у шлюбі не має дітей. Дзвонити з 9.00 до 21.00 запитувати Гаріка...»

Якесь божевілля, коли просто подивитися на об'яву, а коли задуматися, скільки рідних по крові братиків і сестричок може вийти з-під «конвеєра» пана Гаріка, яка їх доля у майбутньому, як можуть перелюбитися-перекохатися рідні по прихованій батьківській лінії, але вже на генному рівні успадкованих схильність до розпусти, фактично, нещасних жителів новоспечених міст і містечок, Содомів і Гомор, хоча вони носять інші назви, але доля яких буде однаковою.

...Студенти якусь газету передавали з рук в руки, як найцінніший перед заліком конспект, читали оголошення, якимось по-змовницькому посміхалися і передавали далі. Отак і до рук викладача потрапила «Правда України» за 9 червня 1994 р. червоним підкреслено оголошення в статті Івана Сочівця «Знай наших!»: «Безплатно запліднюю незаміжніх». Далі йшов номер телефону.

І пригадалася заграйка дівчаток біля дошки оголошень на троллейбусній зупинці «Майдан Горького». Там красувався власноручний (купони з номером телефону вже всі обірвані) вирок своїй моральності, духовності та славилося розумове убозство:

«Недорого надаю жінкам послуги. Дзвонити по телефону... цілодобово... Жорик».

Боже! Який жах! Як же не нагадати їм таку притчу: «Чи може сліпий водити сліпого? Чи не обидва впадуть у яму?» (Мт. 15:14).

Історія вже знає приклади морального зубожіння і падіння суспільства та розплати за розгління. Згадаймо біблейські міста Содом і Гомору, які були покарані Господом за нечувану розпусту (Буття. 19:1—29).

Хто не бачив репродукції великого Карла Брюлова «Останній день Помпеї!» Жах господній, пекло, жаль несусвітній... Підростаємо, дізнаємося тіктанічних таємниць Землі, порівнюємо... з іншими катастрофами (Хіросіма і Нагасаки, Скопле, Ташкент, Карабах, Чечня...) і щось уже ніби й не так сприймається та катастрофа, бо вчитування у написи, що збереглися, приводять до думки, що то кара Всевишнього за... розпусту.

От переклад на сучасну мову розкопаних у Помпеї написів, що були в людних місцях:

— Глікон любить жінок за скромну плату — 2 ассі.

— Маріттімо готовий надати ніжні послуги прекрасній статі будь-якого віку і приймає дівчат за 4 ассі.

— Голосуйте за Ісідора, він казково пестить жінок!

Для того ж слід додати вже звиклі для людської свідомості обличчя:

— Вуддіа віддає тільки чоловіків за 5 ассі.

— Гвафрмаліта тільки чоловіків за 4 ассі.

— Найкращу паштетову чоловіки знайдуть у Урбани всього лише за 5 ассі...

Чи не за такий перх розпущеної розпусти покарано Всевишнім Помпеї, що поряд із розквітом, науки, ремесел, архітектури і культури ще в першому столітті після Різдва Христового стрибнули у таку безодню, з якої немає вороття?

З кожним наступним археологічним сезоном в Помпеях знаходять нові графіті з текстами солодкопристрасних, а подекуди досить сумнівних послуг одинаків.

Невже в наш час відбувається повторення історії? Але ж українці мають свою прадавню історію етнопедагогіку, багатушу народну мудрість, в яких засуджується блуд, будь-яке кровозмішування, забороняються шлюбні взаємини між близькими родичами.

— Крива любов кривих дітей народжує.

— Родичі полюбилися, то й потвора народилась.

— Лише кохання чисте замість геніїв плечистих.

— Від розпусниці мами і гульвіси тата не жди діточок-янгеляток.

— Про щастя дитини дбай, поки ще не одружений (інакше: готуй свою генну спадковість).

Хіба ж не про те саме нас вчить Святе письмо?

«Добра людина з доброї скарбниці серця свого виносить добре, а зла людина зі злої скарбниці серця свого виносить зле, бо від повноти серця говорять уста її» (Мт. 12: 34—35).

Йй-право, додати нічого, хіба що жахливі факти: за останній рік захворюваність серед підлітків і молоді на венеричні хвороби зросла в кілька десятків разів! (Від 10 до 70 відсотків у залежності від конкретної місцевості). З'явилась навіть дитяча проституція, груповий секс і навіть молоді подружні пари — учасники колективного (за домовленістю) сексу... О, Боже, коли й далі ми деградуватимемо такими темпами, то прийдемо не до відродження, а до виродження національної культури та етносу взагалі.

До яких геніїв приводить розпуста?

...Лице прикрите долонями рук, плечі здригаються, а горла ви-

ривається тяжкий стогін, — вперше доводиться бачити, як гірко ридає молода людина. Зрозуміло, що на цвинтарі так ридають лише по найдорожчих.

Зупиняюсь, кладу руку на плече, запитую, чи потребує якоїсь допомоги.

— У цьому винен я сам; хоча моя Міні-Тетяночка (це я так зву дружину за малесенький росточок) добряче доклала руку, а вірніше — ручечку. Але ж Я — чоловік! Я повинен був бачити, знати, у всякому разі відчутти небезпеку, ще й тато попереджав. Та не бачив того, вважав своє ставлення до дружини як Гранд-кохання до Міні-Тетяночки... Яким же був сліпцем!

Ось тут, в безім'яній могилі під номером 917, лежить мій батько, мій татусь, хоча, як виявилось, по крові він мені НІХТО. Він замінив тата, навіть віддав квартиру свою мені і моїй Міні-Танюшенці, щоб не руйнувати щастя нашого...

А все трапилось так. Зростав я у звичайній, на перший погляд, сім'ї, хіба що матуся рано померла. Ніяких сімейних таємниць я тоді ще не знав: родина, яких сотні поруч. Тато так і не одружився — присвятив себе мені.

Після служби в армії мені трапилась першенька, але добре досвідчена, Люда. Господи, чому вона мене тільки не навчила! Одним словом, секс — по-американському.

Зазначимо в дужках, що Америка після майже 30-річного розгулу сексу схаменулася, побачила, до якої біди привів статевий розгул, і повернулася до класики, а ми все десь пасемо задніх.

Що тато не робив, що не говорив — де там! Тогоденна моя домінанта була дуже простою: постіль з молодою моднячою бабою і сексуальні скачки!

А вже значно пізніше з'явиться малесенька Міні-Танюшечка, що здобула мое Гранд-кохання.

Якщо чесно, то тато був проти шлюбу з Міні-Танюшкою, — він в ній бачив щось таке, що було приховано від мого зору, проте інколи шепотів, що оті рученятка схоплять за горло мертвою хваткою...

Побралися, і чомусь дуже швидко, певно, при активному сприянні Міні-Танюшечки, дізнаюсь, ніби у покійної матусі було кілька офіційних чоловіків, що Петро Федорович — останній — мені ніхто, вітчим, що й квартира першовитоково належала моїй матусі, а не цій сторонній людині, яка називала себе моїм батьком, що сам я успадкував від рідної матусі і рідного тата гени розпусу і невірності, що я й сам — дитя розбещеності.

Похмурнішав мій татусь, став сумним і невеселим, а одного разу сказав, що думає поїхати до сестри (ми й гадки не мали про таку), яка от кличе до себе назавжди... Ще й листа якогось показував...

Квартиру татусь переписав на мене (Боже, як він мене любив! Крім мене у нього нікого ж не було...) Одного вересневого вечора, коли я ще не повернувся з роботи, а Міні-Тетяночка, як завжди, була «у подруги, та ти її не знаєш», залишив записку, що поїхав до сестри чи то в Краснодар, чи Червоноград... Це ні ні я розумію, що він пішов з хати у чому стояв, нічогісінько не взяв із собою...

Відтоді ми не бачились кілька довгих тривожних років. Одержали якось листа без зворотньої адреси, мовляв, у нього все гаразд, бажав нам добра, злагоди, взаємопорозуміння і великого щастя. А Міні-Танюшка на той час все прибрала до своїх рученяток.

А оце позаминулого року я змінив місце роботи, і добиратися стало через підземний перехід. Мое серце обірвалося, коли я вперше зрівнявся з бомжем-жебракком, сивоголовим, з рудою борідкою, який, побачивши мене, прикрив лице капелюхом. Рудий рудничний бездомний пес, який лежав поруч, спершу загарчав, потім потягнув носом, настовбурчив вуха. Бомж-господар погладив собаку по спині.

І назавтра цей бомж-жебрак був «на своєму робочому місці», і знову ховав своє лице за капелюхом чи низенько нахилив голову. І так десь з місяць, а потім він зник, безслідно щез і його рудий собака.

Мене щось бентежило, гнітило, я не міг знайти місця, втратив спокій, рівновагу: мені здавалось, що то—мій тато.

Почав об'їжджати всі міські підземні переходи, розшукувати, і таки натрапив на слід. Одна робітниця (всі вони в рожевих желтках) розповіла:

— Десь місяць тому в нашому переході з'явився моложавий сивоголовий бомж із рудим собакою. Одного разу вранці (а виходимо ми на роботу вдосвітках) ми застали тут того бомжа неживим. Лікарі потім скажуть: інфаркт, а по-народному — розрив серця... Поруч лежав рудий пес, поскиглював і не соромився своїх собачих сліз.

Забрали бомжа, поховали як бездомного і безім'яного. Мені поталанило знайти свідчення про безродного жebraка, в паперах якого збереглась весільна фотокартка, на якій ми такі щасливі, тільки у тата були сумними очі. Цікаво, чому я цього не помічав раніше?

А оце, уже після смерті тата, дізнаюся, що рідна бабуся моєї Міні-Тетяночки померла причинною (божевільною), що її матуся хворіє прихованою формою шизофренії, значить, сама теж успадкувала невиліковну хворобу, у всякому разі генетично передасть її своїм дітям, то, виходить, їй не можна мати дітей, або ду-

же ризиковано, чи небажано. А у нас з Міні-Тетянкою донечка, квіточка Леся...

Отака історія. Як я ще не запив, а став проситися у відрядження, десь там хоча ненадовго забуваюся! А оце нещодавно повернувся на 2 дні раніше—і застав мою Міні-Танюшку у груповому сексі та ще й у квартирі, яку залишив мені тато, людина Святого Духа, Великого і Благородного Серця, Виключного розуміння батьківського обов'язку, хто зробив усе в ім'я щастя сина, яким він самовіддано вважав мене стільки років...

Боже мій праведний! Скільки можна звалювати тяжких випробувань на одні плечі? Звідки ж набратися сил, щоб вивести таке? А міг же сам стати геніальним і своїх діточок зростити такими ж...

Ну, як тут не пригадати Святе письмо, в якому Ісус Христос зціляє недужних і розкриває суть блаженства такими словами:

«Горе вам, ситі нині, бо будете голодувати! Горе вам, що смієтесь тепер, бо будете сумувати і плакати!» (Лк. 6:25).

І як не плакати, коли ти фактично сам з власної волі став отцевбивцем, як же не ридати, коли Міні-Тетянка подала до суду на примусове позбавлення мене житлової площі? Чи є межа людському лицемірству і підлості?

Українська етнопедагогіка однозначно оцінює таких Міні-Тетянок:

— Дружина-змійка язиком чоловіка сичить.

— Кулачки дрібненькі, а серце розбивають, якщо воно дурненьке.

— Коли дружина гадюка, то і слова її, і сльона її — отрута.

— Гадюка зростить гадючення, в яке б золото ти її не вдягав.

— Хвали дружину не за рік до одруження, а через десять літ після того.

Правда, в усій цій історії лише про одне хочеться кричати: любий чоловіче! Ніколи не засліплюйся солодкими речами, ніжностями заморськими, адже рано, чи пізно, а доведеться ступати по грішній землі, назавжди залишаючи захмарені небеса удаваних ілюзій, і навіть на смертному одрі знатимеш, як боляче зогрішив проти найсвятішої людини, адже другої такої не буде, ой не буде!

Нині ж він бідкається, побивається: «Треба було слухатись та-та раніш... Якби то знав... Якби то міг хоча б уявити...».

Чи ж один Гарольд Петрович став блудним сином на сучасний манер, знехтував волею батька, пішов всупереч їй, начисто відкидаючи доведення досвідченої людини, яка синові віддала все, навіть життя?

«Тож нехай гріх не панує у вашому смертному тілі, щоб вам слухатись його пожадливостей, і не віддавайте членів ваших гріхові в знаряддя несправедливості...». (Рим. 6:12-13).

Ці пророчі слова пригадалися, коли знайомився з непросток долею на вигляд майже юнака, 29-річного Романа Руслановича, який малесенькою цяточкою свідомості відчув: настала катастрофа особистості! Певно, не безповоротно, проте відчув тривогу.

Так, то свята правда, коли навіть людина марить, а краєчок свідомості щось контролює чи бодай фіксує—негативних наслідків можна й не чекати.

А тим паче, коли людина сама забила на сполох, значить, є надія на одужання, навіть коли торкаємося найтонших, найцотливіших сфер людського життя.

Роман Русланович, як і більшість молодих, дуже хизувався своїми перемогами на так званому сердечному фронті. Одних підкорених Наталок у нього набиравлося з добрий десяток. Щоб якось відрізнити, кожну переінакшував, переніжністював: Наталонька, Натачок, Наташчик, Наташуня, Наталя Петрівна (це медсестра), Ноточка (музичний керівник дитсадка), а потім пішли вже і під номерами: Наталочка Перша, Наталочка Друга... Воно то й ніби як цариці...

Він був переконаний, що кожне дівча — є книга, яку треба негайно прочитати, щоб потім перечитувати по кілька разів.

Однак давно помітив, ще коли був Ромчиком, що у нього потяг до дівчат, якимись спалахами хвиль, циклами. І коли формувався такий гребінь хвилі, нічого іншого не міг робити, ні про що думати, на умі —одне!

Бідний, він тоді не знав, ще й гадки не мав, що у таких випадках у молодій людини може розвинутися психічне захворювання під заспокійливою назвою цикломанія. При чому — ніяких особливих симптомів — просто скажена тяга до любові заповнювала собою усе ество людини. Отоді треба було б мобілізувати свою волю і поставити на гальма гребінь хвилі надмірної пристрасті, адже фізіологія вимагає одного, а її хворобливе спотворення — то вже сфера медичного втручання.

Не знав, не міг, та й не захотів гальмувати, як йому здавалось, природний процес, і от маєш...

А от якось під час чергового побачення Роман Русланович взяв до рук Біблію, недовго погортав сторінки, видно, знав, що шукав, тикнув пальцем у потрібне місце:

— Прочитайте і скажіть свою думку відносно цього, — і він сором'язливо прикрив очі, в горлі ніби застрягла гостра кістка — запекло, заболіло, занило.

— Як? Тобі і це знаємо?

Роман Русланович кивнув головою, і було видно, як він давить-ся слізьми.

— Як же таке могло трапитись? — запитую скоріше механічно, ані ж через цінавість.

— Все сталося ніби само собою. Вночі ВОНА (мама) зайшла до моєї кімнати. Я не спав. Вона сіла на ліжко, руку поклала мені на груди, гладила, щось примовляючи, поки ліктем випадково зачепила моє чоловічо-юнацьке господарство. Потім вона накрила його долонею і почала шелотіти, що в якійсь там Африці є якесь там плем'я, в якому жінки своїх синів благословляють на повноліття саме таким от способом...

Потім вона регулярно відвідувала мою спальню двічі на місяць, коли тато працював у нічну зміну або був у відрядженні. Спершу мені було приємно, якоеь загадково, таємниче, але потім я все більше став переконуватися, що нею втягнутий у гріхопадіння.

А й справді, в першому посланні Св. Апостола Павла до коринфян є спеціальний 5-й розділ «Остерігайтесь перелюбу», в якому записано: «Є вірна чутка, що у вас з'явилося блудодіяння і при чому таке блудодіяння, яке не чути навіть між язичниками, що хтось за жінку має батькову жінку» (1 Кор. 5:1).

Саме цей розділ остаточно переконав Романа Руслановича: слід негайно покласти край неподобству і спокутувати тяжкий гріх.

— Вона знаходила можливість побути зі мною насамоті навіть після мого одруження, її не лякали погрози розповісти батькові.

І ось я тепер роздавлений гріхами, мов черв'як під солдатським чоботом, фактично без рідні, без сім'ї, бо що то за сім'я, коли, як виявилось, дітей не можна мати?

І такий трагічний випадок не поодинокий. В Павлограді, наприклад, суд розглянув справу про примушення батьком неповнолітньої доньки до співжиття; в Дніпропетровську набула розголосу справа про сімейне кровозмішування батьків і дітей; до Дніпродзержинська прибуло молоде подружжя, у якого донечка народилася без обох рук (як виявилось, чоловік і дружина — то рідні брат і сестра)...

Невже ж Господь такими прикладами попереджає людську спільність про нову прірву, до якої ми вже дострибалися?...

Розбещеність і безконтрольність, розгул і бездумність у виборі і зміні партнерів зробили свою чорну справу. Через кілька літ такого напруженого статевого життя Роман Русланович набрався сміливості і звернувся до сексопатолога. Діагноз був, як вирок суду, як несподіваний вибух міни уповільненої дії:

— Хвороба Бреєра, яка має три кінцівки: шизофренія, параноїчний синдром, алкоголізм.

Правда, є й четвертий вихід, але то для сильних, який базується на свідомому формуванні бажання вилікуватися, піти за пора-

дами психіатра і сексопатолога, категорично повернутися до розумних людських норм взаємин осіб різної статі.

На щастя, далеко не всі розбещені опиняються «в обіймах хвороби Бреєра», а от склад хромосомного шифрування спадковості і закладки генної неминучості майбутніх дітей гарантований кожному. Природу ще нікому і ніколи не вдавалося обдурити...

Що посієш (закладеш разом з дружиною), те й пожнеш, і нічого клясти медицину, коли дитячу патологію замішували юні батьки разом із наркотою та алкоголем чи тютюном ще у допологовий період, нічого ляяти школу і вулицю, бо розбещеність майбутніх юнаків і дівчаток сучасна молодь сформувала і активно формує в собі ще задовго до офіційного вступу до шлюбу.

А зовні все гаразд — молодь як молодь: красива, сучасна, соціально активна.

Позашлюбні діти Романа Руслановича не цікавили, і він навіть точно не знає, скільки їх наколихало таке от кохання, скільки їх стало геніями, а скільки колишні партнерші залишили в пологовому будинку, хіба точно встановиш, коли в іменах полюбовниць — розгардіаш?..

А от перше дитя (кажуть був хлопчик) Роман Русланович і його дружина не побачили, кажуть, мертвим народилося, а хтось теревенить, ніби ще й страшною потворою...

Другого вони самі не забрали додому, відмовились, — у хлопчика була страшна патологія внутрішньої частини ротика, таким дитя довго не живе...

Третього вирішили не заводити.

— Чи може це бути карою Божою за гріхи юності?, — хвилюючись, запитав Роман Русланович.

— Наука про такі випадки дає чітку популярну відповідь: штучним шляхом життєвого розгулу відбулась перезакладка спадкової інформації на рівні хромосомів і генів, така своєрідна мутація на ґрунті розпусти. Шлях падіння доведений безапеляційно, а от повернення до вихідного становища точно ще ніхто не може сказати, тому краще всього турбуватися змолоду і про красу взаємин, і про внутрішнє багатство, а не лише про зовнішні принади.

З іншого боку — це завжди кара Божа за порушення норм моралі.

І перервати ганебну вервечку горя і нещастя може лише сама молода людина, яка, усвідомивши можливість опинитися у безвідмовній прірві, з Божого благословіння візьметься за розум, подолає бар'єр сором'язливості та почне боротися за себе і своє осяяне майбуття, ще навіть «незамішаних» дітей своїх і їхнє прийдешня.

— Спокуса блуду кожному з'являється, та не всякий з нею братається.

— У блудливої пари янголи не народжуються.

— Хвеську і Горпину в посадці згвалтували; була там і Га-лина, так не побажала...

— Блудодіяння — завжди гріх, та подвійний гріх — навчати цього дітей своїх.

— Блудницею така жінка зветься, що шльондрає, з ким заманеться.

Відомий в Україні і за її межами педагог — академік Мирослав Гнатович Стельмахович багатопланового розробляє проблеми сім'ї і родинного виховання. Піднесено, але цілковито правдиво він пише:

«Сім'я — святиня людського духу, благородних емоційних переживань: кохання, любові, вірності, піклування, щоденного живого спілкування, поваги, співпереживання, синівської і дочірньої вдячності, родинної солідарності, теплоти людських сердець. Це не встипуха хранителька моральних чеснот, національних звичаїв і традицій, пам'яті предків, невтомна плекальниця родоводу, совісті і честі минулих, сучасних і прийдешніх поколінь.

Високоорганізована, національно свідомо українська сім'я — це духовний храм України-матері. Тому й виховний вплив її на формування й етнізацію особистості, на щоденне наше буття переоцінити неможливо. Хто нам дає повний душевний спокій і соціальну захищеність від різних життєвих бід, прикрощів, як не родина? Хіба ми часто-густо дивимось на світ очима тієї сім'ї, з якої вийшли? Життя серед рідних і близьких людей дає нам натхнення для праці».

{Стельмахович М. Г., Сім'я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до XIX ст. // Рідка школа, 1992. — № 3-4. — С. 14}.

І це абсолютно точно. Українська етнопедагогіка тому підтвердження: геніальна сім'я — геніальні діти; хороша сім'я — хороші діти; блудні батьки — блудні діти.

Краєзнавець з м. Павлограда Т. Ведмідь, ст. науковий співробітник музею, відзначає:

В Українській сім'ї дітям прищеплювали слухняність, повагу до батьків і старших взагалі. За звичаєм діти, навіть дорослі, до до батька й матері зверталися на «ви». Батька більше боялися, як суворішого й вимогливішого, до матері ж зверталися з різними болями й радощами.

Великого значення у вихованні надавалося заохоченню. Похвалу, правда, ніколи не висловлювали вголос, бо це вважалося нескромним. Знаючи, яку втіху дитині дає подарунок, батько, перебуваючи на ярмарку, найчастіше привозив з міста малюкам ласощі, бублик, маківник, медяник, а старшим — щось із цікавих речей,

зокрема, дівчаткам — дешеві сережки, хустки, ризочки намиста.

Для розваг діти, особливо бідняцькі, мали дуже обмежений час. З раннього віку, привчаючись до діла, вони часто брали на свої незміцнілі плечі не тільки посильні, а й тяжкі роботи, допомагали, як правило, доглядати менших братів і сестер, пасти худобу, птицю. Дівчатка разом з матерями поралися по господарству, хлопчики їздили разом з батьками на поле.

З 3—7 років дівчатка допомагали матері, в 12 уміли вишивати, до 16—17 повинні були навчитися прясти, ткати. Це враховувалося при виборі нареченої.

Хлопчик починав з підпаска (6 років), а до 17-18 опановував роботу орача. Звання «плугар» було символом самостійності парубка. Заслуживши його, він міг одружуватись і жити своїм домом.

Крім працьовитості, в кожній сім'ї виховувалися чесність, правдивість, любов до рідного краю.

[Западный Донбасс, 1993. — 24.1V].

Тому й геніїв було більше, ніж сьогодні.

Ще й досі в багатьох сім'ях і на сторінках газет і журналів уникають таких складних тем спадковості і виховання, ніби їх не існує зовсім. Але ж ми не страуси, ми все бачимо, то й мусимо говорити про все відверто, щоб ніхто не запізнився прив'язати свої страсті-мордасті на кілочок розумної стриманості, обачливості і далекозорості, щоб Україна про такі трагедії знала лише з історії народної медицини і етнопедagogіки.

Що записано до Книги Життя
Д В О Н О Г І З В І Р І
Н Е Б А Ж А Н І С В І Д К И
(Переказ журналістки)

Вранці 20 листопада до одної дніпропетровської лікарні привезли дворічного Петрика. Усі зусилля врятувати його життя були марні. Від безлічі травм малюк помер. Слідство з'ясувало: непрацююча 20-річна мати разом з 23-річним коханцем, п'яні до нестями, побили дитину, яка стала свідком їх певних скособочень...

Подібний злочин розкрито 23 листопада в Нікополі. Першокласник Андрій пропав безвісті у жовтні, від 2 листопада, після

материні заяви, був у розшуку. Найшли його через три тижні. Нікуди хлопчик не пропадав, пропало його хлоп'яче життя, згублене рідною ж матір'ю, котра забила семирічного сина, який був свідком загулів матері із дядьками-п'яницями... Сховала тіло на балконі в господарській сумці. Позбутися мертвої дитини їй перешкодили оперативники-розшукувачі.

{3 розповіді журналістки газ. «Зоря» Надії Павлівни, м. Дніпропетровськ, 5 грудня 1995 р.}

«І Я В Б И В Б И Т А К У...»

(Переказ журналіста)

Працюючи в редакції, мені довелось опрацювати лист читача, який відбуває покарання за вбивство дружини, яку застав у перелюбі. Ось цей коротенький лист:

«Я звертався в усі відомі мені інстанції, але скрізь натикався на мовчазну, бездушну людську стіну. Так сталося в моєму житті, що, заставши дружину з її другом, я в безумстві, люті й ревності не стримав себе, переступив Закон, убив зрадницю, отримав строк.

І все ж на цьому білому світі в мене, крім моїх трьох діточок, нема нікого. Біль і сльози тиснуть день і ніч мою душу. Я у відчай за долю дітей, про яких нічого не знаю, крім того, що нібито живуть у сестри покійної дружини Світлани Леонтіївни, десть в Апостолівському районі Дніпропетровщини.

Діти — це все моє життя, без них я від смутку і горя помру, зупиню власне серце, нарешті, просто піду з життя. Хай на совісті дружини-зрадниці, яка й не думала про наших трьох діточок, буде ще одне життя...».

{3 розповіді журналіста Сергія Миколайовича, м. Дніпропетровськ, 24 грудня 1994 р.}

ЩЕ НА ОДНОГО ГЕНІЯ МЕНШЕ

(Переказ журналіста)

— На 5 хвилин залишила коляску з дітям у під'їзді, і воно як крізь землю провалилося, — пояснювала молода жінка.

Працівники карного розшуку, даїшники перекрили всі виїзди з Кривого Рогу, перевіряли залізничні, автобусні вокзали та автостанції. Були прочесані лісопосадки. Відпрацьовувалися одразу 4 чи 5 версій. Втім, не виключалося (бували вже такі випадки), що заподіяти лихе маляті могла і сама мати.

— Остання версія і підтвердилась, — розповідає Сергій Іванович. — Уже під вечір жінка зізналася, що немовля втопила у річці. Через якихось підгодини бездихання тільце і справді витягнули там, де вказала мати, яку затримано.

Батьки утопленого лікувалися неодноразово, щоб мати дітей, і немовля таки з'явилося у них на сьомий рік подружнього життя. З'явилося — щоб через півроку бути втопленим.

А в народі кажуть, довго чекане дитя обов'язково народжується генієм...

[З розповіді Миколи Миколайовича, м. Кривий Ріг, 18 травня 1995 р.]

ЗАВДАННЯ

для самоосвіти

Дайте відповідь на такі питання:

1. З'ясуйте першопричини злочинної жорстокості батьків до своїх діточок. Якої кари заслуговують матері-вбивці? Чому в часи античної України не було батьків дітовбивць? Мотивуйте свої судження.

2. Чи може зрада викликати гнів і вбивство невірної людини? Чому можливі явища і зради, і вбивства? Чи можна уникнути такого зла? Яким чином?

3. Народна педагогіка твердить, що кожне вбивство дитини — то вбивство генія. Чи згодні ви з таким твердженням? Важко судити, хто як би повів себе за умови очевидячко розкриття дітовбивства. І все ж, чи потребує кримінальний кодекс вдосконалення статей, що карають дітовбивць? Доведіть свої міркування.

Розділ 6. СЕРЦЕМ І РОЗУМОМ КОЖНОГО ВІДНОВИТИ ТРАДИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

Функції сім'ї надзвичайно благородні й різноманітні: відтворення і продовження роду людського, виховання дітей, організація домашнього господарства і побуту, забезпечення і передача новим поколінням духовних і матеріальних цінностей та життєвого досвіду, трудових умінь і навичок, підготовка молоді до сімейного життя.

М. Г. Стельмахович, академік АПН України, доктор педаг. наук, професор. «Сім'я і родинне виховання в Україні з найдавніших часів до XIX ст.», 1992.

- Страшне сьогодення.
- Генетична пам'ять народу,
- Етнопедагогічні уявлення і наукові істини.
- Потрібна швидка не медична допомога.
- Усім миром збудити від сплячки...

Кожна година тривожного і розбурханого відбудовчого часу приносить моторошні вісті: то в Кривому Розі Христинку утопила рідна мати, а інша, між іншим, медсестра дитсадочка, живим закопала двомісячного сина, то у Дніпропетровську вітчим заступом і сікачем убив падчирицю і онука, а в Києві син зарубав рідну неньку, батька, а потім розчленував трупи пилюкою і сокирою...

І все, щоб позбутися небажаної дитини, заволодіти квартирою батьків чи спадком...

У тому селі чоловік молотком убиває дружину, а в іншому дружина лопатою розрубує чоловіка; син позбавляє життя батьків і близьких, мати власних дітей, брат брата, а сестра зводить на той світ рідну сестру... І такі повідомлення чи не щодня!

Маніяки Чокотили, Кузнецови, Новікови та інші їм подібні «Джеки-потрошители» гвалтують, убивають, знущаються над жертвами-дівчатками і хлопчиками, вирізують різні органи, забивають кілки... І це дії не якихось там божевільних, неосудних чи психічно несамовитих типів-виродків, а визнаних, експертизами і судами цілком нормальними людьми.

Місцеву пресу стало просто жахливо читати: пропав хлопчик, розшукується дівчинка, пішов з дому і не повернувся дідусь, зникла жінка; допоможіть розпізнати міліції труп жінки (чоловіка, дитини) за такими-то ознаками; збито мотоциклом, задавлено трактором, переїхано машиною... Водій з місця аварії зник, допомоги потерпілим не надав...

Коли ж до того додати обережки сварок на побутовому ґрунті, хуліганські дії, пограбунки, крадіжки, «звичайні» вбивства і вбивства у так званому стані афекту, вбивства на замовлення, полчища сиріток при живих і, в основному, не жебракуючих батьках, переповнені приюти для престарілих, армії бомжів (осіб без визначеного місця помешкання), наркоманів, алкоголиків, проститутток, спекулянтів... А організована злочинність! Картина справді наджахлива, як же далі жити в так званому цивілізованому суспільстві?

Страшно, але кожен населений пункт, кожна школа знають численні приклади знуцання і жорстокого насилля батьків над дітьми, що, хочемо ми того, чи ні, а теж веде до деградації суспільства.

Цілком природним постає питання: що ж трапилося з нами? Де, як то кажуть, собака закопаний?

Численні дослідження відомих на Україні вчених (М. Г. Стельмаховиц, О. О. Любар, В. А. Татаренко, Т. М. Титаренко, М. М. Фіцула, Є. П. Погребняк, Ю. А. Янченко та ін.) простежують різні проблеми профілактики правопорушень неповнолітніми та виховання педагогічно занедбаних дітей. І це добре. Але як бути із

суспільством, яке в цілому перетворилося у суспільність майже поголівного правопорушення, у людність із низьким рівнем педагогічної культури, надзвичайно високою злочинністю?

Очевидно, інтелектуальний портрет України, суспільно-генетична пам'ять сучасних українців не відповідають вимогам цивілізованого суспільства і високо розвиненої нації.

Йй-право, завжди, у всі епохи розвитку будь-яких народів і суспільностей були і злочинці, і правопорушення, але такі масові форми відступу від людської моралі і моральності трапляються в часи епохальних катаклізмів та перетворень, коли суспільно-генетична пам'ять етносу або напрочуд занепадає, або зазнає реконструктивних видозмін, як це сталося з українцями кінця ХХ століття. Але ж в усі часи Українська земля народжувала геніїв і велетнів, лицарів і героїв, давала світу вчених, полководців і літераторів, а ще науку, мистецтво, яким немає рівних у світі!

Нагадаймо, що під генетикою (від грецького народження) прийнято вважати таку біологічну науку чи її галузь, що визначає умови зародження організмів, їх мінливість і передачу спадкових якостей. Звідси — генетика ще може означати генезис або ж дослідження чого-небудь, чи безпосередньо генетичний метод.

Ось, чому під генетичною пам'яттю народу слід розуміти суспільно-історичну здібність людськості зберігати і відновлювати у свідомості наступних (майбутніх) поколінь здобутки попередніх (у даному випадку досвід досить чисельної етнічної групи родин протягом тривалого часу), що якісно відібрано і відшліфовано віками.

От коли б існувала чарівна педагогічна машина часу, то вдалось би неможливе — зібрати представників різних епох, поставити перед ними приблизно однакові запитання про виховання підростаючого покоління і почути напрочуд несхожі відповіді, хоча суттю своєю — однорідні.

— Сини виховуються найбільш досвідченими і поважними за віком та авторитетом чоловіками окремо від дівчаток, — заявив би представник людності епохи палеоліту та неоліту (матріархату і патріархату) і античної України. — Дівчатка зростають разом із жінками і навчаються суто жіночим справам.

— З хрещенням Київської України-Русі 988 року і утвердженням християнської моралі в сім'ях розквітли домостоївські тенденції, богобоязливість, повага до усього живого, яке не можна штучно переривати...

Представники лицарів-запорожців повідали б нам про виховання своїх дітей приблизно таке:

— Шляхетне ставлення до жінок і малолітніх, престарілих та інвалідів; виховання рис відваги, сміливості, патріотизму, працелюбства та миролюбності, пісенності, почуття гумору та інших ознак українського менталітету.

Чи не закодувала Природа ці якості українців у спадок?

Пригадаймо, як колись в кожній українській хаті висіли ікони Богоматері (найчастіше Володимирської, Тихвінської, Богородиці, Христини Дохват та ін.), що уособлювали і віковічну віру, і... культ жінки-матері.

А ікони Ісуса Христа, Миколи Чудотворця, Преподобного Уліяна, Святого Пантелеймона та інших сподвижників християнства в Україні, які уособлювали чоловічу силу, батьківську сторону родинного побуту, були не менш популярними...

Культ матері і культ батька бабусі і дідуся, а в неповних (з різних причин) сім'ях—культ хрещених батьків, які ніколи не кидали осиротілих дітей напризволяще, заступали у вихованні і матеріальному забезпеченні рідних, а подекуди піклувалися про хрещених краще, ніж про кровних...

Тому й були міцними сім'ї, традиції родинного виховання, висока моральність.

Власне кажучи, все це разом узятє, так би мовити, закладалося в аннали суспільно-генетичної пам'яті етнічної спільноти (кодувалося Природою в генах) і передавалося з покоління в покоління. Водночас це було найголовнішим надбанням тогочасної національної етнопедagogіки, адже здорова нація — то наслідки раціонально організованого, добре поставленого і науково-виваженого (достовірного) сімейного зрощення і формування, а також навчання і освіти та громадсько-суспільного виховання не тільки учнівської молоді, а й всього підростаючого покоління.

До структури суспільно-генетичної пам'яті народу по вихованню своєї молоді, думається, доцільно віднести такі компоненти (складові особливості, схильність до яких, як кажуть, передається з молоком матері):

— Раціонально організоване виховання дітей і молоді на кращих національних традиціях, обрядах, звичаях і ритуалах, дитячому і родинному фольклорі, на міфології і демонології з урахуванням вірувань предків;

— Доцільна (оптимальна) побудова родинних взаємин і сімейного устою, взаємин родичів з урахуванням традицій вшанування пам'яті предків (померлих та загиблих в борні за Україну), обрядів і ритуалів поховання, поминання душ усопших та ін.;

— Освячення шлюбу, заборона спиртного молодцям і молодому подружжю, святе (на противагу сучасному розбещеному сексу), ставлення до подружньої інтимної близькості, вірність породіллі материнському обов'язку, допологове виховання майбутнього громадянина, співучість і пісенність раннього дитинства та под.

Дотримання цих й інших вимог суспільно-генетичної пам'яті народу сприяло збереженню найкращих національних рис, утвердженню і процвітанню найсуттєвіших ознак менталітету. Неважко

помітити закономірність: втрата будь-якої традиції суспільногенетичної пам'яті виховання української молоді обов'язково призведе до значних втрат, а то й катастрофічного спаду рівня моральності і моралі в державі.

То ж чи під силу відновлення суспільно-генетичної пам'яті народу лише школі і вчителям? Звичайно ж, ні, бо, по-перше, про це ще ніхто по-справжньому й не ставив питання, по-друге, не здійснено теоретичного обґрунтування проблеми і, по-третє, не розроблено жодного практичного напрямку (шляху) ліквідації аварійного стану в суспільно-генетичній пам'яті українського етносу.

Не випадково в українській етнопедагогіці так багато афористичних висловлювань про людську (генетичну) пам'ять:

— Людська пам'ять нічого не забуває: одному дякує, іншого кає.

— Прокляття тих родин сягає, хто народні традиції забуває.

— Генії на життя людей впливають, глибокий слід залишають.

— Людська пам'ять — золотошукач, крупиці геніїв у мудрість народу складає.

— В пам'яті людській всі для генія родичі.

— В пам'яті народу жодного ледаря не збереглося, а генії — всі і нині живі.

— Людська пам'ять живиться натхненною працею.

Жахливу статистику наводить педагог-академік М. Г. Стельмахович:

В Україні щороку розпадається 180 тис. сімей. Причому тенденція до зростання розлучень не знижується. У неповних сім'ях зростає 146 тис. дітей. На обліку в міліції понад 17 тис. батьків, які злісно ухиляються від виховання своїх дітей. У багатьох родинах безчинствують чвари, що породжують адюльтер, цинізм, повну безвідповідальність. Майже 60 відсотків дітей у таких сім'ях — сироти при обох батьках. Останнім часом різко загострилася проблема підліткової злочинності. Вона зросла майже на 30 відсотків. Чимало малолітніх правопорушників ніде не працюють і не вчаться.

У республіці понад 70 тис. дітей-сиріт, понад 56 тис. — перебувають на опікунстві (патронаті), інші — в школах-інтернатах, дитячих будинках та будинках для малят. Це діти «зозуль», алкоголіків, наркоманів, повій та різних злочинців і перевертнів. Кожний шостий алкоголік — жінка. Почастішали випадки самогубства серед дітей, вбивство матір'ю новонародженої дитини. Психічними розладами страждають 359 тис. дітей, 70 тис. — інваліди з дитинства. Додаймо сюди каліцтва й загибель дітей від нещасних випадків та високу дитячу смертність...

[Стельмахович М. Г. Українська родина // Рідна школа, 1993.
— № 4. — С. 16].

Коли не зупинити цей жахливий процес виродження національної родини, безповоротно втратиться все найкраще, що було накопичено в соціально-генетичній пам'яті українського народу.

Давні традиції етнопедагогіки з проблеми допологового і післяполового виховання, народження і виховання в сім'ї геніальних дітей своїм призначенням практично виконували функції народного оберегу. Немало таких традицій існують і понині.

Як свідчить етнолог з м. Павлограда Т. Ведмідь:

«Відвідини породіллі і святкування родин за давньою народною традицією — суто жіночий звичай. Вважали, що відвідини — праведне діло, казали: «Скільки раз жінка побуває на родинях, стільки і в раю».

Скрім старого і м'якенького полотна на пелюшки, обов'язково несли породіллі хліб і сіль, вареники, пироги. До частування також входили ячня і яйця, борошно, кисіль, варені груші й чорниці, мед, цукор. Гостинці оддавали з відповідними побажаннями: «Іж, щоб покорму було дитині, щоб дитина голодна не була». Ритуал відвідин і святкування родин передбачав застілля».

[Западный Донбасс, 1933. — 24.1V].

Далі відома в Придніпров'ї краєзнавець доводить:

«Щоб відзначити таку важливу для сім'ї подію, як хрещення дитини, у хаті влаштовували святковий обід, відомий у народі під назвою «хрестини». За північноукраїнською традицією баба-повитуха приносила круто зварену кашу, накривала її хлібом-сіллям або млинцем і пропонувала новонародженому на мило, на воза, на коня, на люльку, на віночок».

Хрещений батько клав більші гроші і розбивав горщик качалкою або тричі підіймав його і за останнім разом ударяв об кут стола. Якщо каша ціла, не розварилася, — це на достаток і щастя»...

[Там само].

Ці народні традиції здебільшого теж Природою закладено до соціально-генетичної пам'яті українців.

Коли бути уважним, допитливим, то буквально на поверхні людського буття можна помітити системи дозволеного і забороненого у різних типах взаємин, системи етнопедагогічних характеристик властивостей окремих особистостей, духовного і душевного стану за певних обставин. Для прикладу варто познайомитись із зведеною таблицею визначення темпераменту чоловіків і їх ставлення до кохання під умовною назвою «Хто як їсть, той так і кохає».

З а н у д а. В рот не покладе того, чого не їв раніше. Уникає всього екзотичного. Наполегливе пригощення сприймає з незадоволенням і підозрою. В сексі — повна відсутність фантазії. Йому притаманна постійність.

Незграба. В делікатесах не розуміється, за столом каже

не до речі, завжди що-небудь розіллє, або забруднить одяг. Дуже важкий партнер в коханні і, якщо у партнерші немає почуття гумору, — розрив неминучий.

Черевугодник. При самій думці про смачну їжу у нього починає текти слинка. Його фантазія постійно малює різні делікатеси. Їсть багато. Сервіровка для нього не має ніякого значення. Пересолена та підгоріла їжа його засмучує, озлоблює, виводить із себе. Такий жадібний та простий він і в коханні.

Брюзга. Їсть тому, що це необхідно. Навіть смачна їжа не дає йому радості, насолоди. За столом копається, кривиться. Присікується, завжди незадоволений, бубонить під ніс. Брюзга, як їсть, так і кохає — без будь-якої наснаги.

Дегустатор. Він і в гостях дає оцінку кожній страві, підкреслюючи свій професіоналізм. Досить критичний, хоча сам готувати не вміє. З жінками непостійний, холодний, вибагливий, вгоди-ти йому важко.

Гурман. Полюбляє все смачне, знавець кухні. Делікатеси смакує із неприхованим задоволенням. Від різних оцінок утримується. В жінках цінить пікантність, гостроту розуму, поблажливий до їхніх промахів. Так і в коханні.

Естет. На першому плані для нього витончена сервіровка столу, красиво із смаком оформлена страва, ніжна музика і обов'язково квіти. Кожну страву їсть невеличкими порціями з насолодою, але ніби між іншим. Він не прихильник делікатесів і кулінарних експериментів. Головне — краса. Такий він і в коханні: вся увага елегантності, наслідуванню моди, манери, макіяжу, дорогим парфумам. Романтично? Можливо... Але тільки це кохання не «на кожен день».

Кулінар. Любить готувати сам, із задоволенням дізнається рецепти нових страв. Приготовані кимось страви оцінює суворо, дає поради. Здібний, працелюбний, але в коханні — тиран. Все планує наперед і не уступить.

Ласун. Не любить гострих страв. Для нього десерт — головне в меню. Красномовний, елегантний при залицянні, натякає на свою компетентність у сексі, але в інтимній обстановці — пасує, його лякає темперамент партнерші.

[За матеріалами газ. «Самара», 1992. — 17.IV].

Безсумнівно, що в цій системі поділ чоловіків за народними уявленнями про особистість та й то у ледь помітному гумористичному плані. І все ж досвід національної етнопедагогіки свідчить: «у цьому щось та є».

Найголовніше в тому однозначне: ці чоловіки успадкували від своїх батьків першого і другого покоління і при відповідних спонукальних умовах хромосомно-генетично передадуть у спадок своїм дітям...

Всім зрозуміло, що з програмою відновлення традицій соціально-генетичної пам'яті українського етносу ми запізналися близько до безнадійності. І всі ж далі не можна чекати манни небесної, слід негайно щось робити, і діяти конкретно, результативно, бо такий процес триває довго, століттями, то невже сподіватися на диво? У вигляді невідкладної ін'єкції, «швидкої допомоги» відновлення кращих традицій суспільно-генетичної пам'яті народу повинна бути спеціальна програма різкого підвищення рівня педагогічної культури сучасних батьків, яка б передбачала:

— навчання майбутніх батьків прийомам і методам допологового виховання дитини (за давніми українськими традиціями);

— широка пропаганда культури подружніх взаємин (подружнього сексу, інтимності, традицій вірності, чарівності, однолюбства, майстерності позитивних взаємин, умінь ведення сільського господарства і т. д.);

— нетрадиційна пропаганда досягнень національної етнопедagogіки серед широких верств батьківської громадськості (науково-практичні батьківські конференції, вихідні дні в школі разом з батьками, постійно діючі консультаційні пункти довіри з проблем сімейного виховання і т. под.).

Хто може виступити спонсором реалізації такої програми, Міністерство Освіти? Можливо, але на її здійснення необхідні додаткові субсидії (фінансування), адже на громадських засадах таке здійснити, ой як важко хоча б через те, що потрібно крім перегляду навчальних планів і програм педагогічних університетів, педінститутів і педучилищ та введення додаткової спеціальності — ОРГАНІЗАТОР педагогічної підготовки і перепідготовки населення (суть не в назві, можна придумати і інше формування...), як того вимагає національна школа. І ще — навчити учительські кадри народознавству і етнопедagogіці, етнопсихології і здобуткам сімейного виховання українців, що традиційно випереджало інші етнічні спільності і угруповання, народи, держави і континенти...

Окрім того, практична реалізація лише цієї програми вимагатиме колосальних затрат на розробку, написання і друкування навчальних планів і програм, методичних посібників, популярної та іншої літератури, що по теперішніх цінах і при сучасному паперовому голоді повинно вирішуватися лише на державному рівні. А як зупинити сексуально-статеву розбещеність молоді і підняти маси населення на, так би мовити, суцільну педагогізацію нації, повернення її до витоків етнопедagogіки і кращих соціально-генетичних традицій народу по вихованню свого підростаючого покоління?

Ой, як же будь-кому з нас треба знати, що в кожному найменшому населеному пункті є будинок маляти (для підкинутих і, так званих відмовних немовлят), дитбудинки, інтернати для сиріт і позбавлених батьківської опіки, для розумово відсталих, із загаль-

мованою психікою (сприйняттям) олігофрено-педагогічного спрямування, для дітей з різними хронічними захворюваннями. Як далі піде такими темпами, то можемо сподіватися, що скоро такі заклади поглинуть загальноосвітні школи, які перетворяться у чисельну меншість...

То ж всім, всім, всім слід знати, як же зростити здорове дитя, як виховати справжнього геніального громадянина. І у пригоді тут стануть хоча і підзабуті нині, але ж дієві суспільно-генетичні традиції людської пам'яті українців.

От одна із перших — допологове виховання, якою колись славилась білохатна і вишнева Україна. Суть традиції у створенні для майбутньої матусі відповідних психолого-гігієнічних і фізіологічних умов, а саме: раціональне, добре вітамінізоване і різноманітне харчування, душевний спокій, режим прогулянок на свіжому повітрі, гігієнічні умови, виважене фізичне навантаження і под.

Звичайно, наймицки, строкові робітниці, покритки про такі умови вагітності навіть не мріяли. Але, так би мовити, в ідеалі, допологове виховання дитини полягає ще в обов'язковому пісенно-фольклорному оточенні матері: доведено, що задовго до народження, дитина слухає і чує, розпізнає голос неньки серед багатьох інших, навіть віддає перевагу мовленню рідною мовою і майже не реагує на чужомовний говір! І це у час, коли маля ще не народилося і фактично далеке від національного визначення. Що ж, і тут Природа здійснила чітке кодування...

Чи не тому раніш, коли ця традиція суспільно-генетичної пам'яті народу жила і активно діяла, діти народжувалися спокійними, слухняними, не схильними до агресивності, конфліктності і непослуху? Між іншим, це ще і як наслідок заборони молодому подружжю палити і пити спиртне, то й діти народжувалися без схильності до цього згубу.

Як кажуть, ще позавчора до програм шкільної педагогіки, національної етнопедагогіки, педагогіки для батьків слід було ввести розділ допологового виховання дитини, виходячи із надбань віковичного досвіду української людності. Проте, можливо, варто розробити спеціальний курс допологового виховання як самостійну галузь (напрямок) педагогіки?

Або ще одна давня генетична традиція тісних взаємин між поколіннями різного ступеню родичання, адже ще якихось півтора-два століття тому кожна дитина знала близьких родичів по матусиній та татусевій лініях від 5 до 10 поколінь, і далеких родичів — теж кільканадцять поколінь. І не лише знали, а й підтримували тісні родинні взаємини: вітали на свята, носили гостинці, запрошували в гості, а самотніх годували і доглядали постійно...

Серед переважної більшості африканських племен і нині люди-

ну, яка не знає свого родоводу до 25—30-го покоління, вважають, м'яко кажучи, дивакуватою, а за норму є знання предків і їх життя, десь аж до 50-го покоління: У таких народів покинутих дітей не буває.

Зазначимо у дужках, що завжди існували і «богодільні» — державні і при монастирях були й самотні старці та юродиві, але такої сили силеної покинутих старих людей, як нині, Україна ще не знала, а вічна проблема батьків і дітей сьогодні загострилася настільки, що наслідками її став катастрофічний спад дітородіння. А й справді, кому хочеться на старості конати попідтинню або по підвалах?

Традиції допологового виховання і виховання дитини після появи на світ Божий і нині є відгомонам давніх уявлень населення ще античної України і мають не лише пізнавальне значення, бо немало з тих уявлень по-справжньому і не досліджені, і не з'ясовано взаємодію з іншими факторами становлення юної особистості як громадянина незалежної держави.

«У народі й досі існує уявлення, що дитину не можна стригти до року: хворітиме на голову, не ростиме волосся. Отож на першу річницю запрошують гостей і роблять пострижинки. На стіл чи покуть клали кожух і садовили на нього іменинника. Хрещений батько зрізав навхрест трохи волосся спочатку на потилиці, тоді з різних боків голови. Хрещена мати завершувала процедуру. Зістрижений чуб клали на тарілку, куди гості клали гроші з відповідними побажаннями: «щоб дитина росла, грошовита була, щоб волосся було, як кожух; щоб був багатий, як кожух волохатий; щоб овечки велися».

(Див.: Ведмідь Т. Назв. праця. — С. 2)

Звичайно, інститут хрещених батьків виправдав себе не лише в українській етнопедagogіці. Повір'я населення античної України інколи здаються сучасним людям дивними. Але хіба наш сучасний світ є дослідженим вздовж і впоперек і ми можемо впевнено відкинути назавжди, припустимо, обряд благословіння першого кроку дитини, який подамо у викладі етнолога Т. Ведмідь.

Як дитина робила перший непевний крок, мати швидко хапала ножа і ззаду тричі проводила між її ногами, ніби різала нитку, водночас тричі казала: «Розв'язую (ріжу) тобі пута». Для виконання обряду маля ставили на хатній поріг, де за повір'ями мешкали духи пращурів. Вважали, що після цих дій воно буде скоро і твердо ходити.

(Западный Донбасс, 1993. — 24.IV)

Стародавні обряди першого зубика дитини і першого постриження теж виявилися довгоживучими. Чому? Певно, вірою батьків у щастя своєї дитини чи жагучим бажанням дати таке щастя.

Як випадав перший зубик, мати наказувала дитині кинути його на горище або через голову і тричі сказати «Мишко, мишко на тобі костяного, а мені дай залізного (золотого)». Звичаем не допускалося, щоб перше зрізане волоссячко малого пропало, валялося будь-де, бо птаство бере на гніздо, відтак голова болітиме. Тому додержувалися різних магічних засобів. Наприклад, волосся спалювали, примовляючи: «Хай іде за димом, щоб горя не знав», або кидали на стрімку воду, «щоб дитина росла, як з води», або ж закопували під грушу чи вербу, «щоб кучерявий був», «щоб коса була».

[Там само].

В Середній Наддніпрянщині і понині живуть традиції згодювання дитини материнським молоком, бо саме такі зростали геніями, і жодного з них не було такого, хто вигодований штучно. І це справді мудрі традиції.

Кінчали годувати дитину материнським молоком після одного-двох років у понеділок чи середу.

За повір'ям, не можна знову вертати дитину до грудей, бо навіки буде урочлива (погана на очі, на перехід). Щоб цього не трапилося, вдавалися до різних засобів: туго зав'язувалися, повертали сорочку пазухою назад або мазали груди сажею. Існував також звичай віддавати на два-три дні дитину з дому до родичів, бабусі, щоб якийсь час не бачила матері.

[За Т. Ведмідь].

Мало хто із сучасників задумується, чому наше вухо так дивовижно схоже на людський ембріон? Відомо, що Природа просто так дивної схожості не припустить, значить щось закодовано. Що саме? Давні українці знали, що людське вухо є зменшеною копією організму людини (це коли людність минула довжелезний шлях дикунства...), до якої виведені нервові кінцівки всіх органів, а тому уміли лікувати більшість хвороб без особливих ліків, бо Природа (коли хоче Господь-Творець) підказує нам закодовані таємниці людського організму. А знаючи це, давні українці ніколи своїм дітям не проколювали вуха під прикраси (бо вже минули дикунство!), а коли таке траплялося жінкам чи козарлюзі, то у дорослому віці і не повсемісно, а у найбільш дикунської частини людності, де жевріли відголоски культури першолюдини...

З розвитком суспільства розвивалися і традиції прикрас.

У минулому сережку у вусі носили цигани. Ліве вухо проколювали першому хлопчикові народженому після смерті попередньої дитини, й чіпляли золотий півмісяць.

У козаків сережка в лівому вухі означала єдиного в роді мужчину. Перед боєм, під час шикунання, подавалася команда «Рівняйся!». Голови козаків повертали праворуч, і сережка у вусі од

разу впадала у вічі осавулові, і козаків з такою «прикрасою» не брали в бій, щоб не допустити загибелі єдиного продовжувача козацького роду.

Сережка в носі в одних народів означала вождя, в інших — людину буйної вдачі, кого Бог обділив розумом. Ще донедавна сережка в лівому вусі була своєрідним знаком наркомана. Пізніше сережка, але вже у правому вусі, з'явилася у пасивних гомосексуалістів. Нині хлопці носять сережки у правому й у лівому вусі, як належість до музичних напрямків, або без будь-якого смислового значення. Дехто з них сьогодні прикрашає відразу обидва вуха по кілька сережок у кожному.

Українська етнопедagogіка однозначно засуджує будь-які пошкодження вух, з якою метою вони не здійснювалися б.

Історія людства поки що не знає жодного справжнього генія із сережками у вухах, носі чи ще де...

Сучасні американські вчені експериментально довели, що жінки без шкоди для власного здоров'я прикраси із золота і інших коштовностей у вухах можуть носити не більше двох годин на добу!

А зазирнеш до наших дитсадків і злякаєшся: не кінець 20 століття за вікном, а печерний час — більшість дівчаток уже носять сережки... престижно...

Позитивних і корисних традицій національної етнопедagogіки генетична пам'ять українського народу виробила і зберегла немало. Ну ще, наприклад, знання і використання в побуті широких верств селянства особливостей геопатичних зон, шкідливих для здоров'я людини. Пригадуєте, із давніх творів і легендарних переказів розповіді про те, що українці ніколи не ставили колиски і не підвіщували люльки на місцях де любили лягати кішки, бо та тварина полюбляє геопатичні, шкідливі для людини зони, а перед тим, як вибрати місце для спорудження хати, випускали корову, яка паслася чи спочивала до пори, поки ляже... Ото місце і було найбільш благодатним місцем для хати, в якій діточки будуть здоровими, розумними, щасливими, багатими, а батьки проживуть свої 200 тисяч активних днів життя у злагоді, ніжних взаєминах, міцної любові...

Відомо, що місце перехрещення геопатичних ліній (висхідних і східних зон) може викликати поганий стан здоров'я і навіть спонукати людину до самогубства. І нехай давні українці не могли дати цьому явищу теоретичне обґрунтування, вони виробили традиції, побудовані на спостереженнях за свійськими тваринами, і свято дотримувалися їх.

Значна кількість корисних традицій суспільно-генетичної пам'яті українського народу нині знайшли відлуння в системах вихо-

вання багатьох народів, от тільки на батьківщині виявилась практично нікому непотрібною, а тому й дійшли до ручки...

Отже, суспільство незалежної і суверенної України, повернувшись до традицій суспільно-генетичної пам'яті у вихованні української людності, може стати монолітнішим, сильнішим, самобутнішим, а кожен кний громадянин формуватися свідомим патріотом нового державного утворення, а коли прийде час стати на рушничок щастя, подарує світу геніального Землянина.

Що записано до Книги Життя

СТРАШНІШЕ НЕ ВИГАДАЄШ

ВИМИРАННЯ НАРОДУ

(За газетним рядком)

На початок 1993 року населення України складало 52 мільйони 244 тисячі, з них жінок — 53,7 відсотків. Серед працюючих осіб — 53,8 відсотків жінок. В основному це інтелігенція — 69,7 відсотків від усіх лікарів, учителів, хоча 1,5 мільйона жінок працює фізично і в тяжких умовах, що у 2,5 раза частіше спричиняє безплідні і тяжкі роди, у 1,5 раза частіше викликає вроджені вади розвитку у дітей, ніж у жінок розумової праці.

Населення України за 2 роки (1991-1992 рр.) збільшилося на 187 700 осіб, в основному за рахунок міського населення — 174 100. Але це чисто механічний приріст. Щодо інших даних, можна стверджувати: український народ вимирає.

В Україні за останні шість років померло на 1,2 мільйона чоловік більше, ніж народилося. Як сказав міністр охорони здоров'я А. Сердюк, щорічно йде з життя стільки чоловік, скільки нині живе в м. Суми.

[З інформації щотижневика «Освіта»].

ПОВІЛЬНЕ ВБИВСТВО ГЕНІВ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

(За газетним рядком)

Невпевненість у завтрашньому дні, нерівноваженість психоемоційного стану, економічна бідність особливо вражають жінок,

зловживання алкоголем, курінням і токсичними речовинами Особливо турбує жіночий алкоголізм. Серед пацієток такого роду половина — у віці від 30 до 39 років, а взагалі у дітородному віці — 89 відсотків. Уявіть собі, яких геніїв і розбудників суспільства народить таке жіноцтво!

У нашій державі курять 54 відсотків населення і 15 — жінок.

Не менш суттєва причина вимирання — негативні зміни в екології.

Тільки 5—8 відсотків випускників шкіл є здоровими. А хворі люди народжують собі подібних.

Якщо в 1989 році вроджені дефекти складали 20,5 на 1 тисячу новонароджених, то у 1991 році — уже 23. Смертність дітей до 1 року серед всіх родів складає майже 14 на 1000 родів, а від аномалій розвитку з них помирає 27 відсотків. Це дуже високий показник, який не враховує дітей з шизофренією, олігофренією, а також вадами розвитку, що оперуються.

[З інформації щотижневика «Освіта»].

ПРОГРАМИ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ, ЯКИМ НЕ ДО ГЕНІАЛЬНОСТІ

(За газетним рядком)

У 1991 році МОЗ України виробило програму планування сім'ї, але вона не одержала фінансової підтримки. Невипадково на 1000 жінок дітородного віку припадає 73,2 абортів. Це проковує запалення жіночих статевих органів. У 1991-92 роках кожна 6-а жінка страждала від безпліддя. Не до геніїв, яку-небудь дитину!

Держава створила в Україні 3 центри штучної інсемінації, 4 центри по заплідненню в пробірці; 6 центрів по лікуванню безпліддя. Але всі установи не мають доброї фінансової підтримки у держави.

В поліклініках відкрито кабінети запобігання вагітності, у шкільні програми включені питання статевої освіти, попередження СНІДу, відкрита сітка анонімних кабінетів по його діагностиці, а народжуються діти, яким далеко не до геніальності...

[З інформації щотижневика «Освіта»].

Д О Д А Т К И

ДОДАТОК І. БЛИЗЬКО ЛІКОТЬ...

ЩИРОСЕРДНА СПОВІДЬ НЕЩАСНОГО ВЕТЕРАНА¹⁾

У цій історії не буде жодного слова вигадки, хоча своє справжнє ім'я я сховаю під прибраним, але назву себе так, щоб і син, і невістка і два онуки пізнали, що мова йде про їх батька і діда, про них самих, сподіваючись, що пізнають себе і інші нещасні, хто допустився таких же помилок у вихованні.

Коріння цієї історії аж в роках другої світової війни, а може ще й до її початку.

До війни ми жили в м. Нікополі. Батько, старий комуніст, учасник революції, за походженням потомственный козак, мав велику сім'ю. Тоді у нас зростало восьмеро синів і одна донька. Старшенькі, у тому числі і я, були активними комсомольцями. З початком війни нашу сім'ю евакуювали на Урал, там ми всі працювали у фронтвих бригадах, а навчання довелося відкласти.

Коли звільнили Нікополь від окупантів, матуся з дітьми повернулася на батьківщину, а мене з батьком залишили працювати в м. Івделі Свердловської області.

Отоді все й почалося. Батько став приводити собі жінок, а я собі — дівчат. Якось він зробив мені зауваження, мовляв, не годиться при батькові таскатися з бабами, на що я йому відповів, що зовсім не пристойно батькові, вибачайте, «любитися» при синові. Ми тоді добряче поскандалили, бо я вперше вилаявся при татові. Відтоді все й покотилося — поїхало: він мені слово, а я йому десять, він посміє підвищити голос, а я на нього отими словами, що звуться матом...

Це зараз, коли я сам вже давно дід й готуюся стати прадідом, зовсім не раптом, а закономірно підводжу підсумки життя і таки помічаю страшну закономірність: мій син, моя кровиночка, якій уже за сорок, бо й сам давно на пенсії (служив на військових вертольотах «у гарячих точках планети»), може на мене сказати брудним гавканням, і що найстрашніше — у присутності власних дітей.

Що я не робив, що не казав, а мій син, назвемо його Антонієм, продовжував висловлюватися брудно, його сини Олег і Олександр, спершу від здивування роти роззявляли, а потім самі між собою стали сквернословити, а згодом і на свого тата, мого сина, матючням перти. Що ж воно буде далі? Невже і їх діти не

1. Щиросердна сповідь нещасного ветерана у авторському записі 1997 року. Друкується вперше.

перервуть ганебної форми спілкування? Невже, як кажуть, у крові це сидить і передається у спадок як якась короста чи проказа?

І стало мені не просто боляче, а страшно боляче: діти (син і онуки) ну просто красені!

Поки не роззявлять рота, бо як почнуть лити словникову отруту, куди їх і краса зникає, стають схожими на потвори.

Звернувся я до педагогів. Була колись у мене тиха і скромна сусідка, викладач біології Зінаїда Яківна Якушева, а її чоловік — довоєнний військовий фельдшер Віктор Григорович, розповів їй що й до чого, що мене так гнітить. Мудра вчителька пояснила, що ніякого дива тут немає, що діти спадкували ще у зародковому стані через хромосоми і гени, які «задають програму розвитку ембріону» (Косогоров М. Письмо из архива // Наука и жизнь, 1996. — № 7. — С. 36).

Далі талановита вчителька навела мудрий міф давніх римлян про те, що Юпітер був наділеним виключною красою і довершеним тілом, величезною фізичною силою і великим розумом. А син його Вулкан народився кривим, нестриманим, тому що був зародженим Юпітером у п'яному стані.

За законами давніх римлян і праукраїнців — жителів античної України, категорично заборонялося пити спиртні напої до тридцяти років — саме в цей період відбувається визрівання молоді фізично, психічно, морально, спадково, це час розквіту створення сім'ї, а будь-які спиртні напої, погані звички (розпуста, паскудство у мовленні, зневага до батьків тощо) обов'язково формуються нуклеїновими кислотами ДНК і РНК, і тоді спадковості не уникнути.

— Шановний Лавріне Марковичу, — насамкінець сказала вчителька біології З. Я. Якушева, — якщо помітите у своєму синові і онуках якісь інші вади і пороки, шукайте причину в собі або своїй дружині, справжніх батьках дітей...

І як у воду дивилася та вчителька: і мій син одружився лише тому, що майбутня дружина завагітніла, і про це стало відомо всім, а скільки у нього було полюбовниць, як і у мене, — ніхто, навіть сам Господь Бог, не знає. Уже нині, коли його сини одружені, Антоній продовжує розгрібати чужі квітники, навіть якщо в них розквітають 18 та 19-літні троянди. Пробивав зупинити, не зміг. Звернувся до лікарів, а вони в один голос про спадковість, про те, що кожній особі — своє; але дитина не повинна знати навіть краплиночки спиртного ще від ембріонного стану, ніхто з чужих дядьків не повинен грюкати у дверцята і віконця його хатинки ще до народження, ніколи не бути свідком любощів батьків (чи одного з них з іншими, постільними партнерами), на-

віть свідком вживання спиртних напоїв, і тим паче не імітувати свою участь з компотними чи лімонадними рюмочками... Це все настільки шкідливо для юного організму і настільки загрозово для формування спадкової системи, що краще не ризикувати.

Лікарі, до яких я звертався, з усіх відомих друкованих джерел тепер мені кричить і стукає у скроні:

— Сам винен, не слід було допускати власної тілесної і мовної розпусти, бо близький власний лікоть, а от не вкусиш...

— Чого ж це лише в глибокій старості, коли життя фактично прожито, дізнаєшся про істини, які повинен був знати зі шкільної лави, бо у цнотливих питаннях батьки не завжди є еталоном чи мірилом благочестя, бо коли б скоєне можна було б повернути і переробити, людство не знало б горя і злочинності...

— Чому б уже вчора наші учителі не почали навчати мудрості підготовки молоді до здорового шлюбу, до «спалаху найвищого кохання — діточок» здоровими, сильними, чистими, бо народжений вродочок чи неповноцінне дитя — то довічне нагадування власного блуду, непідготовленості до шлюбу, неочищення юної душі від усілякої скверни, бо сказати «гоп» можна, а перескочити закони спадковості ще нікому не вдавалося...

Мені інколи здається, що краще б я не читав, не знав тої дикої статистики, тої гіркої правди про спадковість і виховання. Уявіть собі, що за даними Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я п'ять відсотків новонароджених з'являються на світ Божий з генетичними дефектами, що є загрозовими для здоров'я; що близько 50 відсотків сліпих і глухих дітей — спонукають тяжкий гріх спадковості; з тисячі новонароджених четверо страждають хромосомними захворюваннями, при чому частота появи таких нещасних ще й не вивчена; найчастіше хромосомні порушення дають вроджені пороки і захворювання, що покликані мутацією генів і т. д., і т. под. (Див. Вельтищев Ю. Е. Тяжкий груз наследственности // Наука и жизнь, 1973. — № 6).

Якось уславленого Форда запитали, як би він поставився до життя, якби йому було даровано його вдруге.

Відомий фабрикант, багатій, винахідник відповів:

— Було б добре, щоб я його пройшов із своєю дружиною.

У мене ніхто не питає, як би я повів себе, в житті, якщо воно було б дароване мені вдруге, але я сам чітко знаю: очистив би себе від погні (звичок, натури, схильності, негативної поведінки), щоб мій син (тоді, можливо, їх було б багато) зріс спадково нормальним, щоб мої онуки зросли щасливими і народили таких же щасливих діточок, щоб нарешті урвалася вервечка горя...

ДОДАТОК 2. ОЙ КОНЮ МІЙ ВОРОНЕНЬКИЙ

ЩО ЗАПИСАНО ДО ГЕНЕТИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА¹⁾

Ніколи не забуду легенду, яку чув ще в ранньому дитинстві, про вороного коника Гривастого, який не залишив свого загиблого молодого господаря козака Петруся Відчайдушного. Кінь після бою відшукав серед поля, усяяного трупами, і свого господаря — того, хто любив, пестив Гривастого, пригощав окрайцем хліба з сіллю, купав у чистих водах степових річок та блакитних озер, а тепер лежить, списом ворожим пронизаний, бездиханий.

Пробував коник вологими губами привести до тям господаря, голосно іржав — кликав, та все марно, лише блідолиций від втоми місяць полохливо прикривався хмаринками та десь пугач лякав степ своїм «Пугу, пугу!».

І тоді Гривастий обережно підчепив зубами господаря за пояс, підняв над землею, тихенько надобережно поніс його з кривавого поля. Ніхто не знає, якими байраками і степовими стежками пробирався Гривастий додому, та все ж доніс він господаря до хати в Ігульській паланці...

Взагалі все життя українського козацтва кінь був опорою, товаришем, помічником чубатих лицарів, а в народній творчості став поетичним багатоплановим образом-символом.

Можна навіть сказати, що саме на коні Запорозька Січ зуміла відстояти свою незалежність, державний суверенітет і на коні здобула демократичну державність і світове визнання.

Коні носили козаків по неосяжних степах України, по державах Європи, гарцювали на гучних весіллях, навчали козацьку малечу триматися у сідлі, тому дітлахи раніше уміли їздити, а вже потім навчалися ходити; проводжали своїх господарів у останню путь.

Запорозькі козаки добре знали, що спілкування з конем облагороджує людину, робить душу чутливою, волю — сталевую, силу — богатырською. Хіба ж дарма в кожній школі Запорозької Січі юнаків навчали верховій їзді, козацьким пісням, рукопашному бою на списах і на шаблях в атаці на конях, навчали лікувати коней від поранень і різних захворювань.

Саме тому кінь так тепло і всебічно уславлений у творах фольклору.

В одній з найперших українських книжок народних пісень, зібраних і виданих М. О. Максимовичем, буквально другий твір

1. Червоний гірник, 1991. — 17.09. — С. 3.

містить образ коня із виразним символічним та конкретно-пісенним значенням.

Ой поїхав в Московщину
Козак молоденький, --
Горіхове сіделечко
І кінь вороненький,
Ой поїхав в Московщину
Та там і загинув.
Свою милу Україну
Навіки покинув...

В цій пісні образ коника вороненького вжито в значенні своєрідного невід'ємного атрибуту козацького життя.

Хто не знає чарівної і бадьорої, ліричної і вельми сердечної пісні «Розпрягайте, хлопці, коні»? Так, ліричні начала пісні дали крила тому коникові, що проніс її через віки.

У більшості історичних народних пісень — невимовна журба матусі, нареченої, сестри (сестер) за загиблим (порубаним, застреленим, забитим) молодим козаченьком, — бо то був цвіт нації то конкретні сини конкретних сімей, і за кожним тужило українське серце. Тужила і народна пісня.

А чому саме коник вороненький, а не якої іншої масті?

Коні — гніді (червонувано-руді), каурі (світло-каштанові, рудуваті), первісті (строкаті, плямисті) та ін. — у пісенній творчості всі чомусь «стають» вороними. Можливо, тому, що ворон (вороняче) крило символізує темну ніч, а загибель молодого козака — то завжди ніч і для самого юнака, і для його родини, та й для усїєї України.

В народній пісні «Козака несуть», і коня ведуть, а кінь голівоньку клонить... Отак кінь наділяється людськими якостями мислити і діяти, немов сам козак.

Довготривале взаємospілкування козака і коня заклали в соціальну генетичну пам'ять українства, як потребу життя, а тому і турботи спершу про коня, потім — про себе.

Є достовірні свідчення про те, що дикий кінь вперше був приручений людиною на землях колишньої античної України.

Про важливу роль коня у житті людини ще задовго до появи козацтва є згадки у відомому «Повчанні дітям» князя Київської України-Русі Володимира Мономаха (1058—1125) про те, як князь власними руками ловив диких коней під Києвом, Черніговим, та на Росі і приручав їх.

Тривале життя поруч з конем, разом з ним, опираючись на його допомогу, дружбу, вірність, дало українському народові, козацтву можливість створити надзвичайно багату скарбницю афористичних, пісенно-пестичних та прозових творів, що й нині ціка-

ві, важливі, несуть у собі виховний заряд вагової сили. Ось деякі з перлин народної мудрості.

- Дурна сила — норовиста кобила,
- Проханим конем не наробишся,
- Любиш поганяти, люби й коня годувати,
- Не ясла до коней ходять, а коні до ясел,
- Тягни, кобило, хоч тобі й не мило,

Добірки приказок і прислів'їв про коней і їх господарську діяльність вміщено в багатьох збірках. З давен дійшли до нас і скульптурні пам'ятки, композиції, що підкреслюють грацію і силу коней, співдружність з людиною та допомогу їй.

Українське вшанування коня як друга і помічника своєю суттю і образністю значно випереджає інші античні світи.

На гербах багатьох міст України було зображення коня (наприклад, герб Павлограда мав форму стилізованого щита, переділеного золотавою стрічкою ріки: на зелених луках мирно пасся кінь, що символізувало ще й наявність конезаводів (між іншим, і Павлоград, виник спершу як зимівник запорозького козака Матвія Хижняка...).

Різні композиції з конем входили до гербів Слобожанщини та Полісся.

Знали абсолютно все про коней запорозькі козаки. Вони уміли приручати диких коней за 5-7 місяців, схрещували диких і давно одамашнених, виводили ліпшу породу в цілому чи окремі властивості табуна (витривалість у довгих походах, швидкість бігу, м'ясо-молочні якості), добре володіли таємницями вольтижування і дресури, бою на конях. Можна твердити, що в ті далекі часи, задовго до перших на континенті Підмосковного, а потім і Хреновського (Воронезької губ.) конезаводів графа А. Г. Орлова-Чесменського майже в кожній паланці війська Запорозького існували конегосподарства — прообрази майбутніх конезаводів. Табуни коней вигулювали на пасовиськах, всюди на господарських роботах використовувалися робочі коні, козацька старшина і заможні господарі мали рисаків для одновісних легких колясок, трійки та квадриги для розкішних карет.

Найкраще розвивалося конярство на Полтавщині і Харківщині, де засновано перші на Україні заводи при п'яти полках (Переяславському, Київському, Прилуцькому, Лубенському і Миргородському) і п'яти слобідських полках (Охтирському, Острозькому, Харківському, Ізюмському і Сумському), а окрім того конезаводи діяли в Батурині, Ямполі, біля Гадяча та в інших місцевостях.

Запорозькі козаки до своїх і навіть чужих коней ставились шанобливо, імена давали прудкокрилі і соковиті, як от: Грім, Ви-

хор, Дзвін, Сокіл; в бою козаки сікли ворога і ніколи не вбивали його коня, бо кінь може стати добрим цінним трофеєм...

Здебільшого до коней ставлення було благодне, ніжне, людяне, бо не тільки для козака, а й для селянина кінь часто був рівнозначним життю.

Народні пісні про кохання «Іхав козак за Дунай», «Лугом іду, коня веду», «Сивий коню, сивий коню». «Розпрягайте, хлопці, коні», «Ой чий то кінь стоїть», «Ой пуцу я коняченька в саду», «Ой коню, мій коню», «За городом качки пливуть» та ін., такі неоднакові за строфікою, внутрішньою ритмомелодикою, мелодією, поетичним змістом, проблематикою, нарешті, українським мелосом, разом з тим сильно і багатопланово засвідчили на віки ставлення козацтва до коней і їх роль в особистому житті українців у часи Запорозької Січі.

Ще до війни в Україні діяло немало прославлених конезаводів, іподромів, шкіл верхової їзди, майже кожен населений пункт мав свої конюшні гужового транспорту.

Нині конезаводи стали відроджуватися в колгоспі «Україна» Томаківського району, на Ерастівській дослідній станції.

Нині в Україні розводять верхових, русистих, ваговознозаячених коней на Стрелецькому, Онуфривському, Деркульському, Ягельницькому, Олександрівському, Дібрівському, Новоолександрівському, Запорізькому, Лозівському заводах. Серед них провідне місце посідає Дніпропетровський кінний завод № 65, що в селі Вишневому Покровського району, якому 1991 року виповнилося шістьдесят років.

Ніхто не стане заперечувати, що заняття кінним спортом розвивають витривалість і сміливість, грацію, формують волю і мужність, інші властивості характеру сильної особистості. Підмічено з давніх-давен, що справжній коняр не піде на негідний вчинок, справжній жокей ніколи не зажене коня, бо будь-який нормальний кінь любить хазяїна і вірить йому, навіть ладен на самопожертву.

В радгоспі «Червоний шахтар» (с. Вільне Криворізького району) фактично на ентузіазмі кількох шанувальників конярства здійснюється селекційна робота, відроджуються українські породи коней, збільшується поголів'я верхових скакунів...

Але це така малесенька крапелька у морі проблем відродження традиційного в Україні конярства, що її важко розглядати...

Ще у 1958 р. було видано альбом, в якому описано 39 порід коней, які розводились в нашій країні, подані відомості про походження кожної породи, дано кольорові малюнки та ін.

Скільки ж тих порід доживе до ХХІ століття? І чи поновимо в

генетичній пам'яті народу природне тяжіння до коня як до безсловесного, але щирого і відданого друга людини?

І не лише в ім'я збереження коня як генотипу слід відроджувати конярство, а й в ім'я врятування одного з важливих коренів нашої минувшини. А ще — і як засіб (до того ж — могутній) виховання у підростаючого покоління кращих рис людяності, екологічної і загальнолюдської культури.

Скільки ж розповідних жанрів українського фольклору присвячено взаєминам людини і коня. Досить нагадати один анекдот.

— Ой куме, твій кінь ледь не вкусив мене за голову...

— Що поробиш, він почув полову...

А от характерний спогад-розповідь старого шахтаря про роль коня у його особистому житті.

...З якоїсь нагальної потреби командир підрозділу мав надіслати пакета нарочним до Кривого Рогу. Вибір впав на бравого українця із музвводу, у якого, як виявилось, на руднику Колачевському мешкає дружина і п'ятеро дітей.

Серпневого вечора 1918 року зв'язковий постукав до хатинки, де бідкалась мати з голодними «галченятами». А десь через годину-дві, коли уже ніч запанувала над Криворіжжям, на подвір'ї забили коні копитами, захропли.

— Це банда, вони по мою душу, — мовив зв'язковий.

Загрюкали у двері, почувлись погрозливі вигуки.

Зв'язковий потай вивів крайнього (може й не свого) коня, звернув з бруківки, вихором понісся у темряву.

Отак кінь врятував зв'язкового від смерті. Пережив чоловік голод 21-го, голодомор 33-го. Щороку в його сім'ї з'являлося по «галченятку», а то й по два. І весь цей час, до глибокої старості, жив поряд з ними (вважався членом сім'ї) кінь-рятівник. Він зовсім осліп, йому покрутило суглоби, майже втратив зуби, слух, але господаря пізнавав по кроках, безпомилково притуляв свою голову саме до голови господаря і стиха, мов людина, постогнував, ніби скаржачись на тягар років. Певно, кінь не забув, як колись вночі врятував молодого козака.

Колишній зв'язковий був справжнім потомком козацького роду. Прожив 92 роки, невтомно працюючи, завжди і в усьому вчиняючи по совісті, по справедливості.

То був мій батько...

ЗАПРОШЕННЯ ДО КНИЖКОВОЇ ПОЛИЦІ

- Балашов Д. М., Марченко Ю. И., Калмыкова Н. И. Русская свадьба. — М., 1985.
- Біблія, — К., 1992.
- Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних обрядах та віруваннях. — К., 1992.
- Великий А. Г. Українське християнство. — Еспанія, 1990.
- Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології. — К., 1995.
- Воропай О. Звичаї нашого народу. К. 1993.
- Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991.
- Дитяча Біблія. — Стокгольм, 1992.
- Історія української культури /За заг. редак. Івана Крип'якевича, К., 1994.
- Катрій Ю. Я. ЧСВВ. Пізнай свій обряд! — Нью Йорк-Рим, 1982.
- Кондратюк А. З вишневого саду. — К., 1991.
- Кононенко П. П. Українознавство. — К., 1994.
- Концепція національного виховання // Рідна школа, 1995. — № 6.
- Концепція національного виховання студентів і шляхи її вирішення в сучасних умовах. — Запоріжжя, 1995.
- Кравець О. М. Сімейний побут і звичаї українського народу. — К., 1966.
- Краса нових обрядів. — К., 1983.
- Кузь В. Г., Руденко Ю. Д., Губко О. Т. Українська козацька педагогіка і духовність. — Умань, 1995.
- Кузь В. Г., Руденко Ю. Д., Сергійчук З. О. Основи національного виховання. — К., 1995.
- Культура і побут населення України. — К., 1991.
- Лозинський Й. І. Українське весілля. — К., 1992.
- Лужецький І. Отче наш: Роздуми над Господнею молитвою. — Еспанія, 1990.
- Любар О. О., Федоренко Д. Т. Український народ про виховання словом і ділом. — Кривий Ріг, 1991.
- Пономарьов А. Українська етнографія. Курс лекцій. — К., 1994.
- Прийдіте помолімося: Молитовник. — Рим, 1991.
- Скуратівський В. Покуть. — К., 1992; його ж: Погостини. — К., 1990 та ін.
- Слабошпицький М. З голосу нашої Клію. — К., 1993.
- Стельмахович М. Г. Мудрість народної педагогіки. — К., 1971; його ж: Народна педагогіка. — К., 1985; його ж: Народне дитинознавство. — К., 90

1991.; його ж: Українське родинознавство. — Івано-Франківськ, 1994; його ж: Педагогіка життя. — К., 1980 та ін.

Степовик Д. Скарби України. — К., 1991.

Супруненко В. Народні витоки нації: Символи, вірування, звичаї та побут українців. — Запоріжжя, 1993.

Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. — К., 1978; його ж: Родительская педагогіка. М.—, 1978; його ж: Письма к сыну. — М., 1987 та ін.

Українські замовлення. — К., 1993.

Українські казки про нечисту силу. Відьми та ворожбити. — К., 1992.

Українська минувщина Ж. 1994.

Українські народні звичаї в сучасному побуті. — К., 1990.

Українська стародавня кухня. — К., 1993.

Українці: Народні вірування, повір'я, демонологія. — К., 1992.

Федоренко Д. Т. Пісенна біографія України. — Кривий Ріг, 1991; його ж: Жили собі запорожці та й на Запорозжжі. — К., 1994. — його ж: Етнографічні джерела народної педагогіки. — Кривий Ріг, 1991; його ж: Спочатку був Дажбог. — Кривий Ріг, 1994 та ін.

Чепурко Б. Українці. — Львів, 1991; його ж: Небесна родина. — Львів, 1994.

Незамулені джерела. Замість передмови _____	3
Що записано до Книги Життя.	
Парадоксальні вибрики долі _____	7
Давні обряди України _____	7
РОЗДІЛ 1. Генії матріархату. Перші генії античної України _____	9
Що записано до Книги Життя.	
РОЗДІЛ 2. Розгадана таємниця. Українська народна педагогіка про підготовку молоді до шлюбу _____	17
Що записано до Книги Життя	
Скільки народів, стільки і звичаїв _____	26
РОЗДІЛ 3. З кришталевої криниці. Народна мудрість про доцільність допологового виховання. _____	28
Що записано до Книги Життя.	
Розплата за власні помилки _____	39
РОЗДІЛ 4. Чому зникли генії. Хромосомно-генетична спадковість і проблеми виховання _____	41
Що записано до Книги Життя.	
Чи у всьому винна спадковість _____	54
РОЗДІЛ 5. Блудні батьки, блудні сини. Зупинити вервечку злочинності _____	56
Що записано до Книги Життя.	
Двоногі звірі _____	66
РОЗДІЛ 6. Серцем і розумом кожного. Відновити традиції національної етнопедагогіки _____	68
Що записано до Книги Життя.	
Страшне не вигадасш _____	80
ДОДАТКИ	
Додаток 1. Близько лікоть... Щиросердна сповідь нещасного ветерана _____	82
Додаток 2. Ой коню мій вороненький. Що записано до генетичної пам'яті українського козацтва _____	85
Запрошення до книжкової полиці _____	90
Короткі відомості про автора _____	93

Короткі відомості про автора

Тяжкотрудного голодоморного 1933 року в багатодітній сім'ї потомственного козацького роду Федоренків дев'ятнадцятим з'явився на світ Божий Дмитро. «У тебе був слабенький крик, бо я й сама в той рік від голоду вмирала», — пригадувала матуся, нечуваної хлібосольної натури Ганна Семенівна, яка, здавалось, знала всі журливі пісні світу, пережила два голоди, а на третьому 1946 року серце матері уже 21-ї дитини припинило земний біг...

Доцент, кандидат педагогічних наук Дмитро Тимофійович Федоренко володіє слов'янськими мовами, є автором близько 280 наукових праць, серед яких педагогічної концепції (у співавторстві) педагогічної підготовки в ХХІ ст., козацької педагогіки, національної системи виховання, авторської програми з етнопедагогічних основ підготовки молоді до шлюбу, навчальних програм з педагогіки національної школи, етнопедагогіки України та ін.

Деякі книги Д. Т. Федоренка («Ой у дяка суєта», «Нескорений Павлоград», «Щедрий вечір», «Жили собі запорожці та й на Запорозжжі», «Спочатку був Дажбог») добре знані в Україні і за рубежом, а кілька частин фундаментального дослідження, створеного у співавторстві з професором О. О. Любаром, «Історія педагогічної думки і освіти в Україні» («Дохристиянський період», «Княжа доба», «У неволі» та ін.). МО України рекомендувало як навчальний посібник для педагогічних закладів.

Сповнений творчих задумів, а на робочому столі — рукописи нових праць.

**Федоренко Д. Т. ТАЄМНИЦІ НЕНАРОДЖЕ-
НИХ ГЕНІІВ: Народно-педагогічні уявлення про спадковість
і виховання. — Кривий Ріг, Бібліотечка «Саксагані», 1997.—94 с.**

Таємниці ненароджених геніїв.

Здано до набору 24.02.97 р. Підписано до друку 19.03.97 р.
Формат 60x84 1/16. Папір писальний. Друк високий.
Умовн. друк. арк. 5,41. Тираж 1000 екз. Зам. № 700
Криворізька міська друкарня,
324200, м. Кривий Ріг, ГСП-3, пр. Металургів, 28.